

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA MORS

II

Af

AUGUST F. SCHMIDT

FRA MORS

II

FRA MORS

II

A/

AUGUST F. SCHMIDT

EGET FORLAG, BRABRAND

1958

NYKØBING M.
Morsø Folkeblads Bogtrykkeri
1958

Indledning

I nærværende Bog, der maa betragtes som en Fortsættelse af »Fra Mors« I (1957), er samlet en Del forskelligartede Bidrag til Morsøs Historie. Det har ikke nu, eller tidligere, været min Hensigt at skrive et stort, sammenfattende Værk om Morsøs Historie, idet de økonomiske Betingelser for Udarbejdelsen af en saadan Bog, der let kunde blive paa et Par tykke Bind, slet ikke har været til Stede. Kun i ét Tilfælde er der stillet de nødvendige, ikke smaa, Pengemidler til Raadighed, nemlig fra *Frøslev og Mollerup Sogne*, idet Ingeniør *Anders Vestergaard*, Bogense, Søn af Fabrikant *Andreas Vestergaard*, Frøslev, for nogle Aar siden tilbød at bekoste Udgivelsen af en Bog om den aldrig glemte Barndomsegn. Resultatet af dette i Sandhed smukke Tilbud blev Bogen: »Frøslev og Mollerup Sognes Historie« (1955), 215 Sider. Ikke inden der er skrevet et lignende Værk om hver af Øens øvrige Kommuner, kan man sige, at Morsøs Historie er undersøgt, og dette kan have lange Udsigter. Naar først man kommer saa vidt, at hvert Sogneraad bevilger de nødvendige Penge til Udgivelsen af en Sognehistorie, tør man regne med at faa hver Kommunes Historie skrevet; thi er Pengene ved Haanden, skal der ogsaa nok findes Lokalhistorikere, der kan paatage sig den stillede Opgave. Indtil videre maa der arbejdes i spredt Fægtning. Jeg har nu ydet mit Bidrag til Morsøs Historie, og har derved fortsat Linjen fra Provst C. Schades Tid (1811). I »Morsingboer i

gamle Dage« I—IV (1930—38) er givet den største kulturhistorisk—folkloristiske Skildring, der forefindes om et Landomraade af tilsvarende Størrelse i Danmark. I »Frøslev og Mollerup Sognes Historie« har Poul Rasmussen og jeg skrevet de to Sognes Historie. I »Fra Mors« I—II er fremlagt større og mindre Bidrag om en Del Emner fra Øens Historie. Gaar alt efter Ønske, er det min Agt at udgive en tredie og sidste Bog i Rækken, da jeg har adskilligt Stof liggende, som fortjener at komme frem.

Der er en vid Mark for Fremtidens Historikere vedrørende vor Ø, idet hele den moderne Tids Industrialisering, Fabrikker, Arbejderbevægelsen, Fagforeninger, økonomiske Forhold paa Land og i By, Pressens Historie og meget andet fra Mors endnu ikke har været Genstand for systematisk Undersøgelse i nærværdigt Omfang. Jeg vil her gerne ønske de kommende Morslandsforskere al Held og Lykke til deres Arbejde.

Naar det har været muligt at faa nærværende Bog frem, skyldes det Understøttelse fra *Den grevelige Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse, Carlsen-Langes Legatstiftelse, Gammelkjøgegaard, Morsø Folkeblad, Karby-Hvidbjerg-Redsted Spare- og Laanekasse, Tødsø-Erslev Kommune, Tødsø-Erslev Spare- og Laanekasse, Bjergby Sparekasse, Galtrup-Øster Jølby Kommune, Tæbring-Outrup-Rakkeby Kommune, Flade-Sønder Draaby Kommune, samt Flade-Sønder Draaby Spare- og Laanekasse.*

For den mig saaledes tildelte nødvendige Hjælp bringes en oprigtig Tak, ligesom jeg ogsaa takker *Carlsbergfondet*, der understøtter mine Studier i Almindelighed.

Brabrand, 19. August 1958.

August F. Schmidt.

Byen og Øen

Ethvert isoleret Landomraade, omend nok saa lille, har fra fjerne Tider haft en Samlingsplads, et Centralsted, hvor Omraadets Indbyggere samledes til visse Tider. Paa et saadant udvalgt Punkt kunde Befolkningen ved forskellige Lejligheder mødes til Gudstjeneste, Markeder, Gilder eller hvad andet, det nu kunde være, som trak. Paa et saa ret stort vandomgivet Omraade som *Mors* fandt man ogsaa efterhaanden en saadan Plads. Det er let forklarligt, at denne Plads fik sin Beliggenhed paa Øens Østside. Skulde man have Forbindelse i større Stil med Omverdenen, søgte man østpaa, idet man vidste, at hinsides Sallingsund laa det store Jylland, medens man Vest for det smalle Vildsund kun havde et Par Mil til det store Hav. Alle de gamle Veje paa *Mors* fører til det smalleste Sted ved Sallingsund, til de Færgesteder, der endnu benævnes »Pinen« og »Plagen«. Baade paa *Mors*- og Sallingsiden kan man endnu spore Oldtids- og Middelalderveje, hvis foreløbige Endemaal var Jyllands gamle Hovedstad og hellige By *Viborg*.

Det ældste Samlingssted paa *Mors* har uden Tvivl været i det højrige Lødderup Sogn. Som Tiden gik, har man følt det utilfredsstillende i, at Øens uden Tvivl vigtigste Plads laa inde i Landet, og det blev saa efterhaanden saaledes, at denne Plads blev flyttet ud til Vandet, til et roligt Sted ved en lille Bugt, der var omkranset af tre smaa Landsbyer, *Vettels*, *Venner* og *Rolstrup*. Her stak de to Landtanger: *Refshammer* og *Ørodde*

saa meget ud i Fjorden, at de kunde skærme og give Læ for en Baadehavn. Her flød Rolstrup Aa ud i det salte Vand; der var altsaa let Adgang til ferskt Vand, hvilket var af stor Betydning. Byen, der blev grundet her, var en Strandkøbing. Den fremstod i en Tid, da mange Købstæder skød frem trindt om i vort Land.

Ved Slutningen af Middelalderen var der i det daværende danske Rige, Skaane og Sønderjylland medregnet, en uforholdsmæssig Mængde Købstæder, omkring 90, et imponerende Tal; det giver umiddelbart et Indtryk af den levende Aktivitet, som i det 13. Aarhundrede rørte sig ved Landets Kyster; men den videre Udvikling kom desværre ingeniende til at staa i noget rimeligt Forhold til Styrken af det første Anslag.

Den store jyske Fjord, Limfjorden, fik ikke mindre end 8 Købstæder ved sine Bredder. Tre af dem, Nibe, Løgstør og Lemvig hører stadig til vore mindste Købstæder; Nykøbing, Thisted, Nørre-Sundby og Skive er nu mellemstore Byer — og Aalborg er nær de 90.000 Indbyggere.

Igennem langsommelige Tider var alle Limfjordskøbstæderne — med Undtagelse af Aalborg — meget smaa og fattige. I den nyere Tid stod Nykøbing omkring Aar 1700 utvivlsomt paa sit laveste Trin. Da var her kun 480 Indbyggere, altsaa ikke flere end i en jævn Landsby nu til Dags. 1769 var Tallet paa Byens Befolkning steget til 547. 1787 var det paa 531 og i 1801: 651, altsaa kun som en nutidig stor Landsby.

Var Øens Købstad ved Aar 1800 kun lille, fattig og tildels straatækt, var den dog ret stor i Forhold til Morslands øvrige Bebyggelser ved denne Tid. I Tødsø Sogn var der i 1801 370 Indbyggere; Erslev Sogn havde 206 Beboere, hele Lødderup Sogn med fire Landsbyer 466 Indbyggere, Elså Sogn 126, Frøslev 193, Møllerup 87, Øster Jølby 79, Galtrup 191, Dragstrup 196, Skallerup 157, Flade 250, Sejerslev 350, Karby 506, Rakkeby 129, Vejerslev 286, Ljørslev 118 og Øster Assels Sogn 318 Indbyggere.

Disse Tal fra forskellige Egne af Mors Aar 1801 giver et Indtryk af det lave Befolkningstal ved Indgangen til det Aar-

hundrede, der sammen med uanede Fremskridt paa alle praktiske Omraader skulde bringe en stor Fremgang i Folketallet. For Nykøbing blev det i 50 Aar over en Fordobling, fra 651 i 1801 til 1398 i 1850. Det næste Halvsekel skulde dog i saa Henseende overgaa alle Spaadomme; thi i 1901 havde Nykøbing 4492 Indbyggere. Denne Stigning blev forstærket i indeværende Aarhundrede. 1921 var der i Øens Hovedstad 8352 Indbyggere, og i 1945 var Tallet oppe paa 8825. 10. Juli 1957: 9287. — Som man vil se, er Folketallet ikke gaet meget i Vejret i den sidste Menneskealder, og man tør tro, at Stigningen i Fremtiden ikke vil følge nogen stejl Kurve som i Tiden 1850—1921.

*

Før som nu var Nykøbing alle Morsingboers store Rejsemaal, naar de ikke skulde udenøs. Foretog nogen en Udfærd til Nykøbing fra de fjerneste Egne af Mors, var saadan en Rejse en betydelig Begivenhed; men tit skete det ikke. Kvinder og Børn kom sjældent saa langt og til saa stort et Sted. Mændene havde engang imellem Anledning til at komme til Staden — og da kunde de opleve noget af hvert. Det har de gammeldags Folk ikke været kede af. Endnu efter 1600 sloges Bønderne paa Øen med Stridshamre ved deres Gæstebud, og de kvad over Øllet, før de drak! Vi vilde gerne have kendt disse gamle Kvæder, der nok havde svaret til Gammenskvad ved Gorm den Gamles og Harald Blaatands Gildesborde!

Kom de i et Slagsmaal i Nykøbing, har Øens Landsbyfolk og Herremænd nok vidst at gøre lyst blandt Omgivelserne. Storartede Oplevelser af den Slags har affødt megen interessant Samtale i de lave Bonde-Stuer. Og meget andet kunde de stadsrejsende ogsaa berette fra den store By. Nogle Folk havde her været i Kortspil med klar Fanden; og i Kirken kunde tørstige Sjæle se sit Snit til at tage en Hjertestyrkning under Gudstjenesten. — Betegnelsen »Brændevinsgangen« var knyttet til visse Stolestader i Nykøbing Kirke. — Det var iøvrigt almindeligt i ældre Tider at holde Udskænkning i

Nærheden af en Kirke. Fra de første Menneskealdre efter Reformationen 1536 foreligger der en Række Forbud mod Præsters Krohold og Ølsalg.

Til daglig var der en uendelig Stilhed bredt ud over Øen. Paa de daarlige Veje avancerede en enkelt Rytter mod Nykøbing, og engang imellem skumplede en Bondevogn afsted mod Staden. I 1929 fortalte den ældgamle Friskolelærer Anders Dissing i Øster Jølby mig om den meget lille Trafik, der i hans Barndom var paa Øens Veje. En enkelt Bondekone kunde man maaske opnaa at møde paa Ruten mellem Nykøbing og Vilsund. En Gang var tre Koner paa Handelens Vegne gaet fra Skallerup til Nykøbing. Det var en hel Begivenhed for dette Sogn. De tre brave Kvinder havde ikke mødt et Menneske paa hele Turen frem og tilbage, — undtagen naturligvis i Nykøbing, hvor det myldrede med dem! — I Købstaden tog man godt mod saadanne Tilrejsende. De kunde maaske fortælle nyt, og meget at berette havde de uden Tvivl, da de kom hjem til det fjerne Skallerup.

Kom der Rejsende langvejs fra til Staden, kunde det næsten være en Sensation. Da Digteren I. C. Hostrup sammen med sin Ven Vilhelm Winslev i 1850 glædede Nykøbing med et Besøg paa deres Fodtur gennem Jylland, var dette Gæsteri en kærkommen Afveksling i Livets Ensformighed. De to unge Mennesker hjemsøgte Apotekeren A. G. Begtrup, der straks om Aftenen førte dem hen i Byens Klub, hvor man holdt Taler for dem og drak deres Skaale. Det gjaldt om at udnytte Lejligheden! Næste Dag ved Afskeden nede ved Havnen mødte alle de nykøbingske Venner op for at sige Farvel; og selv Byfogeden, ham med det imponante Navn Johan Christopher Rummelhoff, var tilstede. Han havde ellers et lille Anfald af Podagra, hvorfor han arriverede i Morgensko. Det vidner om Belevenhed og personlig Kultur, at han, trods en temporær Invaliditet, i særligt Fodtøj begav sig ned til Havnen, for der at være sammen med Nykøbings førende Borgerskab, da Hostrup og hans Kammerat rejste videre. — Man faar af saadan en Begivenhed et lille Indtryk af de hyggelige Forhold i det

gamle Nykøbing, men samtidig belæres man ogsaa om den Ensformighed, den Mangel paa Oplevelser og Indtryk, der maa have præget Dagliglivet i den lille Økøbstad for et Aarhundrede siden.

I den Tid, der kom, skete der store Forandringer i saa Henseende. De moderne Trafikmidler ophævede Isoleringen. Telegraf og Telefon, senere Radio, satte Øens Indbyggere i Forbindelse med den store Verden. Dagspressen kom her til at spille en mægtig Rolle. Morsø Avis begyndte at udkomme 1855, Morsø Folkeblad blev grundlagt 1876, Morsø Social-Demokrat startedes 1903 og Morsø Venstreblad 1923. Aviserne fløj med deres Nyheder daglig ud til hver en Vraa i By og paa Land (Ordet *Avis* er Latin og betyder Fugl). Alt var i Skred, de gamle Tider var forbi, nye var i Komme, og i vort Aarhundrede er det fortidige Almueliv et tilbagelagt Stadium.

Nu er der ikke længer nogen nævneværdig Forskel paa Bybo og Landbo, idet Afstandene er bortelimineret, og den almindelige Folkeoplysning er lige god i Købstad og Landsogn.

Men trods alt dette nye er Nykøbing dog stadig Morslands store By, hvortil Folk har mange Slags Ærinde. I Købstaden kan enhver Forretning blive afgjort, og der kan man ved visse Lejligheder endnu modtage Indtryk fra den kulturelle Verden, som man ikke saa let kan det paa de smaa Pladser, f. Eks. Teateraftener, ved Kunstudstillinger o. s. fr. Derfor har den gamle, hyggelige Købstad med de mange Minder fra svundne Tider stadig sin Mission ogsaa i aandelig Henseende, og det maa man aldrig glemme.

Fra fjerne Tider har der været Skæbnefællesskab mellem Øens Købstad og dens Sogne. Og dette Fællesskab vil vare ved ud i al Fremtid. Forstaaelsen heraf bevirker, at enhver Morsingbo er interesseret i et godt og kammeratligt Forhold mellem By og Land. Denne rette Form for Hjemstavnsfølelse, for *national* Forstaaelse, maa man oprigtigt ønske vil vinde og vare.

Ogsaa i kommende Dage vil mangen en Knøs, mangen en Jordens Dyrker, fra Morslands Høje og Bakker se ind mod Købstaden med det himmelstræbende Kirkespir og de vidt synlige Fabriksskorstene. Han vil da, hvis han har det rette Sind, kunne glæde sig over den venlige By og dens vindskibelige Befolkning. Og han vil ved saadan et Udsyn over sin Hjemø kunne blive grebet af en varm Lykkefølelse, naar han overvejer den prægtige Gerning, det er blevet hans Livslod at udføre: en dansk Bondes Flid paa den skønne Ø i Danmarks mærkeligste Fjord.

Købstadens Liv, Agerbrugernes Virksomhed og Landets Natur vil vare ved i alle kommende Dage . . .

mens Himlen maler blaat sit Sommerloft,
og Rugen gulnes tæt om Vig og Vange.

(Skrrevet til Nykøbings 650 Aars Jubilæum 13. Juli 1949.
Morsø Folkeblads Jubilæumsnummer)

Nogle morslandske Præster

Da *Præsterne* hører til de mest kendte Personligheder i Landsognene, i hvert Fald naar vi kommer lidt tilbage i Tiden, er det rimeligt nok, at man vier dem nogen Interesse, naar man beskæftiger sig med en Egns Historie. Det er i Almindelighed ikke besværligt at erholde den nødvendigste Viden om vore Præster, idet der forefindes kortfattede Oplysninger om dem i de forskellige præstehistoriske Haandbøger, saaledes *S. V. Wi-berg*: »*Dansk Præstehistorie*« I—III (1870—73), *Sofus Elvius*: »*Danmarks Præstehistorie*« (1885—87) samt *Max Grohshennig* og *Th. Hauch-Fausbøll*: »*Danmarks Præstehistorie*« I—II (1914—32). I disse Værker kan man faa Besked om Landets Præster fra Reformationen 1536 og til det sidste Værks Nedskrivningsaar.

Der forefindes naturligvis en Række andre Bøger, navnlig af personalhistorisk og lokalhistorisk Art, hvori Præster omtales. For *Morsøs* Vedkommende skal her blot nævnes *C. Klitgaards* Værk: »*Vendsysselske Præstefamilier*« (1945—46), hvori

der ogsaa findes Oplysninger om morslandske Præster, ligesom man ogsaa kan faa Viden om visse af den store Limfjordsøs Gejstlige i *F. Elle Jensens Afhandling om Pietismen paa Mors* (offentliggjort i Kirkehistoriske Samlinger 6. Rk. IV Bd. 1942). Men ellers skal man tit vidt omkring for at finde Stof om de svundne Tiders Landsbypræster.

I det følgende skal i kronologisk Rækkefølge gives Oplysninger om en Del Præster fra Mors, hvorom jeg har fundet et og andet. Der meddeles dog intet nævneværdigt om Præster fra Frøslev og Mollerup, som jeg har skrevet om i Bogen: »Frøslev og Mollerup Sognes Historie« (1955), 41—66. Endvidere kan nævnes, at P. L. Hald i Historisk Aarbog for Thisted Amt 1929 (jfr. Morsø Folkeblad 17. December 1956) har skrevet om to Præsters uheldige Rejsefærd 1569. Den ene af disse Præster var Laurits Jensen, der var Præst for Øster og Vester Assels fra 1553 og en Række Aar frem i Tiden. Den anden Præst var Niels Morsing i Boddum-Ydby.

1

Mads Christensen Schytte, Præst i Karby 1658—1708, var fra Aalborg, hvor han blev født 11. September 1632. Her var Schytteslægten meget anset. Hans Fader var Dr. med. Christian Schytte (eller Skyt), der af Kongen blev forfremmet til Provinsmedicus i Viborg. I en Familietradition hed det, at Chr. Schytte blev »afhentet« til København for at blive Kongens Livlæge. Paa Grund af den kongelige Naade blev ogsaa Dr. med. Schyttes Børn begunstigede. En af dem fik Herregaarden *Glomstrup* paa Mors og den anden fik, som vi véd, Karby Præstekald. Herremanden til Glomstrup, Chr. Schytte, var den ældste af Brødrene. Han døde allerede 1687. Mads Schytte var kun 26 Aar, da han ved kongelig Miskundhed blev Præst i Karby. Det skulde snart vise sig, at han var en dygtig Mand, hvis Virksomhed satte dybe Spor i Sognet. Han fik i sin Virketid Karby Kirke restaureret og fik hele Bygningens Indre udsmykket. Han har endvidere efterladt sig nogle stærkt personlig prægede

skriftlige Optegnelser, det er værdifulde lokal- og tidshistoriske Indberetninger fra 1664, 1690 og 1707. 11. September 1659 blev Mads Schytte gift med sin Formands, Præsten Jørgen Nielsens, Datter. 1672 blev han udnævnt til Provst. Han døde i 1708, den 17. eller 21. Januar. — De to Morsøhistorikere, Pastor *Michael Mikkelsen*, Redsted, og Lærer *Fr. Saabye*, Karby, har hver især skrevet om Mads Schytte i Historisk Aarvog for Mors 1919—20 og 1924—25. De har begge gode og fyldige Oplysninger om den gamle Præst, men de synes ikke at have kendt hans Meddelelse fra 1690 om Fjenders Overfald af Karby Præstegaard i 1659, da Hr. Schytte sammen med sin Hustru og sine Husfolk maatte flygte ved Nattetide fra Hjemmet; der levnedes ikke »mig og mine Klæder, vi kunde skjule os udi, som hver end hos os vitterligt er« (se Morsingboer i gamle Dage III, 86). Ej heller har de tidligere Karby-Historikere kendt *H. F. Rørdams* Uddrag af M. R. Meldals »Krønike for Lysabild Sogn«, udgivet i Personalhistorisk Tidsskrift II (1881); der vil man S. 26—27 finde Oplysninger om Mads Schyttes Slægt i Aalborg samt Enkeltheder om Chr. Schyttes Overtagelse af Glomstrup. Nævnes maa ogsaa *Henry E. Pedersens* Artikel om Mads Schytte i Morsø Folkeblad 4. Marts 1942.

2

Blandt de Misligheder, som var forbundet med Menighedernes Valgret i gammel Tid, var fornemmelig den, at Vælgerne ofte lod sig bestemme af Hensyn, der aldeles ikke vedkom Kandidatens virkelige Værdighed til Præsteembedet. Ofte skulde den afdøde Præsts Enke eller Datter forsørges, ofte var Slægtskab eller Bekendtskab med en enkelt, formaaende Mand afgørende. Ogsaa Overtalelser og idelig Overløben kunde bevirke, at en Kandidat blev valgt, som ellers kun havde liden Udsigt til at komme frem.

Fra *Sejerslev* paa Nordmors har man overleveret Oplysninger om, hvor vidt en fattig theologisk Student kunde udfolde sine Bestræbelser for at komme til at overtage et Præsteembede.

Det var 6. Juli 1659, at *Jens Sørensen Morsing* indsendte en Ansøgning til Kongen om at blive Præst i Sejerslev. Han ledsagede sin Ansøgning med et Kaldsbrev, underskrevet af syv Mænd i Pastoratet: Peder Henriksen til Sø, Jens Nielsen, Skarregaard, Peder Skammelsen, Skærbæk, Christen Pedersen, Øster Hunderup og Niels Andersen, Ejerslev. Endvidere Villads Munk og Svenning Christensen, Jørsby Sogn. De syv Kaldsmænd nævnes i Indledningen til Kaldsbrevet, men kun de fem havde bifaldet det. Det oplystes senere, at Jens Sørensen Morsing ikke alene om Dagen, men ogsaa om Natten havde bearbejdet en stor Del af Sognemændene saa indtrængende og paagaende, at de underskrev hans Ansøgning om at blive Præst. »Saadan Adgang til Præstetjeneste er jo Guds Ord og kongelige Forordninger ganske modstridelig«, føjede Biskop Anders Andersen, Aalborg, til i sin Skrivelse om Sagen til Kancelliet i København. Resultatet blev, at Jens Sørensen ikke fik Sejerslev-Ejerslev-Jørsby Kald. Det fik derimod *Knud Olufsen Thisted*, som var Præst her 1659—1685. Klagerne mod Jens Sørensen var for stærke til, at han kunde faa Embedet, selv om han havde sendt Bønsskrivelse til Kongen og faaet Støtte fra mange Sognefolk saa vel som af den stedlige Provst Knud Jensen.

Der er nogle Dokumenter om Jens Sørensen Morsings Sag. De er udgivet af H. F. Rørdam i Ny Kirkehistoriske Samlinger I (1857—59), 96—101, og de er af ikke ringe tidshistorisk Interesse.

3

I Fællesmonarkiets Tid træffer man undertiden paa Nordmænd som Præster i Danmark, ligesom danske Theologer ofte blev Præster i Norge.

Saaledes var der i sidste Halvdel af 1600-Tallet i Værdal Præstegæld, Nord Trøndelag, en Præst ved Navn Jens Christophersen Svaboe (død 1687). Han var gift med Sophie Eriksdatter Blix. I deres Ægteskab fødtes omkring 1666 Sønnen *Christopher Jensen Svaboe*, som 1684 blev Student fra Trond-

hjem lærde Skole. Efter sin Embedseksamen var Christopher Svaboe i nogle Aar Missionær i Ostindien (vel i Trankebar), og den 16. Juni 1696 blev han Sognepræst for *Solbjerg-Sundby* Menigheder paa Mors.

Hr. Christopher blev gift med Jytte Pedersdatter (1660—1739), Datter af P. Andersen i Nørhede og Enke efter Præsten C. N. Schytte i Vestervig-Agger i Thy. Præsteparret i Solbjerg fik 3 Sønner og 7 Døtre.

Christopher Svaboe var en dygtig Præst, hvilket fremgaar af Biskop Jens Bircherods Dagbøger. Heri findes en Oplysning om hans Visitats i Solbjerg og Sundby Kirker. Biskoppen var saare vel tilfreds med Hr. Christophers smukke Prædiken og roser hans Vindskibelighed med Hensyn til Ungdommens Undervisning, der bar gode Frugter.

Den ene af Christopher Svaboes Sønner, Hans Christophersen Svaboe, født i Solbjerg Præstegaard 11. November 1702, blev 22. Oktober 1734 Præst paa Vaagø, Færøerne. Hans Hustru var Armgard Maria Weyhe, Datter af Lagmand Samuel Pedersen Lamhauge.

Christopher Svabo i Solbjerg døde den 31. Januar 1730. Hans Søn, Hans Svabo paa Vaagø, gik bort 19. Marts 1764.

Navnet Svabo(e), latiniseret Svabonius (som Solbjergpræsten yndede at skrive sig) maa antaget at komme af det gamle norske Bygdenavn Svadabu (i 16. Aarhundrede skrevet Suadebo, Suabo) i Ringsaker Herred, Hedemarken Amt.

Hans Christophersen Svabo og Hustru Armgard, f. Weyhe, fik i deres Ægteskab Sønnen Jens Christian Svabo (1746—1824), der blev Student 1765 og derpaa i København studerede Naturvidenskaberne uden afsluttende Eksamen. Han interesserede sig for Forbedring af færøsk Agerbrug, Faareavl og Fiskeri, og 1773—79 indgav han Forslag til Regeringen herom og udgav et Par Smaaskrifter som Vejledning. J. C. Svabo foretog Rejser til London 1775 og (med Statsunderstøttelse) til Færøerne 1781 for at studere økonomiske Forhold. Han søgte forgæves flere mindre Embeder, og da han tilsidst maatte opgive ethvert Haab om Befordring, vendte han Aar 1800

tilbage til Færøerne. Her forblev han sine sidste 24 Leveaar i Thorshavn, hvor han virkede som Sproglærer og oppebar 30 Rigsdaler aarlig i Statsunderstøttelse! Svabo fortsatte her sin i Ungdommen paabegyndte Indsamling af færøske Folkeviser og Dialektord. Hans Arbejder af den Slags er af stor kulturhistorisk og sproglig Værdi. Han er til en vis Grad Skaber af det færøske Skriftsprog, og i Nutiden har Videnskabsmændene udgivet hans færøske Ordbog, hans Visehaandskrifter m. v.

J. C. Svabos Levnedsløb er en af de største Tragedier i den nordiske Videnskab. Denne flittige og højtbegavede Mand levede hele sit Liv i den yderste Fattigdom. Hans Skæbne gør et knugende Indtryk. Man kan læse udførligt om den i Professor Chr. Matras' lange Indledning til Værket: »Svabos færøske Visehaandskrifter« (København 1939); Chr. Matras, der er Svabos Landsmand, giver alle ønskelige Oplysninger om J. P. Svabo, hvis fattige Levnedsløb vel paa nogen Maade skyldes, at han var Færing. Hvem tænkte i hine Tider paa, at der kunde være noget at hente for Sprogforskning og Literaturhistorie paa den lille fjerne Øgruppe! Og noget Carlsbergfond til at støtte en privatiserende Videnskabsmand havde man ikke i Svabos Levetid. Mulighederne for at tjene blot til en Pebersvends nødtørftige Udkomme var der ikke i det lille Thorshavn ca. 1800 og senere, saa der var kun arg Fattigdom for den flittige og idealistiske Videnskabsmand at gaa ind til. Efter sin Død har J. C. Svabo faaet en fortjent Oprejsning; dog hvad kunde det hjælpe den forurettede Forsker! Men godt er det, at man nu forlængst har faaet Øjet op for Svabos Betydning. Han er nu med Rette et af de kæreste Navne paa Færøerne, og nordiske Videnskabsmænd slynger i deres Arbejder Æreskranse om hans Minde.

Enhver Færing ved, hvem Svabo var, og da han var en Skikkelse, der ikke søgte sit eget, fortjener han ogsaa at blive kendt paa sin Faders Hjemø, hvor Bedstefaderen, Præsten Christopher Svabo i sin Samtid var saa velkendt, at han udnævntes til Provst for Morsø Nørreherred.

I Perioden 1748—1780 var *Anders Andersen Knie* Præst for *Tødsø-Erslev* Menighed. Han var født i Juni 1705 i Kalundborg og blev Student 1725. Han var derefter Hører i Nakskov 1726, og blev theologisk Kandidat med mindste Karakter (non) i 1735. Han blev gift med Anna Birgitte Møller, født 1717. 1738 blev Anders Knie Sognepræst til Nautrup-Sæby-Vile i Salling. Her var han til 25. Oktober 1748, da han udnævntes til Præst for de to morslandske Sogne. Her forblev han, indtil han tog sin Afsked 6. December 1780. Hans Hustru var da alt bortgaaet; hun døde i Tødsø 4. April 1773.

Hr. Anders Knie karakteriseres som klog og myndig. Han rantes af en svær Paakendelse den 5. September 1780; thi da nedbrændte Tødsø Præstegaard. Hr. Anders blev dog boende i Tødsø til sin Død i September 1782, for hans eneste Barn, Datteren Christiane Birgitte Knie, var blevet Præstekone i Tødsø; Anders Knies Efterfølger var tillige hans Svigersøn.

Denne Svigersøn hed *Hans Morell*. Han var født 2. September 1741 i Ørsted ved Randers, hans Far, Pierre Morell, var Kirurg paa Herregaarden Stenalt. Pierre Morell (1711—1745) var gift med Christiane Marie Luffe, der døde 1756 i Randers, hvor hendes Ægtefælle var blevet Stadskirurg 1744. Hans Morell blev Student 1765 og tog theologisk Attestats 1767 med tredie Karakter. Han blev personel Kapellan i Tødsø-Erslev 14. April 1774 og ordineredes 26. August samme Aar. Den 6. December 1780 udnævntes han til Præst for de to Sogne. Han blev Provst 28. Juni 1793, og 31. Juli 1815 udnævntes han til titulær Amtsprovst.

Det er ikke til at forbaves over, at Hans Morell som Kapellan i Tødsø snart begyndte at gaa paa Frierfodder til Hr. Anders' Datter Christiane Birgitte, med hvem han blev trolovet 8. September 1778; den 30. Oktober samme Aar blev Parret gift. Hun var født 1751 og saaledes 10 Aar yngre end sin Fæstemand.

Provst Hans Morell døde i Nykøbing 21. Februar 1823,

hans Enke levede til 25. Februar 1826, da hun døde, ligeledes i Nykøbing.

Provst Hans Morell og Hustru fik fem Børn, og de blev Stamforældre til en meget stor Efterslægt, hvorom vi er saa heldige nu at vide god Besked, idet Assistent ved Post- og Telegrafvæsenet i Hobro, Frk. Helga Elfrida Henrichsen i 1929 udsente Værket: »Stamtavle over Slægten Morell i Danmark«, hvori der findes omhyggelige Oplysninger om alle Efterkommere og Familieforbindelser. I Helga Henrichsens Bog findes Navne paa en Mængde Mennesker fra Mors; hvorfor Stamtavlen er af stor Interesse netop for denne Ø, og af de talrige personalhistoriske Oplysninger faar man meget at vide, f. Eks. om Slægter som Meulengracht, Schierbech, Giødsen, Schade, Trap, Krogh o. fl.

Provst Morells Søn, Peder Christian Morell, født 1779 i Tødsø, blev Student fra Aalborg, men forlod Studeringerne paa Grund af Øjensvaghed og blev senere blind. Han blev Forpagter af Øster Assels Præstegaard, var derefter Ejer af Hørup Mølle (Hørup Sogn, Viborg Amt), og var 1818—23 Ejer af Møgelvanggaard i Skjoldborg Sogn i Thy, hvor han døde 19. Juli 1823. Hans Formueforhold paa Møgelvanggaard var i Begyndelsen gode, senere maadelige. Peter Chr. Morell blev gift 1805 med Ingeborg Marie Øllegaard Lillelund, der var født 1782 i Alsted, Datter af Thomas Chr. Lillelund, Sognepræst til Øster og Vester Assels, og Hustru Marie Busch. Peter Chr. Morell og Hustru fik bl. a. en Søn, Hans Chr. Morell, født 1806 i Øster Assels Præstegaard. Han blev senere en meget velstaaende Købmand i Hobro, hvor en Gade er opnævnt efter ham. Til denne dygtige unge Mand skrev Bedstemoderen, Provstinde Christiane Birgitte Morell, et Brev, næppe 2 Maaneder før hendes Død. Det er aftrykt i Helga Elfrida Henrichsens Bog, og det er i flere Henseender nok værd at stifte Bekendtskab med.

Nykøbing, den 3. Januar 1826.

Det fornøyer mig at du lever vel jeg er nu so modelig af helbred ieg mo holde sengen imellem stunder af og til. Stine

og Andreas er bestandig hos mig det er dog en bærde, ieg vilde gerne give dig noget om ieg havde rod dertil, din Moder haver købt sig en god hus i Stagstrup vor hon kan have to Kør og for, Chritianna er di got fornøyet med til Bokwalts, hon kommer til Hobro til Sommer at besøge den liles beste moder som hon passer po, jeg hilse fra Krog og stine og allesamen stine jepsen sørger Kraver og tørkler til dig fra madame lun. Dette haver jeg skrevet med en mat hon, jeg er din til døden oprigtige beste moder.

Christianna Birgitte Morell.

P. S.

ieg glemte at ønske dig en glædelig nøytaar og alt vad som kan for nøyte nu haver vi fasttelavn skriv mig til ved leilighede nøyte ved ieg ikke lad mig vide vad kaffe bøunnerne kostter den og det gamle vin, lev vel, det ønsker din til døden oprigtige beste moder. C. B. M.

Der er jo ingen Tvivl om, at den gamle Provstinde har været en udmærket Bedstemoder. Hendes Brev, der vidner herom, oplyser ligeledes, hvordan et Brev i 1826 kunde blive skrevet af en 74-aarig Provstinde, der har kendt til Øens gamle Helligtrekongersskik, hvor en omvandrende Sanger ved Døren begyndte en Vise saaledes: »Nu vil vi jer ønske et glædeligt Nytaar med alt, hvad eder kan fornøje«; thi det er jo disse Linjer, hun tænker paa i Brevets Efterskrift.

Det er tænkeligt, at Provstinden har været noget ordblind, hvad hendes pudsidge Ortografi synes at vise.

Slægten Morelle er fra Frankrig. Ca. 1704 indvandrede til København *Jean Maurell*, der var født i Languedoc i Sydfrankrig, og som havde lært Fasbinderi i Amsterdam. Han var af reformert Religion, og naar han søgte til Danmark, var Grunden den, at Christian den Femte i sin Tid havde begunstiget Indvandringen af Reformerte for at ophjælpe den danske Købstadnæring, særlig Industrien (hans Dronning var jo ogsaa reformert), og dette velvillige Syn paa Indvandringen faldt ikke bort med Kongens Død i 1699. Jean Maurell fik 1706 kgl. Bevilling som Vintapper i København. 1710 blev han gift med Marie Carbon, men allerede det følgende Aar

døde han af den grasserende Pest; hans Enke, der antagelig ogsaa var Huguenot, ægtede 1712 en Hofskræder Pierre Baumann. Hun døde ca. 1758.

Maurell, hvis Navn ogsaa blev skrevet Morell, efterlod sig Sønnen Pierre Morell, der som nævnt foran blev Stadskirurg i Randers. Hans Søn var det saa, der blev en god luthersk Præst og Provst paa Mors, og om hvis Familieforhold vi har hørt i det anførte, der nærmest maa betragtes som et lille Bidrag til Tødsø-Erslev Sogns Præstehistorie.

5

Den 13. Præst i *Solbjerg-Sundby* efter Reformationen var *Johan Dietrich Wilhelm Westenholz*, der blev kaldet til dette Embede 5. Januar 1775. Han forblev dog ikke længe her; thi allerede 3. Juli 1776 fik han et andet Kald, nemlig det i *Sejerslev-Ejerslev-Jørsby*, hvor han forblev Resten af sin Levetid. Johan D. W. Westenholz blev født 9. April 1730 i Byen Einbeck i Hannover. 30 Aar gammel kom han til Danmark, hvor han blev antaget som Huslærer af Landsdommer Fr. von Arensdorff til Overgaard ved Mariager. Her skulde han undervise Landsdommerens 10-aarige Søn. Den holstenske theologiske Kandidat, der herved blev omplantet til ren dansk Jordbund, fandt sig snart saa vel hjemme i Danmark, at han blev her hele sit øvrige Liv og blev Stamfader til den bekendte Familie *Westenholz*. 1766 blev J. D. W. Westenholz Kapellan i Gerlev ved Randers, og i 1775 kom han saa til Mors. Naar denne Landsbypræst stadig har Krav paa at blive erindret, er det, fordi han skrev flere Skrifter om Landboforhold, der blev belønnede med højeste Pris fra Generallandvæsenkollegiet. Hans betydeligste Skrift er Afhandlingen: »Om Folkemængden i Bondestanden«, der fremkom som en Prisbesvarelse 1774. Dette Arbejde blev paany udgivet i 1919 af Provst *Alexander Rasmussen*, Sdr. Kongerslev, der har forsynet Værket med Indledning og forklarende Noter (164 Sider). Westenholz Bog er præget af en sjælden varm og dyb Sympati for

Bondestanden og dens Kaar. I kulturhistorisk Betydning staar den paa Højde med de bedste Bøger af sin Art, og den nyder med Rette indenfor Fagfolks Kredse den allerstørste Berømmelse. Westenholz Skrift gør et uforglemmeligt Indtryk, og det var i sin Samtid et saare betydningsfuldt Indlæg i den litterære Diskussion, der gik forud for de store Landboreformer —

Paa Mors havde Westenholz en Del Sorger. En voksen, meget lovende Søns Død nedbøjede ham stærkt i hans sidste Aar; Hustruen var svag og ganske hjælpeløs. Han søgte da Adspredelse ved at sysle med mekaniske Arbejder i et Værksted, han havde indrettet i Sejerslev Præstegaard. Som Prædikant og som Gejstlig har han uden Tvivl delt Tidens rationalistiske Opfattelse af Kristendommen, omend i moderat Form. Han tilhørte i det hele den samme smukke Præstetype som hans Ven, den kendte Landøkonom, Præsten *Hans Jørgen Chr. Høegh* i Gentofte, *Ove Høegh-Guldbergs* Broder, der en Del Aar (indtil 1783) havde boet i Westenholz Nabolag som Præst i *Hillerslev* i Thy. At Pastor Westenholz kunde have sine Kanter og være bestemt i sine Krav og Meninger, ses af hans Strid med Godsejer *Jens Stadel*, da Sejerslev By i 1793—94 blev udskiftet. Herom kan læses i *Ellen Maria Møllers* Arbejde: »Slægten Stadel paa Morsø« (1934), 32. I det hele optraadte Westenholz med stor Stejlhed og Kraft under Sejerslevs Udskiftning. Han var ikke her paa Fremskridtets Side. Tilslidst maatte han dog tildels give efter; et halvt Aar efter Udskiftningsstriden døde han (18. December 1794), og ved et Møde med hans Eftermand, Præsten *Niels Sommer*, gled alt let i Lave, Sindene var faldet til Ro. Om Westenholz Deltagelse i Sejerslevs Udskiftning kan man læse udførligt i Pastor *P. Tobiassens* Artikler: »Fra Sejerslev Bys Udskiftning 1793—94«, offentliggjorte i *Morsø Folkeblad* 10. November 1931 til 17. November 1931. Tobiassens Arbejde yder bl. a. et godt Supplement til vor Viden om den Præst, der skrev det gribende Værk om *Randersegnens Bønder*, og derved har erhvervet sig et fortjent Navn blandt de Skribenter,

der har leveret væsentlige Bidrag til Oplysning om Forholdene i Landsbyerne i Stavnsbaandets Dage.

6

Den ogsaa paa Mors kendte *Lillelund-Slægt* stamm. ned fra Egnen Syd for Ringkøbing. Her var omkring 1710 og senere Peder Madsen Lillelund Forpagter af Herregaarden *Lundenæs* ved Skjern. Han var gift med Ellen Thomasdatter Lund. 1728 købte P. M. Lillelund Herregaarden *Rybjerg* Syd for Ringkøbing. I dette Hjem voksede flere Sønner op, af hvilke den ene, *Thomas Pedersen Lillelund* (1712—81) blev Præst og erhvervede sig et Navn som Kirkehistoriker. Han var gift to Gange. Hans første Hustru, Ingeborg Kirstine Wedege (1708—1775) var af en Slægt, der senere blev indgiftet i *Blicher-Slægten*. Hun blev Moder til en Søn og en Datter. Datteren, Eleonore Hedvig, blev i sit Ægteskab med Præsten Chr. Lauritzen Engelstoft Moder til Historikeren, Biskop *Laurids Engelstoft* (1774—1851). Sønnen *Christian Thomsen Lillelund* blev født 8. Marts 1739 i Ulstrup Præstegaard (Himmerland), hvor Kirkehistorikeren Thomas Pedersen Lillelund var Præst 1737—1758. Chr. Th. Lillelund blev Student fra Aalborg 1758, tog theologisk Embedseksamen 23. Marts 1763, hvorefter han blev personel Kapellan for Vrejlev-Hæstrup i Børglum Herred, ordineret 25. Oktober 1765.

Den 28. Maj 1777 blev Chr. Th. Lillelund kaldet til Præst for *Alsted-Bjergby* Sogne paa Mors. Her var han til 28. Febr. 1794, da han udnævntes til Sognepræst for *Øster* og *Vester Assels*. Her forblev han til sin Død 3. Januar 1806.

Pastor Lillelund var gift med Marie Busch, der var Datter af Præsten Christopher Busch (1706—1778) til Ørslevkloster og Hustru Øllegaard Ries. Marie Busch levede i Tiden 1754 (født i Ørslevkloster Præstegaard) —1809. Hun døde paa Hørup Mølle, Lysgaard Herred.

Pastor Chr. Th. Lillelund var blind i sine sidste tre Leveaar. Han bortforpagtede Øster Assels Præstegaards Landbrug til sin Svigersøn *Peder Morell*. Saavel Huse som Jorder og Haver

var ved Præstens Død i Januar 1806 i elendig Tilstand, da han ikke havde kunnet føre Tilsyn med noget. Der var af Formanden i Embedet blevet anlagt tre Haver, der var meget smukke og en stor Sjældenhed, men de forfaldt ganske. Svin oprodede Jorden, Træer blev omhuggede og Digerne forfaldt. Eftermanden maatte ombygge omtrent hele Gaarden. Ved Syn og Taxation af Øster Assels Præstegaard i 1806 var Madam Lillelund og hendes Svigersøn, Hr. Morell, til Stede.

Pastor Lillelunds Datter *Ingeborg Marie Øllegaard Lillelund* var født 30. September 1782 i Alsted paa Mors. Hun blev 3. August 1805 gift i Øster Assels med *Peder Christian Morell*, født 23. Oktober 1779 i Tødsø Præstegaard, Søn af Præsten Hans Morell. Peder Chr. Morelle forlod i 1800 Studeringerne paa Grund af daarlige Øjne, han blev tilsidst blind ligesom sin Svigerfader i Øster Assels. Morell var som nævnt Forpagter af Svigerfaderens Præstegaard, hvorefter han blev Ejer af Hørup Mølle Syd for Viborg. 1818—24 ejede han Møgelvanggaard, Skjoldborg Sogn i Thy. Her døde han 19. Juli 1823. Enken Ingeborg Lillelund døde 7. Juli i 1846 i Gammelby, Grurup Sogn i Thy. Her boede hendes Søn *Anton Morell* (1809—1897), der var Husmand og Smed. Efter ham lever en stor Efterslægt. Det samme gælder for Peder Chr. Morell og Ingeborg Lillelunds Datter Marie Morell (1808—1878). Derimod efterlod Sønnen Hans Chr. Morell, der blev født 15. August 1806 i Øster Assels Præstegaard, sig ingen Børn. Han blev en rig Mand og en af Hobros mest kendte Borgere.

Det var ikke eneste Gang, der i Øster Assels boede en Præst af Navnet Lillelund. Her var nemlig i Tiden fra 14. April 1866 til 26. Februar 1869 *Hans Bernstorff Lillelund* personel Kapellan. Han var født 24. December 1827 paa Koustrup i Sønderhaa Sogn, som hans Fader, Proprietær Anders Nicolaj Lillelund ejede. H. B. Lillelund blev Student fra Viborg 1846, cand. theol. 1854, var frivillig med i 1864. Fra Øster Assels forflyttedes han 1869 til *Frøslev-Møllerup* Sogne, hvor han var Præst i 1869—78. Dernæst Præst for *Tæbring-Outtrup-Rakkeby* 1878—1902.

Hans Bernstorf Lillelund blev 30. November 1870 gift i Odder med *Christine Charlotte la Cour* (1836—1925), og herved blev han senere Svoger til *Knud Pedersen*, der oprettede Skibelund Efterskole. H. B. Lillelund, der døde 1905, var i sin Tid en af Morslands mest kendte Præster, han tog levende Del i det grundtvigske kirkelige og folkelige Vækkelsesliv paa Øen, men herom er der skrevet meget. Han var nær i Familie med den gamle Pastor Chr. Thomsen Lillelund til Alsted-Bjergby og Øster og Vester Assels, idet han var Efterkommer af en af Brødrene til Kirkehistorikeren Thomas Pedersen Lillelund, der døde som Præst i Aarslev ved Brabrand 1781. En Mindetavle hænger i Aarslev Kirkes Vaabenhus til Erindring om Sognets paa sin Vis mest berømte Præst. En Broder til Kirkehistorikeren, Mads Pedersen Lillelund, ejede Rybjerg ved Ringkøbing Fjord efter Faderens Død og til 1743, da han afstod Gaarden til Broderen Niels, der 1758 solgte Rybjerg til sin Fætter Thomas Lund og købte kort Tid efter Herregaarden Landting i Ejsing Sogn Sydvest for Skive. En Sønesøns Søn var det saa, der 1866 kom til Øster og Vester Assels som Kapellan. H. B. Lillelund, der altsaa var af Herremandsafstamning, var velhavende, hvilket ikke var saa almindeligt blandt Landsbypræster forhen — og vel heller ikke nu. Hans Søn, *Johannes Lillelund*, der blev født i Frøslev Præstegaard 1872 var i sin Tid en kendt Folketingsmand (Venstre).

Et meget smukt Indtryk af Livet i det Lillelundske Præstehjem i Tæbring er givet af Jernbaneassistent *Johannes Vinther* (i »Minder fra gamle grundtvigske Hjem« VII, 1927), der i sin Ungdom (født 1860 i Ørskov Vest for Horsens) var Huslærer hos Pastor Lillelunds. — Johs. Vinther, der vist egentlig helst vilde have virket i Højskolens Tjeneste, gik af økonomiske Grunde ind i Etaterne og var i mange Aar Jernbaneassistent i Hellerup. Han var gennem alle Aarene, indtil han for faa Aar siden højt bedaget afgik ved Døden, en kendt Skikkelse i de grundtvigske Kredse i København. Han følte sig særlig hjemme i Københavns Højskoleforening, hvor han tilsidst blev Æresmedlem, Vinther var en fin og nobel Karak-

ter, en elskelig Personlighed, som alle holdt af. Jeg mindes stedse den statelige Mand, der var en ret flittig Bidragyder til Højskolebladet. Han fortjener at mindes paa Mors for sin værdifulde Præstegaardsskildring og for det Bidrag, han ogsaa andet Steds har ydet til Oplysning om Pastor Hans Bernstorff Lillelund og Hustru.

Til fire af Morslands Pastorater har der altsaa været knyttet Mænd af Slægten Lillelund — indenfor Tiden 1777—1902.

7

I *Vejerslev-Blidstrup* Sogne fik man den 1. Marts 1793 kaldet en ny Præst (den femtende efter Reformation), *Jørgen Christoffer Søltoft*, der blev ordineret til Embedet 31. Juli 1793.

Hr. Jørgen Søltoft var ud af en dygtig Slægt, hvis mest kendte Folk gennem henved 150 Aar var Ejere af Herregaarden *Tyrrestrup* i Søvind Sogn paa Nordsiden af Horsens Fjord. En af Søltoft'erne gik den studerte Vej og blev Præst i Nørre Snede. Han hed Christian Søltoft og blev senere Provst. Hans Hustru, Dorothea Kristine Bang, var Datter af Borgmester Peder Bang i Ribe. I Provst Søltofts Ægteskab fødtes 1717 en Søn, der fik Navnet *Peder Bang Søltoft*. Han blev Student fra Fredericia Skole 1739 og blev senere theologisk Kandidat. 1746 blev P. Bang Søltoft Sogndegn for Brørup—Lindknud Sogne Nord for Kongeaaen. Han fik Bopæl i Skolen i Landsbyen Tuesbøl, der nu næsten er blevet opslugt af den blomstrende Stationsby Brørup. Degn Søltofts Hustru var Johanne Jacobsdatter. I deres Ægteskab fødtes bl. a. to Sønner, af hvilke den ene blev den senere Vejerslev-Præst. Jørgen Christopher Søltoft blev født i *Tuesbøl* 1757, han blev Student fra Aalborg 1776 og tog theologisk Embedseksamen med *non* den 11. Oktober 1786. Hvad han i de følgende Aar foretog sig, lader sig næppe oplyse, men det er ikke usandsynligt, at han noget af Tiden kan have hjulpet sin Fader med Degnergerningen i Tuesbøl. I dette Lærerhjem opvoksede en stor

Børneflokk, men ved Hjælp fra velhavende Slægtninge, bl. a. fra Farbroderen paa Tyrrestrup, lykkedes det Tuesbøl-Degnen at slaa sig godt igennem, saa han ved sin Død 1796 ikke var helt ubemidlet.

Nok er det, Jørgen Søltoft blev altsaa Præst i Vejerslev 1793. Her blev han gift med Cathrine Høyer, født omkr. 1770, Datter af Foged Laurits Høyer i Thy. I Hr. Jørgens Ægteskab fødtes 2 Sønner og 2 Døtre. En af Døtrene, Johanne Marie Søltoft, født 1. Januar 1796, blev gift med Præsten Frederik Hobe i Harring-Stagstrup i Thy, hvor han var Præst 1822-35.

Jørgen Christopher Søltoft har aabenbart været en Behold-Præst. Han forblev i Vejerslev-Blidstrup til sin Afgang 30. December 1818. Han døde 25. Februar 1820, medens hans Hustru overlevede ham til den 7. Februar 1842. Da døde hun i Eegsminde i Vester Vandet Sogn.

Hr. Jørgen Søltofts ene Broder, Hans Jakob Søltoft, gik det ogsaa godt her i Verden. Han blev i 1796 efter Faderens Død Sogndegn for Brørup-Lindknud, men samtidig var han Ejer af den betydelige Gaard *Sønder Hulvad* i Brørup Sogn, idet han i 1786 ved Giftermaal overtog denne Ejendom. Hans Jakob Søltoft var Degn og Proprietær til sin Død i 1816. Sdr. Hulvad forblev i Søltoftslægtens Eje til 1911, medens Tyrrestrup forblev i samme Slægts Besiddelse til 1914. Indgiftet i Brørup-Linien blev Maleren *Hans Agersnap*, der i 1882 blev viet til Marie Søltoft, og Præsten i Vejerslev var altsaa hendes Grandonkel. Hans Agersnap var i sin Tid en kendt Maler og havde nær Tilknytning til grundtvigske Kredse.

I Brørupegnen var Søltoftfamilien særdeles anset, og adskillige af dens Medlemmer indtog fremtrædende Stillinger indenfor den stedlige Administration o. lign. Endnu bor der kendte Folk af Familien i Brørup og Omegn, men om der lever nukendte Efterkommere paa Mors efter Jørgen Christopher Søltoft er mig ikke bekendt. Derimod er den gamle Vejerslev-Præst gledet ind i en Anekdote, som Lærer Jens Peter Harbo, der var fra Erslev, i 1890'erne fortalte til Evald Tang Kristensen: En Mand kom ind i Købmand Schades Butik i Nykøbing.

Dér traf han Herremanden fra Frøslevgaard, Hr. Jens Wandborg og Præsten i Vejerslev Hr. Søltoft. Saa sagde Manden: »No, hæer kan engen kom end faa Wanndtap aa Søllknap aa Skaadhaller«.

Dette vittige og noget bidende Indfald, som her fik sit Udtryk, blev husket paa Øen, men nu er det antagelig glemt, ligesom hin gamle Vejerslev-Præst, hvis Levned og Slægt der findes nærmere Oplysninger om i min Bog: Brørup Sogns Historie (1949).

8

Den 17. Præst efter Reformationen 1536 i *Dragstrup-Skallerup* hed *Poul Mathis Schor*. Han var Præst her fra 2. November 1804 til 30. Marts 1823.

Poul Mathias Schor var fra Nørre Nissum, hvor han blev født 1771. Han blev Student fra Roskilde Latinskole 1790 og tog theologisk Embedseksamen 21. April 1795. Den 21. December 1804 blev han ordineret til sit første Præsteembede. Den 6. Juli 1810 blev han gift med Charlotte Cathrine Ehrhardt, der var Enke efter Miniaturportrætmaler Elias Meyer. Hun var født 6. Februar 1775 og døde i København 24. Januar 1853. I Ægteskabet med Pastor Schor blev hun Moder til en Søn og en Datter.

P. M. Schor blev 30. Marts 1823 kaldet til Torslev-Lendum Præstekald, Dronninglund Herred i Vendsyssel. Her døde han den 24. Juni 1835 efter syv Aars Lidelser af Vattersot.

Poul M. Schor havde sproglige og kulturhistoriske Interesser. Muligvis har han været Meddeler til Provst Caspar Schade i Nykøbing, der bl. a. indsamlede meget Sprogstof fra Mors. I hvert Fald har Schor meddelt en Ordsamling fra Mors til C. Molbech, der brugte den i sit for sin Tid fremragende Værk: »Dansk Dialect-Lexikon,«, der udkom 1841. I dette Arbejdes Indledning oplyser Molbech blandt sine Kilder Pastor Schors Ordsamling, som han benyttede.

H. F. Feilberg, Askov, udnyttede i sin store Ordbog over de jyske Almuesmaal Molbechs Leksikon saavel som Schades

Værk om Mors fra 1811 og Schades ret omfangsrige Manuskript fra 1807, hvori der navnlig findes sproglige Oplysninger fra Øen. Feilberg nævner ikke Schors Ordsamling, som muligvis ikke har været ham tilgængelig. Maaske den ikke eksisterer længere.

9

I Tiden 1830—1845 var *Peter Høg Aabye* Præst for Tæbring-Outrup-Rakkeby Sogne. Han var fra Horsens, hvor han blev født 3. Januar 1801 som Søn af Skrædder Rasmus Aabye og Hustru Ane Helene Høg. — 1819 blev Peter Høg Aabye Student fra Horsens; cand. theol. 17. Januar 1826. Derefter blev han residerende Kapellan i Skovlænge paa Lolland 2. Februar 1828, og 20. Januar 1830 blev han saa Præst for de ovennævnte tre morslandske Sogne. Her forblev han i 15 Aar, idet han 28. Juli 1845 udnævntes til Præst for Vaalse paa Falster. 10. Marts 1849 blev han Præst for Anst-Gjesten Sogne ved Kolding. Her var han kun godt et Aarstid, idet han 26. September 1850 blev Præst for Hejls-Vejstrup ved Skamlingsbanken. Her forblev han til sin Afgang 29. August 1870.

Peter Høg Aabye blev gift 12. December 1829 med Ovidea Margrethe Lyholm (født den 20. April 1806). Hun var Købmandsdatter fra Rødby.

I de næppe 1½ Aar, Pastor Aabye var i Anst-Gjesten, kom han ikke paa den heldigste Fod med Menighederne. I de 15 Aar, han var Præst paa Mors, førte han et enevældigt Regimente, og i Vaalse, hvor der var et udviklet kommunalt Liv, som han ikke syntes om, kom han i adskillige Processer, der nødte ham til at søge derfra. Han troede saa i Anst-Gjesten at komme under gammelvante Forhold ligesom paa Mors, men skuffedes fuldstændig deri. Han var derefter saa heldig at komme til Hejls.

*

Paa Mors gjorde Pastor Aabye sig bekendt ved at være fanatisk Modstander af den Vækkelse, der begyndte her 1837. I sine Prædikener kaldte han Forsamlingsfolkene for »glubende

og rivende Ulve«, og flere Gange udraabte han Ve over dem. Han forbød saaledes et Møde, der desuagtet blev holdt hos Sognefoged Jens Kortsen i Fjallerslev i 1838. Der var trods Forbudet kommet 60—80 Mennesker tilstede. Dette forbitrede Præsten i den Grad, at han uden videre meldte Jens Kortsen til Øvrigheden, der idømte ham en Mulkt paa 10 Rigsdaler. De to Talere ved Mødet, Lægprædikanterne Jens Maarbjerger og Iver Viftrup, der begge var fra Holstebro-Egnen, slap mærkeligt nok denne Gang for Tiltale.

Skolelærer M. S. Ovesen, Outrup, var ivrig Deltager i Forsamlingsmøderne. 2. Pinsedag 1838 blev der holdt et Forsamlingsmøde hos Lærer Ovesen; men han havde ikke meldt det for Præsten og begrundede det i Retten med disse Ord: »En Anmeldelse af mig til Hr. Pastor Aabye vilde vistnok have opirret ham; thi i Vinter meldte Jens Kortsen ham en lille Forsamling, som der var; men over dette Brev blev han meget vred, skældte Jens Kortsen ud i et Fattigkommissions-Møde, hvoraf han var Medlem, og sagde, at han og alle de saakaldte hellige fortjente de største Løgne, der kunde opdigtes om dem«.

Den 29. Juli 1838 faldt der Dom i Sagen, som Pastor Aabye havde meldt til Øvrigheden i Nykøbing. Dommen kom til at lyde paa, at Jens Kortsen og Lærer Ovesen hver for sig skulde betale en Bøde paa 10 Rigsdaler til Outrup Sogns Fattigkasse.

Jens Kortsen og Ovesen tabte dog ikke Modet, men vedblev med at lade afholde Forsamlinger i deres Hjem. Mens Præsten for Eftertiden lod Lærer Ovesen være i Fred, meldte han Gang paa Gang Sognefogden til Øvrigheden. Dette skete saaledes i Foraaret 1839 i Anledning af en Forsamling i hans Hjem. Ogsaa ved denne Lejlighed blev han idømt en Bøde paa 10 Rigsdaler. I Retten erklærede Jens Kortsen med stor Frimodighed overfor Politimester Rummelhoff, at han mente, at saadan Forkyndelse af Ordet var sand og gavnlig, og af den Grund vilde han fortsætte med Forsamlinger.

*

Der gik nu et Par Aar, hvor Forsamlingslivet fik Lov til at brede sig uden at blive antastet af Præst og Øvrighed. Men For-

følgelsen blussede snart op igen. Det var atter den nidkære Sognefoged, det var galt med. Da han i Efteraaret 1843 lod afholde gudelig Forsamling i sit Hjem i Fjallerslev, hvor Lægprædikanterne Iver Viftrup og Jens Chr. Sørensen (fra Haasum) talte, blev ikke alene han, men ogsaa de to fremmede meldt for Øvrigheden og stævnet til at møde for Retten. De tiltalte lod sig ikke skræmme og kue af Øvrigheden, men vedblev at vidne for deres Tro.

I Begyndelsen af Februar 1844 var Iver Viftrup igen paa Mors, men da i Følge med Peter Larsen Skræppenborg og Jens Jørgensen Bjerregaard fra Holtum ved Horsens. Disse Mænd holdt Møder, bl. a. i Solbjerg, Erslev og i Fjallerslev hos den frimodige Sognefoged Jens Kortsen. For Forsamlingen hos ham blev de alle indstævnet for Retten, takket være deres grumme Fjende, Pastor Aabye, som aldrig kunde blive træt af at forfølge Jens Kortsen. Det har selvfølgelig ærgret Præsten, at en Menigmand i hans Pastorat optraadte som Ordfører og gav Husly til Vækkelsesmøder. Saa har Hr. Aabye bedre kunnet forlige sig med, at Lærer Ovesen deltog i Vækkelsesarbejdet.

*

Man tør tro, at den folkelige Vækkelse paa Mors har været medvirkende til, at Pastor Aabye søgte bort fra Øen, men som foran nævnt, kunde han heller ikke føre gammeldags Regimente paa Falster, og da han senere kom til Anst-Gjesten skulde han erfare, at her kom ogsaa Peter Larsen Skræppenborg, saa den folkelige Vækkelse kunde han ikke slippe fri for. I saa Henseende har Forholdene passet ham bedre i Hejls og Vejstrup Sogne.

Pastor Peter Høg Aabye er en af Repræsentanterne for det gamle enevældige Præstestyre i Landsognene. Han ansaa denne Regeringsform for den bedste og har ikke tiltroet den saakaldte jævne Befolkning nogen Evne til selv at lede og styre; derfor modarbejdede han Vækkelsesretningerne. Han forstod ikke den nye Tid, var en af Frederik den Sjettes Mænd, og han har sikkert alle Dage ment, at den oplyste Enevælde var den bedste Maade at styre Land og Sogne paa.

Peter Høg Aabye døde i Vejle 17. Juli 1874; hans Hustru overlevede ham til 20. Januar 1889.

10

1836—40 var *Ole Flensburg* Præst i *Ljørslev-Ørding* Sogne. Han var Præstesøn fra Borum ved Aarhus, hvor han fødtes 28. Juli 1806. Hans Fader, *Andreas Flensburg*, var Præstesøn fra Harlev ved Aarhus; her var hans skriftligt begavede Fader, *Ole Flensburg*, Præst 1781—1805 (se *Historisk Aarvog for Aarhus Stift* 1945, 99—101). Denne ældre Pastor Flensburg var Borgmestersøn fra Horsens. Det var en gammel kulturpræget Slægt den ovennævnte Ljørslev-Præst hørte til, hvad man faar gode Oplysninger om ved at stifte Bekendtskab med *Otto Jørgensens* og *H. Hjorth-Nielsens* slægtshistoriske Værk: »Slægten Flensburg« (1942). Af denne Bog erfares det, at Slægten Flensburg stammer fra Byen *Flensburg*. Slægten skrev indtil 1848 sit Navn Flensburg, men da fik Ole Flensburg, forhen Ljørslev, og hans Broder, Pastor Johan Ahrent Flensburg til Havrum, Navnets Stavemaade ændret til Flensburg. Det fortælles, at Grunden til denne udmærkede Forandring af Navnet var, at de fjendtlige Tropper i Treaarskrigen, naar de var indkvarteret i Nørrejylland og hørte Navnet Flensburg, udbrød: »Ah, De er ogsaa Tyskere!«

Ole Flensburg til Ljørslev-Ørding var i 1826 blevet Student fra Aarhus, 1832 blev han cand. theol., og 24. Maj 1836 udnævntes han til sit morslandske Kald. Han blev ordineret 31. August 1836, og 10. December 1836 viedes han i København til Johanne Marie Bache, f. 11. September 1811, Datter af senere Toldkontrollør i København Frederik Emil Bache og Hustru Marie Cathrine Ovesen. I Pastor Flensburgs Ægteskab fødtes 3 Døtre, der hører til Flensburgslægtens syvende Slægtled. De blev alle 3 født i Ljørslev Præstegaard. Kun den ene af dem blev gift. Hendes Mand, Stephan Hald, var Stiftsprovstesøn fra Aarhus og ejede i mange Aar Lystrupgaard i Vindblæs Sogn. Den 17. December 1840 blev Ole Flensburg

Præst i Vellev Sogn mellem Silkeborg og Randers. Her forblev han til sin Død 22. Juli 1868. Hans Hustru døde sammesteds 18. Oktober 1884.

Det er ret sjældent, der forefindes Portrætter af Landsbypræster fra første Halvdel af forrige Aarhundrede, men det er nu saa heldigt, at der eksisterer Billeder af baade Pastor Flensborg og hans Hustru. Ole Flensborg var en kraftig Mand med et venligt, ret stort skaaret Ansigt prydet med en rig Haarfylde. Præsteparrets Portrætter er at se i den ovennævnte Flensborg-Slægtsbog. Sammenfindes ogsaa et Gruppebillede af Præstefamilien i Vellev Præstegaards Have omkring 1860. Der er 16 Personer paa Billedet, men man kan let udpege Pastor Flensborg og Hustru. Billedet giver et ret hyggeligt Indtryk af en gammel straatækt Præstegaard med en tæt bevokset Have om, og hvor talrige Feriegæster er paa Besøg. I Lærer G. Th. Gravesens Bog: »Bidrag til Ljørslev og Ørding Sognes Historie« (1928), 88—89 er Ole Flensborg omtalt, og der fremdrages Oplysninger om Degneforhold, idet Peder Andersen Degn af Pastor Flensborg fæstede et Hus, der hørte til Præsteembedet. — De ovenanførte Bemærkninger er at betragte som et Supplement til Gravesens Fremstilling.

11

Den 17. Marts 1838 fik *Sejerslev-Ejerslev-Jørsby* en ny Præst, *Frederik Haugaard*, der da var en Mand paa 44 Aar. Han var fra Als, hvor han blev født 13. Maj 1794. 1815 blev Fr. Haugaard Student fra Viborg, og 11. Januar 1821 erhvervede han den theologiske Embedseksamen med 2. Karakter. Derefter blev han personel Kapellan i Vestervig-Agger fra 2. Januar 1822. Hans Ordination fandt Sted 30. Januar. Allerede Aaret efter blev Frederik Haugaard kaldet til Sognepræst for Søndbjerg-Odby, fra 10. September 1823. Fra 10. Januar 1827 var han tillige Præst for *Jegindø*. Et Par Maaneder efter sin Overtagelse af Embedet i Søndbjerg-Odby blev Pastor Haugaard gift med Hansine Petræa Elisabeth Bendix, en Præste-

datter fra Vestervig. Det har sikkert passet godt i den gamle Provst Bendix' Kram, at han fik sin Datter afsat til Kapellanen. Hansine Bendix blev født den 10. Februar 1806. Hun blev i sit Ægteskab Moder til 3 Sønner og 2 Døtre.

Efter 15 Aars Præstegering i sit thylandske Embede søgte og fik Frederik Haugaard det store, nordligste Embede paa Mors. Her var han til 14. Juni 1854, da han udnævntes til Præst for *Sørslev* Sogn i Nordfyn. Her forblev han Resten af sin Levetid. Fr. Haugaard døde paa sin Fødselsdag 1857. Hans Hustru var alt gaaet bort 13. Juni 1851.

I S. V. Wibergs »Dansk Præstehistorie« III (1871), S. 251 oplyses om Fr. Haugaard, at han havde heftige Stridigheder paa Mors, saa man maa haabe, at Overflytningen fra Sejerslev til *Sørslev* maa have været en Vinding for denne Præst, der muligvis kan have været lidt vanskelig, siden der er tilgaaet Wiberg Kundskab herom. Hvorfor det særlig blev paa Mors, Haugaard var i Spektakel med Folk, er ikke saa godt at vide, men rigtigt er det i hvert Fald, hvad vi nu skal høre et Eksempel paa.

Ved et Sogneraadsmøde i Sejerslev i 1849 kom en gammel Bonde fra Sognet med en Del Bemærkninger, som han ønskede taget under Behandling. Da Formanden ikke vilde agte herpaa, og Bonden blev ved at presse paa, begyndte det først at syde hos Hans Velærværdighed, derpaa at koge, og endelig at koge over med et ildsprudende Bjergs Vælde. Som en Høg fo'r han over Bonden og vilde kaste ham ud af Huset, men denne slog sine senede Kløer i Præstens Læside, saa gik han til Bagbords, og saa kærligt omfavnede de hinanden, som om det kunde være Amor og Psyche. Heldig var det, at Raadets Medlemmer var tilstede, de lagde sig nu imellem og fik dem skilt ad. — Det er skrækkeligt, at en Bonde tør lægge Haand paa en Herrens Salvede! Det skulde have været i fordums Dage, slutter den gamle Avisberetning.

Paa denne kom der snart et Svar fra Pastor Haugaard, der har følgende Indhold:

»Det var en gammel Husmand af Sognet, der var saa beru-

set, at han næppe kunde staa paa sine Ben. Han udskældte Forstanderskabet, fordi han var idømt en Bøde paa 24 Skilling. Han blev anmodet om at komme igen en anden Gang, naar han var ædru — saa blev han transporteret ud og Døren laaset — men saa stillede han sig over en Time ved Vinduet, skældte ud og brugte de grueligste Eder, og da saa Døren ved Lejlighed kom op, trængte han ind igen. Længe taalte vi dette. Da jeg nu antog, at jeg mulig personlig kunde virke paa ham og bringe ham til Eftertanke, gik jeg hen til ham og forsøgte ved sindig Tiltale at faa ham til at forlade Værelset, hvilket han dog ikke vilde. Jeg aabnede saa Døren, skød ham ud deraf, og da han som meldt var beruset, faldt han over Dørtrinnet, og ved hans Fald snublede jeg over hans Ben og faldt ogsaa.

— Dette er selve Historien, saaledes som den er passeret. Sluttelig tilføjes, at jeg har anmeldt Sagen for Biskoppen, ligeledes at jeg agter at sagsøge Vedkommende.

Sejerslev Præstegaard, 26. Februar 1849.

Haugaard.

Vi undertegnede Sogneforstandere for Sejerslev Pastorat bevidne herved, at ovenstaaende er aldeles overensstemmende med Sandheden.

Jens Stadel.	L. Søndergaard.	P. Mikkelsen.
Chr. Andersen.	Poul Dissing.	Chr. Krog.
Anders Klit.	Peder Kjæng.	Peder Chr. Degn«.

Se, dette var jo et andet Syn paa Sagen. Det er imidlertid givet, at Tildragelsen er blevet ivrig drøftet rundt om i Pastoratet. Tænk sig, at Præsten falder over en fuld Mands Ben i Sogneraadsdøren! Det var sandelig noget at tale om, grine ad eller føle sig forarget over, alt efter Indstilling. Her passer det, at »de gode græd og de onde lo«. En saadan Begivenhed er blevet husket længe efter Pastor Fred. Haugaards Bortrejse, og denne Hændelse, maaske i Forening med flere lignende ubehagelige Optrin, kan have været medvirkende til, at Hr. Hau-

gaard søgte fra sit nordlige Kald over til formentlig mere gæstmilde Egne i det smilende Nordfyn.

Det bør nævnes, at de ovenstaaende Skrivelser om den fulde Mands Besøg ved Sogneraadsmødet i Sejerslev og Præstens Svar er hentede fra *Oscar Bangs* morsomme og oplysende Bog: »Fra gamle Dage« (1924), der indeholder saa mange Oplysninger fra Mors i svundne Tider. Begivenheden i Sejerslev Sogneraadsmøde har vel nok i Sogneraadsførstanderskabernes første Aartier haft adskillige Paralleller. Folk var mindre polerede i gamle Dage, saa der kunde let indtræffe ret voldsomme Begivenheder. Præstens Fald over den fulde Mands Ben hørte naturligvis til de hæftige Stridigheder, Fred. Haugaard var indviklet i paa Mors.

12

I Tiaaret 1860—70 havde *Dragstrup-Skallerup* Sogne en Præst, der ved sin Dygtighed blev en kendt Mand over hele Øen. Det var *Harald Andreas Christian Krog*, født 14. Marts 1815 i Herslev Præstegaard ved Fredericia. Han blev Student 1833 og theologisk Kandidat 1840. 1842 blev han personel Kapellan i Ramløse i Nordsjælland. Her var han til 1849, da han som nygift rejste op til Suderø paa Færøerne. Heroppe var han Præst 1850—60 og blev i 1855 Medlem af Færøernes Lagting. Til sit morslandske Embede blev han kaldet 16. Februar 1860. Pastor Krog var en god Administrator, og var stærkt interesseret i økonomiske Spørgsmaal. Han var saaledes Medstifter af Nykøbing og Omegns Sparekasseforening, og i Tiden 18. Oktober 1866—1. Oktober 1870 var han Landstingsmand for 8. Kreds (i Nordvestjylland). I Rigsdagen tog han temmelig ofte Ordet. I Samlingen 1867—68 talte ham om Foranstaltninger mod Koleras Indbringelse ad Søvejen, om Adgang til Sagførervirksomhed, Købstadskommunernes Styrelse, Kapitelaksten paa Færøerne, Valgmenigheder, Søværnets Ordning, Værnepligt og Finanslovsforslag. — I Samlingen 1868—69 tog han Ordet vedrørende Udlaan af umyndiges Midler samt Retsproget paa Færøerne. — 1869—70 talte han om Ligsyn,

almindelige Bestemmelser om Embeds- og Bestillingsmænds Lønningsforhold, Regler for Afskrivning af Indkomstskat samt om Lønninger ved Telegrafvæsenet.

Det har uden Tvivl været en dygtig og veltalende Landstingsmand, der i Tiden 1866—70 repræsenterede 8. Kreds. Pastor Krog var ivrig Modstander af Grundtvigianismen, saa det har været ham kærkomment i Sommeren 1867 i Vester Jølby Præstegaard at faa Besøg af *Henrik Scharling*, Forfatteren af »Ved Nytaarstid i Nøddebo Præstegaard«, senere theologisk Professor og meget konservativ. Scharling har i sine Erindringer: »Livsminder« (1919), 42, fortalt underholdende om sin Gæstefærd til Mors i 1867, hvor han i Vester Jølby var saa heldig at komme til at deltage i et Præstekonvent, som just holdtes hos Pastor Krog, imens Scharling var paa Besøg. Om dette Emne har imidlertid Provst, mag. art. *Vagn Riisager*, skrevet udførligt i Morsø Folkeblad 24. Juli 1944, hvorfor man ikke skal komme nærmere ind paa det her. I 1870 blev H. A. C. Krog, der var temmelig lille og meget svær, Præst i Ramløse i Nordsjælland. Her blev han Provst for Strø og Holbo Herreder 8. Januar 1873. Der er fra Ramløse overleveret en Række fornøjelige Anekdoter om Provst Krog. De findes trykt i *Anders Uhrskovs Bog*: »Dansk Folkevid« III (1942), 88—91, hvortil interesserede henvises. H. A. C. Krog døde som Provst i Ramløse 6. Juli 1881.

13

I de otte Aar 1870—78 havde *Nykøbing Mors* som Andenpræst (Kapellan) den tidligere Højskoleforstander i Freerslev, Otto Jacobsen, hvis Levnedsløb her skal meddeles.

Otto Johannes Jacobsen blev født 11. December 1836 i København. — Hans Forældre var Galanterihandler Andreas Christian Abraham Jacobsen og Hustru Hanne Sophie, født Nathansen, hvis Brødre var Præsterne J. J. H. Nansen, Taps ved Kolding, og F. P. N. Nansen, Højelse ved Køge.

Otto Jacobsen blev Student fra Det Westenske Institut i

København 1855, og den 17. Juni 1861 blev han theologisk Kandidat.

I Studieaarene kom Jacobsen til at høre til en Kreds af unge Theologer, der samledes privat for at læse Det nye Testamente med hinanden. Kredsen kaldte sig *Lille Theologicum* og holdt sine Møder i forskellige københavnske Hjem. Til dets Medlemmer hørte de senere saa bekendte Højskolemænd Ludvig Schrøder, Ernst Trier, Jens Nørregaard, Christoffer Bågø, Historikeren Jens Paludan-Møller, der faldt i Slaget ved Sankelmark 1864, Præsterne Ludvig Wagner, Martin Dam, Frits Wiberg, Schousbo og saa Otto Jacobsen.

Ludvig Schrøder og Ernst Trier var nok Hovedmændene i det udmærkede Samlag, der senere kom til at føre an i den danske Højskoles Arbejde efter 1864. Fra et af Møderne i *Lille Theologicum* i Ernst Triers Tagkammer paa Vesterbro i København er overleveret et kendt Billede, hvor man ser den omtalte Flok af unge Theologer. Otto Jacobsen har Plads paa Billedet næstyderst til højre, nærmest bag den staaende Ernst Triers Ryg.

Naar Otto Jacobsen blev Medlem af *Lille Theologicum*, skyldes det aabenbart, at han var Fætter til Ernst Trier. — Jacobsens Moder var jo, som Navnet viser, af jødisk Afstamning. Jacobsen var ligeledes Fætter til Digteren Henrik Hertz' Hustru. Det var til velsituerede, særlig fremtrædende jødiske Familier den senere Nykøbing-Præst havde Tilknytning. Og disse fik han yderligere Forbindelse med gennem sit Ægteskab med sit Søkendebarn Emma Rose Cecilie von Halle (født i Gøteborg 5. Juni 1838), Datter af Købmand Andreas Ludvig von Halle og Hustru Sara Nathanson. Til hende blev Otto Jacobsen viet 28. December 1861 i København. Han var da Skolebestyrer i Silkeborg, hvor han blev kendt med den stedlige Præst, Digteren J. C. Hostrup. Her var han dog kun i kortere Tid; thi i 1863 var han Huslærer hos Grundtvig, hvor han underviste Sønnen Frederik Lange Grundtvig sammen med Svend Høgsbro, Søn af den tidligere Rødding-Forstander Sofus Høgsbro. Timerne hos Jacobsen (i Aarene 1863—67)

efterlod sig ikke behagelige Erindringer i Frederik Lange Grundtvigs Sind. Han udtalte senere, at der »er ikke Noget, der har staaet for mig i en saa kjedelig Belysning som det at gaa i Skole... jeg har kun længtes efter Timens Slutning, for at jeg kunde slippe.« Om Jacobsens Undervisning vides kun lidt. Grundtvigs Sygdom i 1867 medførte en langvarig Afbrydelse af Undervisningen og Lærerskifte. Jacobsen var nemlig da Medunderskriver paa den Skrivelse om at lukke Vartov Kirke Langfredag, som Professor Hammerich, Høgsbro og andre tilstillede Stiftsprovst Rothe og som denne »var uklog eller slet nok til at sende Grundtvig selv«, hvorefter Fru Grundtvig gav ham øjeblikkelig Afsked (Henning Høirup: Frederik Lange Grundtvig, 1955, 31, 32, 206).

I sin tidlige Ungdom var Otto Jacobsen ikke Grundtvigianer, og Lille Theologicum var heller ikke oprindelig særlig grundtvigsk indstillet, men den blev det efter de nordiske Kirkemøder i Lund 1859 og i Kristiania 1861. Her sluttede Kredsen Venskab med de to unge stærkt grundtvigske Højskoler i Norge.

Af det ovenanførte vil man forstaa, at det maatte være en stærk tildragende Opgave for Otto Jacobsen at give sig i Højskolens Tjeneste. Fætteren Ernst Trier var i fuld Gang i Vallekilde, Schrøder i Askov, Nørregaard og Bågå i Testrup. Under et Besøg hos J. C. Hostrup, der var blevet Præst ved Frederiksborg Slotskirke, kom Talen ind paa at oprette en Højskole i Nordsjælland, og Jacobsen følte nu Kaldet til at tage sig denne Opgave paa. Landsbyen *Freerslev Vest* for Hillerød blev valgt, og den 4. November 1867 aabnedes *Freerslev Højskole* ved en lille Højtidelighed. — Hertil havde Hostrup skrevet sin ypperlige Højskolesang:

»Er Skolen for andre end Pilt og Pog,
og hvi skal Karle dens Bænke slide . . .«

Begyndelsen i *Freerslev* var ganske lovende, men det viste sig i de følgende Aar, at Elevtallet var for lille. Efter tre Aars udholdende Kamp maatte Jacobsen opgive sin Virksomhed.

Hans Efterfølger i Freerslev blev J. Povlsen Vimtrup, der holdt ud til 1875, hvorpaa Morten Pontoppidan i 1878 tog fat her. 1880 flyttede Pontoppidan Højskolen til Hjørlande.

Efter Nederlaget i Freerslev søgte Otto Jacobsen Præstekald. Han fik Kapellanembedet i Nykøbing 24. September 1870 og blev ordineret 4. November 1870. Aaret efter, den 28. December 1871, fristede han den tunge Sorg at miste sin Hustru, men efter et lille Par Aars Enkestand blev han den 24. September 1873 gift i Herlev i Nordsjælland med Maren Christensen, født i Freerslev den 8. September 1847, Datter af Gaardejer Chr. Hansen og Hustru, Inger Sørensdatte. Det har naturligvis været et Bekendtskab fra Højskoletiden (maaske en gammel Elev), der her endte med Ægteskab.

Man kan jo vel tænke sig, at Otto Jacobsen har befundet sig godt i Nykøbing og har været en interesseret Deltager i det grundtvigske Folke- og Kirkeliv, der udfoldede sig paa Mors med Udgangspunkt i Galtrup Højskole og Valgmenigheden i Øster Jølby, men da Kaldet ikke var stort, saa han sig efter nogle Aars Forløb om efter et, der var bedre aflagt, og den 9. December 1878 blev han saa Præst for Børglum og Furreby Sogne i Vendsyssel. Her forblev han til sin Afgang 10. December 1891.

Otto Jacobsen var altsaa Grundtvigianer, men han stod sympatetisk overfor Missionen. I et Brev af 12. December 1893 skrev han saaledes bl. a.: »Om Harboørehistorien har K. og jeg slet ikke talt — uagtet vi tilvisse har Godhed for hinanden — men vi har nok paa begge Sider haft Følelsen af, at Synet var for modsat: mit trods al Kritik sympatetisk over for Missionen, hans bestemt antipathisk. I Begyndelsen, jeg kom, benyttede han idelig spottevis Navnet »de hellige«, indtil jeg bad ham lade være, dels fordi Navnet i sig selv var mig for dyrebart som et af Kristenfolkets allerskjønneste Navne, dels fordi jeg havde fundet mageløs velsignede Guds-børn, der var blevne mine Venner, blandt dem, han sigtede til.«

I Begyndelsen af Aaret 1894 blev Otto Jacobsen syg af Influenza. Efter nogle Dages Forløb syntes han bedre, men

saa blev han overrasket af et Hjerteslag, just som han havde Besøg af sin Læge. Det var den 28. Januar 1894, han døde i sit Hjem paa Hillerødsholm i Nordsjælland.

— — Ja, det var, hvad der kunde fortælles i al Korthed om Pastor Otto Jacobsen, der nævnes med een Linje i Chr. Villads Christensens Bog om Nykøbings Historie fra 1902.

14

I Aarene 1874—77 var den tidligere Kapellan i Horne ved Faaborg, *Peder Julius Pedersen*, Præst for Galtrup-Øster Jølby Sogne, og 1877—84 var han Præst i Solbjerg-Sundby paa Mors. P. J. Pedersen var Lærersøn fra Store Lime ved Vejle, hvor han blev født 29. December 1841. I 3—4 Aars Alderen fik han lært at læse, og Stedets Præst, Hans Sveistrup (senere Rødding og Vejen), der opdagede den lille Drengs gode Evner, fik ham hjulpet paa Kolding Latinskole. Da Faderen i 1853 blev Lærer i Ovtrup Skole ved Varde, blev Sønnen flyttet til Ribe Latinskole, hvor han senere blev Student med ug i *alle* Fag med Undtagelse af latinsk Stil, der gav mg.

Som Student vaklede P. J. Pedersen mellem Theologi og Polyteknikum, men han valgte Theologien og blev cand. theol. 1865 med saa fint et Resultat, at det godt kunde have tilskyndet ham til at gaa den videnskabelige Vej. Men saadan gik det altsaa ikke. P. J. Pedersen var Huslærer paa et Gods i Syd-sjælland i 4 Aar, derefter Kapellan i Horne, hvorefter han saa beklædte de ovennævnte to morslandske Embeder i 10 Aar.

*

Det var, som bekendt, en meget »levende« Egn P. J. Pedersen her kom til at virke i. Han var stærk konservativ, og vel af denne Grund havde man fra Kirkedepartementets Side netop ladet den unge begavede Theolog faa Embedet i Galtrup-Øster Jølby. I sine lærerige Livserindringer, hvoraf det vigtigste nu er blevet udgivet af Pastor Jørgen Nissen, København (i Ribe Stifts Aarvog 1954 og 1955, Dansk Hjemstavns Forlag, Ribe), skriver P. J. Pedersen bl. a. om Forholdene i Øster Jølby:

»I Valgmenigheden lystes alle Grundtvigs kirkelige og folkelige Paastande i Kuld og Kjøen, og man var ikke modtagelig for noget fra anden Side. Man havde sit bestemte Kjendemerke paa Præsterne; begyndte en Præst paa Prædikestolen med Trosbekjendelsen, saa var han Grundtvigianer, hvis ikke — saa ikke. En fremtrædende Kone i mit Nabolag fremsatte alvorlig Tvivl om, hvorvidt jeg, som ikke hyldede den grundtvigianske Theori, kunde døbe et Barn rigtigt . . .«.

Endvidere oplyses det i Pastor P. J. Pedersens Erindringer, at en udpræget grundtvigsk Præst: Nicolai Frederik Severin Grundtvig Gothe Birkedal Barfod (i Flade) blev forkættet af de morslandske Grundtvigianere, fordi han var uenig med Valgmenighedspræsten (Rasm. Lund) og var Højremand.

*

Aarene paa Mors førte den unge, højkirkelige Præst ind i en uforfærdet Kamp for Folkekirkens Ideal overfor Grundtvigianerne, som han kalder »løbske« baade for deres dogmatiske Sværmeri og deres kirkelige Troløshed. »Det gjaldt om at slutte sig til den Præst, man syntes om; at skifte Præst behøvede man ikke at tage sig synderlig mere nær end at skifte Frakke . . . Selvfølgelig maa man have Lov til at høre hvilken Præst man vil; men det havde man ogsaa før Loven om Sognebaandsløsning . . . Men jeg kan virkelig ikke indse, at Præstens Person ved Daaben bør spille nogen Rolle, og det er vel heller ingen Ulykke, om man skal høre en Vielsestale eller lade sig begrave af sin Sognepræst. En vis Troskab mod den nedarvede Sogneorden og en vis Sky for at krænke eller bedrøve sin Sognepræst er dog vist ikke af de Ting, som bør nedbrydes. Det bliver efterhaanden noget meget, der skal ind under »Menneskerettighederne« . . . , men hvor bliver Menneskeforpligtelserne af?

*

Det er, som man vil se, ikke uden Interesse at læse, hvad Pastor P. J. Pedersen mente om de nye Tilstande, der havde deres Forudsætning i den folkelige Vækkelse — et af de smuk-

keste og værdifuldeste Indslag i dansk Folkeliv i afvigte Aarhundrede, da den danske Landalmue blev til et vaagent Folk. Forbavsende mange Præster og andre Embedsmænd kunde ikke se eller opdage, at her var noget nyt og værdifuldt i Fremvækst.

Selv om Pastor P. J. Pedersen tilsyneladende intet forstod af det, der skete omkring Povlsen Dals Højskole og Ansgarskirken, indrømmer han dog, at Morsaarene var en rig Tid for ham. Folk var stærkt kirkesøgende, aldrig i sin Præstetid oplevede han bedre Kirkegang end paa Mors — og saa havde Ansgarsmenigheden endda sine fleste Medlemmer just i Pastor Pedersens to Pastorater! Dette kunde tyde paa, at der ikke var særlig stor Kirkegang til P. J. Pedersen i hans Embeder. 1884—95 var han Stiftsprovst i Aalborg, og fra 1895 til han tog sin Afsked 1913 var han Stiftsprovst i Ribe.

Den 17. Oktober 1876 skrev Professor *Peder Madsen* (senere Sjællands Biskop) til Pastor P. J. Pedersen i Galtrup og opfordrede ham til at overtage Professoratet i Ny Testamentes Eksegese ved Københavns Universitet. I det nævnte Brev, der ikke var det første om Sagen, skriver P. Madsen: »Dersom jeg selv nærde Tvivl om Deres Dygtighed, vilde jeg ikke trænge ind paa Dem . . . Jeg beder Dem indtrængende, at De samvittighedsfuldt vil overveje, om De ikke skulde skylde Dem selv og Kirken at tilbyde Universitetet Deres Tjeneste . . .?«.

Pastor Pedersen mente det rigtigst at svare nej. »Jeg var egentlig ikke længe om at tage min Stilling: Nej, det kunde ikke gaa an, det kunde jeg ikke have med at gjøre! Efter at jeg i saa mange Aar havde været ude paa ganske andre Baner, turde jeg, som havde de fatale Nerver at slaas med, ikke vove en saa voldsom Forandring! Men det var med stort Vemod, jeg vendte Ryggen til dette Tilbud om at indtræde i en Stilling, som jo i og for sig var saa smuk, og som havde noget at gjøre med min første Kjærlighed«.

Der er ingen Tvivl om, at dette Nej ogsaa var dikteret af Kærlighed til Præstegerningen. Men det er givet, at den Galtrup Præst med de store Eksamener vilde have passet godt til at

blive Professor; han besad en stærk Hukommelse, erindrede alle Detaljer, og i en Fremstilling var han meget klar.

Det er meget lærerigt i Tilslutning til Pastor Pedersens Erindringer at læse, hvad Professor *P. G. Lindhardt* skriver om det paatænkte Professorat til *P. J. Pedersen*. I »Jyske Samlinger« Ny Række, III Bind, 2. Hæfte (1955), Side 128, oplyser Lindhardt, hvorledes man fra det theologiske Fakultets Side i 1876 udfoldede store Bestræbelser for at faa en Professor, der *ikke* var Grundtvigianer. Derfor fik den begavede Galtrup Præst det ovenomtalte Tilbud. Andre Præster fik det ogsaa, og naar de henviste til manglende Kvalifikationer, svarede *P. Madsen*, at den Slags var helt overflødige, for alle Kommentarer og Haandbøger var skrevet, Faget afsluttet og overskueligt; det gjaldt kun om at kunne udnytte Haandbøgerne og saa iøvrigt optræde med personlig »Vægtfuldhed« og Pondus. Svarede de, at de ikke turde risikere en Konkurrence, replicerede *Madsen*, at der slet ingen Far var, for det er da klart, at man tilrettelægger en Konkurrence efter det ønskede Udfald. Afgørende var det kun for ham at manøvrere saaledes, at der ikke kom en Grundtvigianer ind.

Da *Madsen* fik Afslag fra alle dem, han tilbød Professoratet, maatte han tilsidst bekvemme sig til at tage *H. V. Styhr*, der kun var kvalificeret som Højrepolitiker. Privat indrømmede *Madsen*, at *Styhr* stod langt tilbage for andre Ansøgere, men nu gjaldt det ikke Kvalifikationerne, kun »Aandsretningen«, d. v. s. det kirkepolitiske og det politiske.

Ja, »der kommer meget nyt op«, sagde Drengen, han skulde lære at læse.

Pastor *P. J. Pedersen* er, som man nu har set, interessant nok at beskæftige sig med, ogsaa naar man specielt ønsker at vide saa meget som muligt om Morsøs Kirkehistorie i afvigte Aarhundrede.

Præsten for *Alsted-Bjergby* Sogne paa Mors har Bolig i *Skarum*. Derfor bliver denne Menigheds Sjælehyrde hyppigt

benævnt Præsten i Skarum. Hertil kom 16. Juli 1877 en ny Præst, *Kristian Sofus Borgen*, der hørte til en kendt og udbredt Slægt, hvortil mange ansete Folk er knyttede, bl. a. Slægterne Koefoed, Esmann, Schøning, Bagger, Bennetzen, Myrthue, Ifversen, Theilgaard, Gøtzsche og Ramsing. Det ældst særlig kendte Navn i Borgenslægten var Præsten og Agrarhistorikeren Marcus Borgen til Holmsland (1718—1790). Kr. Sofus Borgen blev født 12. Oktober 1841 i Akureyri paa Island, hvor hans Fader Bertel Holm Borgen var Sysselmand; han blev senere Direktør for Straffeanstalten i Viborg. Moderen, Nanna Signe Alvilda Tolderlund, var af samme Slægt som Forfatteren Hother Tolderlund, der skrev under Pseudonymet »Dr. H.«.

Sofus Borgen kom hjem til Danmark i 6 Aars Alderen, idet hans Fader blev Herredsfoged 1847 for Fjends og Nørlyng Herred i Viborg Stift. 1863 blev Borgen Student fra Viborg Kathedralskole, og 23. Juni 1870 erhvervede han theologisk Embedseksamen med 2. Karakters 2. Grad. Han bestyrede derefter et halvt Aars Tid Fr. Wissings Pigeskole i Viborg. 24. Marts 1871 ordineredes han til personel Kapellan for Gangsted og Søvind Sogne Nord for Horsens Fjord. 3. Juli 1872 blev han Pastor vicarius for Almind og Viuf Sogne ved Kolding. Fra Maj 1875 til 1877 var Borgen personel Kapellan i Rudkøbing-Skrøbelev paa Langeland. Den 16. Juli 1877 var det saa han blev kaldet til det ovennævnte Tosognsembede paa Mors. Her var han dog kun i faa Aar, idet han 26. November 1880 fik Embedet i Røgen-Sporup ved Frijsenborg. 27. Maj 1886 blev han Præst i Nordby paa Samsø, og endelig 30. Juni 1899 blev han udnævnt til Lejrskov-Jordrup Sognes Præst. Her var han til 16. November 1910, da han tog sin Afsked. 30. August 1871 blev Sofus Borgen i Viborg Søndersogns Kirke viet til Henriette Kristine Rudolphsen, født Bauer, født 18. Juli 1843 i Fredericia, Datter af Skibsreder Niels Johannes Bauer og Else Margrethe Marie Hansen Holm. Fru Borgen havde tidligere været gift med Manuduktør, cand. phil. Rud. Rudolphsen, død 1867.

Pastor Borgen, der var Grundtvigianer, var i sin Samtid en

ret kendt Præst. Han skrev i flere Aar forskellige opbyggelige og oplysende Stykker i det af Rørdam og Elmquist udgivne »Kirkebladet«. 1873 udgav han en Mindebog om Peder Larsen Skræppenborg, som han fra sin Almindtid var kommet til at kende og fatte Interesse for. Den nyttige Bog med Bidrag af flere har siden været brugbar for Ludvig Schrøder, Poul Lindholm og andre, der har skrevet om den berømte Lægprædikant, der gentagne Gange berejste Mors. 1885 udsendte Sofus Borgen Bogen: »Kristendom og Politik« og i 1888 kom Arbejdet: »Gudstjeneste — Tilbedelse — Offertjeneste — Altertjeneste«.

Pastor Borgen var lille af Vækst, han brugte meget at citere Salmeverv i sine Prædikener, og var en belæst Mand, der holdt 27 Blade og Tidsskrifter, da han var i Lejrskov (se Kolding Folkeblad 1. Oktober 1942). Dernede verserede for en Del Aar siden forskellige Anekdoter om Pastor Borgen. De er ikke til Ros for ham som Prædikant og skal derfor ikke gengives her. Paa Mors følte han sig nært knyttet til den grundtvigske Kreds af Præster, af hvilken der eksisterer et Gruppebillede fra Borgens Skarumtid, hvorfor han er med paa Billedet. Jakob Knudsen, der jævnlig kom til sit Barndomssogn Lejrskov, hvor hans Fader havde været Præst 1872—86, har næppe kendt synderlig til Sofus Borgen, ellers skulde han nok have laant Træk fra ham til sine Bøger. K. S. Borgen døde i Vordingborg 1. Oktober 1921.

16

Ludvig Vilhelm Hertel, der var Præst for *Vejerslev-Blidstrup* Sogne 10. Juli 1879—4. Juni 1884, har skrevet et ænseværdigt Bidrag til Morsøs nyere Historie, hvorfor det er betimeligt her at dvæle lidt ved hans Minde.

Ludvig Hertel blev født 27. Marts 1844 i Moltrup ved Haderslev, hvor hans Fader var Præst. Han blev sat i Haderslev Latinskole, men da Tyskerne i 1864 lukkede denne, kunde han ikke tage Studentereksamen derfra. Da Ludvig Hertel imidlertid erholdt et Modenhedsbevis, der udgjorde det for Eksamensattest, kunde han paabegynde det theologiske Studium

i København. Her blev han cand. theol. 19. Januar 1872. Han var derefter Lærer ved Kolding Kommuneskole 1872, men 25. August 1873 fik han Stillingen som personel Kapellan for Tversted-Uggerby-Bjergby Sogne i Vendsyssel (ordineret i Hjørring 10. Oktober). Derefter blev han forflyttet til Seest ved Kolding 31. December 1875, han var her til 18. Marts 1877. Derefter var Hertel Hjelpepræst i Tranebjerg (Samsø), Taarnby (Sjælland), Holeby og dernæst Hunseby (Lolland). Herfra kom han saa til Vejerslev-Blidstrup i Sommeren 1879. 27. November 1879 holdt han Bryllup i Øster Hæsingø (Fyn) med Thomine Ludovicia Husum (født 14. Marts 1842 i Tranterup), Datter af Sognepræst Peter Laurentius Husum. Fra Vejerslev-Blidstrup flyttede Pastor Hertel 1884 til Sønder Vis-sing-Voerladegaard ved Skanderborg. Her var han Præst 1884—88, derefter i Brænderup-Ore paa Fyn til sin Død 10. Marts 1909.

Fra sin tidligste Ungdom var Ludvig Hertel udpræget Grundtvigianer og varm Ven af den sønderjydske Sag. Herom vidner den Biografi, han udgav om sin Fader: »Hans Wilhelm Hertel« (1897, 395 Sider). Denne Bog er et af de bedste Arbejder om den sønderjydske nationale Bevægelse i 1840erne, som vi har, inden P. Lauridsens store Værk »Da Sønderjylland vaagnede« saa Lyset. Hertel havde god Sans for de væsentlige Ting i den historiske Overlevering. Derfor er hans Bog fuld af gode Enkeltheder og forsynet med Aktstykker. Det samme gælder ogsaa hans Afhandling: »Erindringer om den kirkelige Bevægelse paa Mors 1881—83«, der er offentliggjorte efter Hertels Død i Kirkehistoriske Samlinger 5. Række, VI. Bind, 1911—13, 402—461. I denne omfangsrige og for Emnet meget betydningsfulde Redegørelse fortæller Pastor Hertel, hvorledes han paa Mors kom til at staa i den lidet misundelsesværdige Stilling at være Mellemand mellem den kirkelige Bevægelse i Øster Jølby-Egnen og de kirkelige Myndigheder, uden at han kunde give nogen af Parterne helt Ret. Hvad Hertel da oplevede, følte han sig forpligtet til at offentliggøre. I Tilslutning til sin Fremstilling fremlægger han nogle Aktstykker, som han

havde opbevaret. De supplerer paa nyttigste Maade Hertels Erindringer. Han giver indledningsvis en Fortegnelse over Øens ti grundtvigske Præster i 1881 og omtaler derefter den skarpe Modsætning mellem grundtvigske og ikke-grundtvigske Præster paa Mors. Saa følger en klar Fremstilling af Sagen vedrørende *Rasmus Lunds* Afsked som Valgmenighedspræst og de ministerielle Henvendelser i denne Anledning. Ved at nævne Pastor (senere Provst) *Vilhelm Hansen*, Nykøbing Mors, udtaler Hertel, at han var »den mest begavede af os alle og Biskoppens Øjesten«. Denne Karakteristik af Vilhelm Hansen er i sin Korthed baade rammende og rigtig.

Hertel blev sammen med Pastor *Peder Ingerslev* i Tødsø sendt til Aalborg for at tale med Biskop Lind. Han fik paa denne Rejse ogsaa Lejlighed til at besøge Biskop Peder Chr. Kierkegaard, en Sammenkomst, der forblev ham »et uforglemmeligt skønt Minde«.

Pastor Hertels interessante Afhandling er den bedste dokumenterede Redegørelse, der endnu foreligger om Kirkestriden paa Mors i 1881—83. Det var ellers paa et helt andet Omraade, Ludvig Hertel blev mest kendt som historisk Fortæller. Han var en af Santhalmissionens ivrigste Talsmænd. Da Børresen var hjemme i Danmark 1876, lærte Hertel ham at kende og blev stærkt grebet af hans barnligt fromme Personlighed. Samme Aar begyndte Hertel at skrive i Højskolebladet. 1877 blev han Sekretær i Den danske Komité for Santhalmissionen og 1880 Redaktør af Missionens Organ: »Dahhwala« (et Santhalord for Postbud), som 1896 fik Navnet »Santhal-Posten«. For at vække Interesse for Sagen udgav Hertel i Aarenes Løb en Række Skrifter: »Indisk Hjemmission blandt Santhalerne« (1877), »Den nordiske Santhalmission, historisk fremstillet« (1884, Hertels Hovedværk), »Missionær Løventhal og Santhalmissionen« (1890), »Før og nu, Guds Gjerninger i Santhalistan i 25 Aar« (1892), »Santhalmissionen overfor Danmark og Nordamerika« (1901), »Santhalmissionsbevægelsen i Danmark. Personlige Oplevelser« I (1903). — Som man vil se, er det en slet ikke lille Produktion, Pastor Hertel

har efterladt sig; i Fremtiden skal det dog nok gaa saaledes, at de to af hans Arbejder, der tiest vil blive læst og benyttede, er Bidragene til Vækkelseshistorien i Nordslesvig og paa Mors.

17

I Aarene 1885—1902 var *Frederik Theodor de Fine Olivarius* Præst for Solbjerg og Sundby Sogne paa Mors. Han var Præstesøn fra Hodde-Tistrup ved Varde og født 8. Januar 1843, Student fra Ribe 1862, cand. theol. 21. Januar 1869, hvorefter han den 17. April 1871 blev Kapellan i Grejs ved Vejle. Her blev han gift 18. September 1872 med Oline Georgia Bloch, født 7. April 1847 paa Gaarden Liselund i Sjørsløv Sogn (Lysgaard Herred), Viborg Amt. Hun var Datter af Prokurator Carl Christian Bloch (1804—1867), der 1835—42 ejede Proprietærgaarden Liselund. Derefter Proprietær til Bjerregaard ved Lemvig. 1860 Prokurator med Pligt til at bo i Varde. Han var gift med Børgine Marie Tranberg (1817—1908).

En Broder til Carl Chr. Bloch, Christen Lauritz Bloch (1799—1884), gift med Oline Madsund, blev Fader til tre Børn, af hvilke Datteren Laura Bloch (1837—1891) blev gift med Svend Grundtvig (1824—83), der var Søn af N. F. S. Grundtvig og har indlagt sig stor Fortjeneste som Folkeviseforsker. Fru Laura Grundtvigs Broder Jørgen Bloch (1839—1910) var ogsaa Videnskabsmand og har især arbejdet med de færøske Folkeviser.

Det var, som man vil forstaa, en anset Kulturslægt Oline Georgia Bloch hørte til. Hendes Mand, Fr. Th. de Fine Olivarius, var ligeledes rundet af en gammel fin Slægt med adeligt Blod i Aarerne. Han var Kapellan i Grejs fra 1871 til 1874, da han blev Sognepræst i Øster Nykirke ved Hærvejen Nordvest for Vejle. 1877 forflyttedes han til et lidt nordligere Kald: Linnerup og Hammer. Her blev han 1884 Provst for Tyrsting og Vrads Herreder. Men allerede 3. Februar 1885 blev han udnævnt til Præst for Solbjerg-Sundby, og til Provst for Mors 30. December 1885.

I kirkelig Henseende sluttede Provst Olivarius sig nærmest til Indre Mission, men han var en forstaaende Mand, der i sine Menigheder stod i Venneforhold ogsaa til Folk af andre kirkelige Retninger. Han var saaledes Taler ved Efteraarsmødet paa Aale Højskole, oprettet af A. J. Dahl fra Øster Jølby. Folk kom i Flokkevis til Linnerup og Hammer Kirke for at høre hans milde, alvorlige Forkyndelse, og det kneb tit for Sognets Beboere at faa Siddeplads under Gudstjenesten. I Hammer Kirke, der havde Kirkegængere fra Nykirke, indsatte man faste Stole nedenfor Indgangsdøren.

Det erindres endnu paa Nordmors, at Provst Olivarius omkom ved et Ulykkestilfælde den 6. April 1902. Han havde holdt Konfirmation, og om Aftenen efter at have holdt Andagt med Hustru og Børn, følte han Trang til at gaa en Tur, hvilket han meddelte sin Hustru. Provst Olivarius, der var meget nærsynet, forvildede sig ind paa en Marksti, kom for nær en Mergelgrav og skred paa dens Rand. Familien søgte hele Natten; først næste Morgen fandt en Landpost Provsten druknet i Mergelgraven.

Det var paa hans Hustrus Fødselsdag Ulykken skete. Provst Olivarius' Ur var gaaet i Staa Kl. 9.

Et Par Uger før var han blevet kaldet til Præsteembedet i Snøde-Stoense paa Langeland.

Efter Provst Olivarius' Død blev der udgivet en Prædikensamling af ham. Der blev skrevet mange og smukke Mindeartikler om Fr. Th. de Fine Olivarius. Uddrag af disse kan læses i Østjydske Hjemstavn 1941 og i E. Kølpin von Petersens store »Slægtsbog« (1945), Side 58.

Fru Oline Olivarius døde i Randers 8. December 1915 og blev begravet paa Solbjerg Kirkegaard. Hun var Moder til ni Børn. Af disse blev mest kendt paa Mors Karl Børge de Fine Olivarius, født 26. Marts 1879, Student i Randers og cand. med. 1905. Han nedsatte sig som Læge i Nykøbing Mors 1909 og blev Aaret efter gift i Viborg med Ingeborg Mumme, Datter af Købmand Peder G. Mumme, Hobro, og Hustru Hilda Friis. I deres Ægteskab fødtes der tre Børn; den ældre, Børge de Fine

Olivarius (født 1912) blev Læge 1941. Erik de Fine Olivarius (født 1915) blev cand. polyt. 1938. Datteren Ester de Fine Olivarius (født 1914) blev uddannet til Massøse.

Olivarius-Slægtens Tilknytning til Mors er et af de mange Eksempler paa, hvorledes en Slægt fra en anden Egn af Landet er kommet til Mors og har gjort sig gældende paa den store Limfjordsø.

18

I Tiden 1896—1911 var *Julius Benedict Estrup* Præst for Ljørslev og Ørding Sogne. Han var født 5. September 1861 som Søn af Lærer Niels Estrup og Hustru, Bolette Kirstine Barclay, i Svendstrup ved Aalborg.

Julius Estrup blev holdt til Bogen; i 1885 Student, og 1895 tog han theologisk Embedseksamen. I Studieaarene var han Lærer ved københavnske Latin- og Privatskoler. Den 24. Marts 1891 blev han viet til Ingeborg Larsen (født 18. December 1869 i København).

Efter sin Eksamens Afslutning søgte Estrup sammen med 70 andre Embedet i Ljørslev-Ørding, og han blev den udvalgte. Det var et Begynderembede, men efter Datidens Forhold ret godt. — Saa rejste en lille glad Familie op til den gamle Præstegaard i Ljørslev.

Da Pastor Estrup kom til Mors, var han Grundtvigianer. Sammen med sin Hustru vandt han hurtigt Befolkningens Tilid. I det gæstfrie Præstehjem gik Folk frit ud og ind. Det var Skik og Brug i Sognet, at man tog en Aftentur over i Præstegaarden for at slaa en Sludder af med de hyggelige Præstefolk. Fru Ingeborg fik travlt i det gamle Køkken og trakterede med Fiskebuddinger og Kartofler og Sauce — indtil en anden Præstekone paa Øen oplyste hende om, at Sognefolkene slet ikke ventede Traktement, ja, højst en Kop Kaffe. — Hvad der særlig trak Folk til Præstegaarden, var den unge Frues smukke Sangstemme, dertil spillede hun glimrende Klaver, og det var Befolkningen dengang ikke forvænt med. En Aften sagde en af Mændene: »Hun er gue te aa sjøng'!« »Ja«, sagde Læreren,

»I kan lære noget der, for naar I synger, saa lyder det, som en gammel Ged, der bræger!« — En Pige fortalte ude i Sognet, at Præstekonen satte sig hen til en stor, firkantet Kasse, trykkede paa den, og »saa spillede den noget saa skjønt!«

I Kirken prædikede Præsten god Moral; han advarede mod Drik og andre Laster. Det hændte, at der endog ved Begravelser blev drukket mere end godt var. Særlig var det galt ved en Begravelse i Ørding, hvor Estrup derfor maatte nøjes med at kaste Muld paa ude paa Kirkegaarden. Folkene i Pastoratet var ellers brave Folk med Præg af Ærlighed og Tilforlidelighed, saa det var intet Under, at det unge Præstepar kom til at holde meget af deres Menighed.

Ljørslev kaldte man »Skønhedspletten« paa Mors. Præstegaarden laa yndigt med den tre Tdr. Land store Have og Plantage, som strakte sig helt ind i Landsbyen. Ved Indkørslen laa »den lille Dam«, et sandt Eldorado for Ænder og Gæs. Bag Haven ved Kræn Justes Bakke laa »den store Dam«, blank og mørk om Sommeren.

De unge Præstefolk kom meget sammen med Lærer Jensens i Skolen, og Lærerfolkene gjorde flittigt Genbesøg i Præstegaarden. Inden Altergang indtegnede Læreren Altergæsternes Navne og bragte Præsten Listen allerede Lørdag Aften. En gammel Pige, Stine, som boede nede i Byen, sagde engang efter endt Altergang til Lærerkonen: »Det er saa møj godt at have det overstanden«. — Hun gik to Gange til Alters om Aaret.

Der var altid stor Tilslutning til Gudstjenesten. Efter Konfirmationen lod Præsten afholde Altergange om Hverdagen. Og saa hændte det, at han indbød alle Altergæsterne til at følge med hjem i Præstegaarden til en Kop Kaffe. Da hans Hustru intet vidste herom, kom deres unge, tyske Pige, som nu havde faaet lært lidt Dansk, løbende og raabte: »Ach, Frue. Garden er ganske swartz af Mennesker«. — Kaffen blev tilberedt, Brød blev skaaret, saa længe Forraadet strakte til; saa blev det lille Brødudsalg i Byen lænset for sin Forsyning af Hvedebrød og Kager. Og saa blev Kaffen serveret med Gæstfrihedens kærlige Sindelag.

Juleaften var en stor Fest i Præstegaarden. Da samledes alle ensomme og gamle fra Byen i de hyggelige Stuer. Der var dejlig Mad og nok deraf til dem alle. Især gjorde Risengrøden stor Lykke, da denne Ret i de Tider paa Mors blev betragtet som en sjælden Herreret. Efter Juletræet, hvor alle fik Gaver, tog de gamle Afsked med Præstefolkene, og de fik da hver en Skaal Risengrød med hjem, hvad de satte megen Pris paa. Præstefolkene holdt ogsaa for egen Regning Juletræ for Søndagsskolebørnene i Præstegaarden.

I den levende Skildring, der findes af Pastor Julius Estrups Liv og Gerning ved Else Marie Estrup og Provst Emil Steenvinkel i Serien: »Hjemliv og Trosliv«, Bind XV (1948) fortælles, at Pastor Estrup og Hustru hadede alt, hvad der smagte af Indre Mission. En Dag kom en af de faa »hellige« fra Ørding paa Besøg for at ordne en Sag med Præsten. Da det var ved Middagstid, bød Fruen ham at spise med. Manden var sulten og spiste hele tre Tallerkener Grønkaal. Da han var gaaet, sagde Fru Estrup til sin Mand: »Tænk, jeg havde ikke troet, at den Slags Aander spiste Grønkaal«.

Kjrligheden til »de hellige« var endnu ikke kommet ind i dette Hus, men det skulde snart blive anderledes. Forskellige Oplevelser bevirkede, at Pastor Estrup fik mere og mere Sympati for Indre Mission. Han var ogsaa under nogen Paa-virkning af Pastor P. J. Munch fra Frøslev, der senere blev Formand for Indre Mission i Danmark.

Efter mange voldsomme Sjælekampe gik Julius Estrup over til Indre Mission, til hvis nidkæreste Præster han i de kommende Aar skulde komme til at høre.

Der kom nu en stor Vækkelsestid i Ljørslev og Ørding Sogne, og Estrup blev meget brugt som Taler i Øens Missionshuse. Han fik rejst et Missionshus i Ljørslev, og en af dem, der blev omvendt, var Oldfruen paa Højriis, Frk. Marie Engell, der altid fik de unge fra Godset med sig til Møde. En af disse unge, som troede sig ubemærket, gik under sit Arbejde paa Slottet og sang paa en af Vækkelsessangenes Omkvæd: »Himlens Lyst, fylder mit Bryst«, og hurtigt fik Slottets Papegøje

lært dette Omkvæd. Stor var derfor Slotsherrens Forbavselse, da Poppedrenge et Par Dage efter, da han kom med et Stykke Sukker hen til Buret, kvitterede med Sangen: »Himlenes Lyst fylder mit Bryst!«

Pastor Estrup indlod sig i aabenlys Fejde med anderledes tænkende. Han skrev i Morsø Folkeblad en Artikel om »Missionsugerne«. Dette Indlæg afstedkom en Del Modartikler fra anden kirkelig Side. Der er i den ovennævnte Bog: »Hjemliv og Trosliv« XV givet nyttige Uddrag af disse Artikler, og Bogen giver i det hele et lærerigt Bidrag til Morsøs Kirkehistorie, der jo var — og er — andet og mere end den store grundtvigske Vækkelse paa Nordvestmors.

Efter femten Aars Præstegering søgte Pastor Estrup fra Mors. Afskeden herfra var tung, men en ny Gerning vinkede forude. Fra 1911 til 1916 var han Præst for Ølby-Asp-Fousing ved Struer, og fra 1916 og til sin Død den 8. Januar 1930 for Farsø og Strandby Sogne i Vesthimmerland. I begge disse Menigheder fik Estrup rejst en stor Vækkelse, og der stod i den Anledning flere Gange betydeligt Gny om hans Navn.

Paa hans Grav paa Farsø Kirkegaard er rejst et stort Gravmæle. Fru Estrup overlevede sin Mand til den 18. November 1946.

19

Den 21. Januar 1899 blev en ny Præst kaldet til Dragstrup-Skallerup: *Severin Andreas Bang Michelsen*.

Pastor Michelsen var fra Nørre Saltum i Vendsyssel, hvor han blev født 21. April 1858 som Søn af Distriktslæge Frants Johs. Michelsen og Hustru Elise Vilhelmine, født Koefoed. 1876 blev S. A. B. Michelsen Student fra Sorø Akademi, og den 23. Juni 1884 blev han theologisk Kandidat med en lille Karakter. Allerede den 20. December 1884 kaldedes han til Sognepræst for Raabjærg Sogn ved Skagen, men da det kom til Stykket, vilde han ikke modtage det fjerne Embede, og den 26. Februar 1885 fik han Tilladelse til at betragtes som ikke kaldet hertil. Den 25. August 1885 udnævntes han saa til

Præst for Hvornum og Snæbum Sogne i det indre Jylland mellem Hobro og Viborg. Her forblev han, til han i 1899 kom til Mors.

Den 23. April 1897 blev Pastor Michelsen gift i Ordrup med Dagmar Ortine Nielsen, født den 2. Juli 1861 i København, Datter af en Kontorchef under den kgl. Landsoversamt Hof- og Statsret Govert Frederik Vilhelm Ludvig Nielsen og Hustru Clara Georgine Borregaard.

Bang Michelsen var en ret ejendommelig Skikkelse, om hvem der baade i Hvornum og Dragstrup-Skallerup er bevaret mange morsomme Smaatæk. Som vi ved, blev han gift, mens han var i Hvornum, og her udtalte han forinden Brylluppet: »Det skal sandelig blive morsomt de første fjorten Dage«. — Han var en meget lille Mand, og Konen høj og kraftig, hvilket gav Anledning til mange spøgefulde Bemærkninger. Antagelig har han været ked af de mange lange Ture til Snæbum, idet han ofte bekendtgjorde fra Prædikestolen: »Næste Søndag bliver der ingen Gudstjeneste, fordi jeg bliver syg«. Et Aar havde der ikke været Gudstjeneste i Snæbum 13 Gange.

Engang skulde der være Begravelse i Snæbum, og Folk kom som sædvanligt meget for sent til Kirken. Præsten blev utaalmodig og kørte hjem. Da Følget saa endelig kom med Kisten, maatte man sende en Vogn efter ham, og Præsten, som ikke var naaet hjem, fulgte saa med tilbage. Saa maatte man jo bagefter køre ham hjem igen; men Manden befalede sin Karl at køre i Skridt hele Vejen (7 km). Præsten fandt sig i det, men da han kom til Præstegaarden, gik han ind og hentede et Pund Tobak, som han gav Karlen med de Ord: »Det skal du have, fordi du har været lydige mod din Husbond, for det er vel ham, der har paalagt dig det.«

Da Forpagteren en Søndag kørte fra Snæbum med Præsten, væltede han i Hulvejen ved Lille Mølle og brækkede et Ben, hvorimod Bang Michelsen ingen Skade tog. Men lidt efter kom han hæsblæsende til Lille Mølle, gjorde store Fagter og bad dem sige sig, om han havde brækket Arme eller Ben. — Hvordan Forpagteren havde det, vidste han ikke noget om.

Præsten havde Ord for at holde meget af Penge, tillige var han meget bange for Snavs. Under Ofringen stod han gerne og tog mod Pengene, talte dem straks og pudsede dem af. Engang lagde en Spøgefugl en lille snavset Mønt paa Alteret til ham. Bagefter sagde Bang Michelsen i yderste Forargelse: »Han ofrede kune en Femogtyveøre, og den var endda snavset«. — Da Præsten engang var til Gilde, kom han uheldigvis til at sidde saadan, at Fadene naaede ham tilsidst. Derover blev han meget fornærmet og udbrød: »Ja, allerførst bryder jeg mig ikke om at faa; men jeg er ogsaa ked af at vente til allersidst!«

De anførte Historier er hentede fra *P. Fløe Jensen* og *Johan C. Sulkjærs* Bog: »Hvornum Sogn i Onsild Herred«, der udkom i 1943. De to Lærere har altsaa ikke afstaaet fra at fortælle Anekdoter om Pastor Michelsen, og derfor kan det vel heller ikke gøre noget, at undertegnede øger disse Historier med nogle faa Stykker fra den morslandske Overlevering om den tidligere Præst i Dragstrup-Skallerup Sogne.

Da Pastor »Mikkelsen« var lille af Vækst, sagdes det, at han havde en Skammel til at staa paa, naar han prædikede, da han ellers ikke var ret synlig paa Prædikestolen. Men da han holdt sin Tiltrædelsesprædiken paa Mors, havde han ingen Skammel. Midt under Prædiken sagde han: »Om en liden Stund skulle I se mig igen«, hvorefter han dukkede sig lidt og var saa et Øjeblik ude af Syne...

Pastor Michelsen vilde gerne klappe Dynen og var ikke Morgenmand. En Dag traf han Aftale med en Mand og sagde: »De kan træffe mig i Morgen tidlig Klokker halv elleve!« Præsten boede jo i Vester Jølby Præstegaard. Her kunde man se ham i Haven eller ved Vejen lege med Børnene fra Byen. En Gang talte han over en gammel Kone, der var død. I sin Tale fremhævede han den bortgangnes milde og fromme Sind og belyste disse udmærkede Karakteregenskaber ved at fortælle, at sidst, »da jeg besøgte hende, var hun saa svag, at hun ikke kunde folde Hænderne, men saa foldede hun Øjnene!«

En Sommersøndag var to unge Mennesker cyklet ned for at høre Pastor »Mikkelsen«. Da hans Mimik og Udtale var ret ejendommelig, kunde den ene ikke ret vel holde sig rolig. Dette opdagede Præsten, hvorfor han straks sagde: »Hvo, som har Øren at høre med, han høre!« Hvorefter de to Kirkegængere i Ro hørte Prædikenen til Ende.

Der kunde anføres endnu flere lignende Træk om Bang Michelsen. De virker alle ret harmløst, fordi de bærer Vidne om hans Troskyldighed og hans fuldkomne Mangel paa Evne til at lægge Skjul paa sine menneskelige Ufuldkommenheder.

Pastor Michelsen var Præst i Dragstrup-Skallerup til 1916.

20

I Begyndelsen af Aaret 1900 afgik Ole Flensborg Cortsen som Præst for Øster og Vester Assels paa Sydmons. Til hans Efterfølger valgtes 10. April *Henry Vincent Christian Larsen*, der var født i København 30. Oktober 1860 som Søn af Handelsingartner Hans Larsen (død 1914) og Hustru Henny Oligera Sophie Sindberg (død 1914). Henry Larsen blev Student fra Borgerdydskolen 1877 og cand. theol. 1885. Derefter var han Lærer paa sin gamle Skole og samtidig Lærer i Religion ved Den søsterlige Velgørenhedsselskabs Skole. 6. August 1887 blev han udnævnt til Præst for Gjerding-Blenstrup Sogne i Himmerland, ordineret 5. Oktober 1887. 14. December s. A. blev han gift med Karen Elisabeth Christensen, f. 11. Oktober 1866, Datter af Klosterlæge ved Gisselfeld, Viggo Christensen og Hustru, Erikine Kathrine Wulff.

9. September 1892 blev Henry Larsen Sognepræst for Skorup-Tvilum ved Hammel.. Her var han til 1900, da han kom til Øster og Vester Assels. Her blev han 29. April 1902 udnævnt til Provst for Morsø Sønder og Nørre Herred. Allerede i 1907 søgte Provst Larsen bort fra Mors. Han fik da Skamstrup-Frydendal Kald i Holbæk Amt. Her blev han straks udnævnt til Provst for Merløse-Tudse Herreder. Her var han til han i 1930 tog sin Afsked og flyttede til Sorø, hvor han døde 31. Oktober 1936.

Provst Henry Larsen, der var Grundtvigianer, var en lærd Mand og alsidig begavet. Han har efterladt sig et ikke ubetydeligt Forfatterskab. I 1903 udsendte han Bogen: »Krist og Satan« i Skrifter til Oplysning og Opbyggelse udgivet af Kirkeligt Samfund af 1898. »Krist og Satan« indeholder en Fremstilling af gammel kristelig Digtning særlig hos Angelsachserne, idet han navnlig gør Rede for *Kædmons* Digtning. *Kædmon* (død 650) har forfattet en Række religiøse Sange. Bevaret er to større Digtninge, en Skabelseshistorie og en Skildring af Faraos Undergang. En mægtig Patos og lidenskabelig skildrende Kraft udmærker *Kædmon*. Hans »Nedfarten til Helvede« har Grundtvig frit oversat i sit storslaaede Digt: »I Kveld blev der banket paa Helvedes Port«, og det var *Kædmon* — og Grundtvig — der inspirerede Joakim Skovgaard til det kendte Maleri: »Kristus i de Dødes Rige«. Man læser med den største Interesse Henry Larsens betydningsfulde Værk. Hans Studier i europæisk middelalderlig Digtning førte ham ogsaa ind paa Studiet af den middelalderlige tyske Minnesanger *Walther von der Vogelweides* Digtning. Det var Provst Larsens Oversættelse, der gav Anledning til, at Digteren *Thøger Larsen* fattede Interesse for den tyske Minnesanger, som han senere oversatte Digte af og skrev et uforglemmeligt og dyrebart Digt om: »O Walther i de dødes Land! Nu er du Muld, mens jeg er Mand« (jfr. min Bog: *Thøger Larsen*, 1939, 55—56).

Fra Morstiden kan endvidere nævnes, at den lærde Provst i Øster Assels i Morsø Dagblad i December 1907 skrev en Artikel om den mærkelige Stefanussten paa *Flade* Kirkemur. Henry Larsen har givet en Fortolkning af Stenens Billeder og Tegn, hvorom man kan læse nærmere i *Chr. Søndergaards* Bog: »Flade Sogns Historie« (1930), 42—44 og i »Danmarks Kirker«, Tisted Amt II (1942), 984—85.

Da der i 1911 blev udgivet et stort Værk om Kirkehistorikeren, Biskop *Frederik Nielsen*, blev det overdraget Henry Larsen at skrive Afsnittet om Fr. Nielsen som Biskop. Det er et velskrevet og værdifuldt Afsnit, Provst Larsen har bidraget

med til Oplysning om Kirkehistorikeren, der var Biskop over Aalborg Stift 1900—1905. Der er i det slet ikke saa lidt vedrørende Frimenigheden i Øster Jølby, for hvem Henry Larsen ved en særlig Lejlighed holdt Gudstjeneste i *Ansgarskirken*. Man kan i hvert Fald ikke, naar man beskæftiger sig med Morslands nyeste Kirkehistorie, undlade at stifte Bekendtskab med Larsens Bidrag om Fred. Nielsens Visitatsbesøg paa Øen. — Af Henry Larsens øvrige litterære Arbejder kan nævnes Bogen: »Hvad skal vor Tid med Religion« (1900). Endvidere: »Skamstrup Kirke« (1914), »Johannes Helms« (1922), Afhandlinger, Prædikener, Digte, Festliturgier (fra 1917, 1920, 1926). Endelig kan anføres, at Henry Larsen var Medarbejder ved Kirkeleksikon for Norden, og at han var i Bestyrelsen for Holbæk Museum, Hverv, der hver især oplyser om den gamle Morsøprovsts Evner og Interesser. Han rakte i det hele ved sin Lærdom frem indenfor gejstlige Kredse, og da han ikke mindst ved sit betydelige Forfatterskab har indlagt sig særlig Fortjeneste, er det ret og rimeligt, at man fremdrager Mindet om hans Liv og Gerning paa den Ø, hvor han havde syv af sine rigeste Manddomsaar.

21

Efter Pastor Karl Andreas Knudsens pludselige Død ved Lynnedslag 5. Juli 1915, fik *Karby-Rakkeby* Pastorat *Jens Peter Jensen* til Præst. Han var Gaardmandssøn fra Jensgaard i Bramdrup Sogn ved Kolding, født 20. Oktober 1861, Student 1882, cand. theol. med *non* 30. Juni 1888, hvorefter han læste om og tog en smuk Embedseksamen 25. Juni 1890. — I Studieaarene i København blev J. P. Jensen nær Ven med stud. theol. Frede Jensen, der var Søn af den kendte grundtvigske Præst og Højskoleforstander i Æbeltoft, N. J. Jensen, Budstikke-Boisens Svigersøn. Frede Jensen blev senere gift med Thyra Lauesgaard, der under sit Hustrunavn *Thyra Jensen* har udsendt en Række Bøger, der mest indeholder Oplysninger om den grundtvigske Bevægelses Historie i vort Land.

I første Del af sine Erindringer »Fra gamle Præstegaarde« (1930), 126—29, karakteriserer hun sin Mands Ungdomsven som »en sjælden fin og alvorlig ung Mand.« Efter sin 2. Eksamen 1890 var J. P. Jensen Lærer paa Æbeltoft Højskole Vinteren 1890—91, og bagefter var han to Maaneder uordineret Medhjælper i Ødis ved Kolding. 11. Maj 1891 blev han kaldet til Fjaltring-Trans ved Lemvig og ordineret 1. Juli 1891. Her i Vesterhavssognene fik han en lykkelig Gerning. Senere, 18. Maj 1908, blev han Præst paa Strynø Syd for Fyn. Her forblev han, til han 9. April 1916 blev indsat i Karby og Rakkeby Kirker. Forinden Pastor Jensens Tiltrædelse i Karby var der blevet truffet en Ordning af Prædiketjenesten i Karby, Rakkeby og Agerø Kirker. Den gik ud paa, at Agerø aarlig skulde have mindst 20 Gudstjenester, og Karby og Rakkeby Resten af Helligdagene, dog saaledes, at Karby fik højst 5 og Rakkeby højst 15 Messefald. Denne Ordning var afpasset efter de tre Kirkekredses Folketal, saa godt som det efter Omstændighederne lod sig gøre. — Ifølge Lærer *Fr. Saabyes* Oplysninger i Historisk Aarvog for Mors 1924 havde Karby noget over 900, Rakkeby noget over 200 og Agerø noget over 100 Indbyggere, da Jens Peter Jensen kom hertil. Den ovennævnte kirkelige Ordning bibeholdtes, saalænge Jensen var Præst her. Nogle Gange hvert Aar prædikede han i alle tre Kirker om Søndagen. Men desuagtet blev Ordningen ikke helt tilfredsstillende. Rakkeby Sogn følte sig jævnlig noget brøstholden i Stillingen. Sognet var i 1903 blevet tvunget til Samhør med Karby, sagde man, for at det skulde have Prædiken hver Helligdag; men nu var Forholdet ikke stort bedre i den Henseende end før 1903. I 1923 skete der en Ændring i Forholdene. Rakkeby blev da lagt til Tæbring-Ovtrup Pastorat. Præsten i Karby skulde herefter dog prædike hver fjerde Søn- og Helligdag i Rakkeby.

Det maa have været en betydelig Overgang for Pastor J. P. Jensen at komme fra det idylliske Strynø Kald op til et Tresognsembede paa Mors. Han var her kun i 6 Aar, idet han paa Grund af Sygdom tog sin Afsked allerede i 1922,

inden Nyordningen med Rakkeby. J. P. Jensen, der var en belæst Mand, ejede et ret stort Privatbibliotek (over 2000 Bind), og der foreligger forskellige Bladartikler fra hans Haand. Sin Ungdomsven, Pastor Frede Jensen, fik J. P. Jensen ikke Lejlighed til at besøge ret ofte i Livets Løb, men de levede stedse i hinandens Tanker.

J. P. Jensen var meget lykkelig gift, og hans Hustru, Elisabeth Jensen, værnedes paa den mest rørende Maade om sin Mands Minde. Pastor Jensens Grav er paa Fjaltring Kirkegaard, idet han ønskede at hvile ved den Kirke, hvor han havde sin første Gerning som Præst, og hvor hans Virksomhed blev saa venligt paaskønnet.

22

Da Historisk Aarvog for Mors under *Jakob Lykkes* dygtige Redaktion i 1919 udsendtes for første Gang, talte den blandt sine Bidragydere Sognepræst *Michael Mikkelsen*, Redsted, der i en ret omfangsrig Afhandling skrev om Redsted og Hvidbjerg Sognes Historie. Afhandlingen blev fortsat i Aarbogen for 1920. De to Bidrag fylder ialt 38 Sider, og da de er meget stofmættede, vil man forstaa, at det er et ikke ubetydeligt Bidrag til de to morslandske Sognes Historie, den historisk kyndige Præst her fik offentliggjort.

Efter en Indledning om Vikingernes Færd i Limfjorden begiver Michael Mikkelsen sig i Færd med at skildre de to Sognes Kirker. Her maa man især paaskønne Oplysningerne om de gamle Kirkeejere. Mere udførlig er Redegørelsen for Præsteembedets Historie. Heri indgaar naturligvis personalhistoriske Enkeltheder om hver Sognepræst i Pastoratet siden Reformationen 1536. Ogsaa om de noget udviklede Tilhørsforhold mellem Redsted, Hvidbjerg og Karby gives der de nødvendige Oplysninger, saa nu kan man finde ud heraf, takket være Pastor Mikkelsens Undersøgelser.

Der er ikke saa lidt at fortælle om Præstegaarden og Præstekaldets Historie. Herunder hører de gamle Præste-Indberetninger, der indeholder et Væld af Detailler, ikke mindst af

økonomisk Art. Præsten Niels Winthers Indberetning fra 1555 har særlig Værdi paa Grund af sin høje Alder. Den oplyser bl. a. om Sognenes Gaard-Tal. Af de senere Indberetninger skønner man navnlig paa Præsten Mads Schyttes Oplysninger om Embedets Indtægter og Udgifter for Aarene 1664 og 1690. Her er meddelt en Række Enkeltheder vedrørende mange forskellige Forhold. Det samme gælder ogsaa Mikkelsens Afsnit om de større Gaarde i Sognene, Hvidbjerggaard, Glomstrup og Sindbjerggaard. Gaardhistorie og Ejerhistorie (om Adels-slægter) er her fortrinlig behandlet. Ogsaa Degnekaldets Historie skildrer Pastor Mikkelsen, der slutter med at give Oplysninger om et gammelt Legat, om Tiender, Ophævelsen af Jordfællesskabet 1791 og 1795, hvortil saa kommer nogle Bemærkninger om gamle Gaardbygninger og Plantningssagen.

Michael Mikkelsen slutter med Rette med at nævne, at Hjemstavnskærligheden vil øges ved at vinde Kendskab til de hjemlige Egenes Historie i de svundne Tider.

— — —

Michael Mikkelsen, der var Gaardejersøn fra Stenderup ved Horsens (født 1876), blev cand. theol. 1900, hvorefter han havde flere Stillinger, indtil han i 1909 blev Sognepræst for Redsted-Hvidbjerg Sogne. Her forblev han til 1921, da han blev Sognepræst for Hjortshøj-Egaa ved Aarhus. 1925—46 var han Præst i Feldsted ved Aabenraa. Derefter levede han som pensioneret Præst i Risskov ved Aarhus. Her afgik han ved Døden 9. December 1957. Hans Bortgang har bragt hans lokalhistoriske Virksomhed paa Mors i Erindring. Det skal ikke glemmes, at Michael Mikkelsen i sin Embedstid 1909—21 i Redsted-Hvidbjerg arbejdede med disse Sognes Fortid, og Resultaterne af sine Studier var han saa heldig at faa offentliggjort.

Ogsaa i sit sønderjyske Embede, Feldsted, arbejdede Michael Mikkelsen med Lokalhistorien.

*

Endelig skal nævnes, at *Ludvig Schrøder* (1836—1908), der var blevet cand. theol. 1860, i Efteraaret 1861 fik Tilbud

om en Plads som Kapellan hos Provst Josef Sørensen i *Karby*. I et Brev af 16. Oktober 1861 skriver Ludvig Schrøder til sin Broder, at han denne Dag havde faaet Tilbudet fra Mors, og fortsætter: »Jeg kunde jo ikke skjønne Andet, end at dette kom, som jeg havde ønsket mig det, at jeg ikke selv søgte, men blev søgt, og at det var en Præst, jeg kunde lære meget af. Saa kom rigtignok ogsaa den Tanke frem: *saa* snart kunde jeg dog ikke ønsket det . . . Der blev væltet en Byrde paa mit Sind, ved Tanken om at gaae til en Præstegerning. Og Byrden blev næsten tungere, jo mere Alting talte for, at jeg skulde tage imod den . . . Morsøboerne vare prægtige Folk, iblandt hvilke der vare mange Vakte . . . Jeg gik tankefuld hjem seent om Aftenen forat bede ham om Raad, som dog selv beskikker sine Tjenere. Han har Hjerterne i sin Haand. Og han har givet mig mere og mere Tro til, at saa skal det være, om det end er saa, at jeg ikke ret veed, hvor jeg skal faae Frimodigheden, uden forsaavidt jeg veed, at selv kan jeg ikke give mig den«.

I samme Uge maatte Schrøder melde Broderen, at en anden var kommet ham i Forkøbet til Kapellaniet paa Mors (*Frederik Schrøder: »Ludvig Schrøders Liv og Gerning«* I—II, 1935—36, 119). Var Ludvig Schrøder blevet Kapellan i Karby, var den danske Højskoles Historie blevet en anden end den, vi nu kender. Saa havde vi ikke faaet *Askov* . . . Ja, man kunde fremsætte mange Gisninger, — og slutte med: Heldigvis blev det ikke Karby, men Rødding og Askov, der blev Schrøders Virkeplads.

En Bispændnævnelser 1911

Provst *Vilhelm Hansen* (1847—1935), der var Præst for Nykøbing-Lødderup-Elsø Menigheder 1879—1926 (Provst 1907), var en overordentlig anset Mand indenfor den danske Folkekirke, og paa Mors var han afholdt og beundret som vist ingen anden Præst. Et Vidnesbyrd om den Respekt, der omgav hans Person, har vi i den Kendsgerning, at Kultusminister

Jacob Appel i 1911 efter Biskop Peter Madsens Død ønskede ham som Biskop for Sjælland. Paa en Forespørgsel fik Appel dog Afslag, og i Stedet for blev saa *Harald Ostenfeld* Sjællands Biskop.

Han var som Præsteforeningens Formand en kendt Skikkelse og velanset som Præst, med social Forstaaelse og grundtvigsk

Provst Vilhelm Hansen

orienteret Kirkepolitik. Han var personlig Ven af Appel, og det var en stor Lettelse for Kultusministeren, at den nye Biskop fik en relativ god Presse, selv om kun en lille Del af Præsterne stod bag ham. Det lykkedes forholdsvis let for Appel at faa Udnævnelsen igennem i Regeringen og hos Kongen, der havde været meget imponeret af Ostenfeld ved en Kirkeindvielse, hvor han uden Varsel matte træde i den besvimeede Biskop Madsens Sted og havde klaret den vanskelige Situation ypper-

ligt. — Der var nogen Ængstelse for, at Biskop Gabriel Koch i Ribe ikke vilde ordinere Ostenfeld, men alt ordnede sig, og Biskop Wegener, Lolland-Falster, foretog Indvielsen 29. Oktober 1911; den lagde for stedse Ostenfeld ud med Kongefamilien.

Allerede ved et Taffel 25. Oktober spurgte Prins Christian (X) spydigt Appel, om Arboe-Rasmussen nu skulde være Provst — og Ostenfeld regnedes for Socialist. Ved Indvielsen bar han ikke sit Ridderkors, takkede ikke for Udnævnelsen og bad for Folk og Fædreland, før han i Kirkebønnen nævnte Kongehuset; han maatte næste Dag i Undskyldnings-Audiens.

Disse Oplysninger findes i Breve, som Jacob Appel skrev til sin Hustru, Ingeborg Appel, i Askov. Appels Breve er

udnyttet af Professor P. G. Lindhardt i anden Del af hans store Værk om Morten Pontoppidan, der udkom i Aarhus Universitets Aarbog: Acta Jutlandica (1953), 241.

Dette Arbejde, der er spændende at læse som en Roman, indeholder et Væld af hidtil ukendte Oplysninger om dansk Kirkehistorie i Morten Pontoppidans Levetid (han døde 1931).

Lindhardt bygger i høj Grad sin fængslende og meget udførlige Fremstilling paa utrykt Brevstof, og i saadant findes der jo altid noget Nyt. Det er saaledes nok værd at dvæle ved den Detaille der omhandler Biskop Ostenfelds Udnævnelse, hvoraf *det vigtigste* er meddelt her.

*

Det taler til Ære for Jacob Appel, at han straks tænkte paa Provst *Vilh. Hansen* paa Mors. Oplysningen om hans Henvendelse til ham findes ogsaa i Breve til Fru Ingeborg Appel.

Efter hvad der i sin Tid er blevet mig fortalt, har Vilh. Hansen ogsaa (tidligere) sagt Nej til Aalborg Bispestol. Den meget ansete gejstlige følte sig saa tilfreds med Provsteembedet og Præstestillingen paa Mors, at selv ikke Sjællands Bispestol kunde lokke ham derfra.

Vilh. Hansen vilde iøvrigt have været en Pryd for Bispestolen i Roskilde. Han var en lærd Mand, havde Egregie til Embedseksamen, og han besad en mesterlig Veltalenhed.

En Mand i Lødderup sagde til mig i 1929, at en Præst som Vilh. Hansen fik man ikke én af i hvert Aarhundrede, og efter alt, hvad man har hørt om ham, skal det nok passe.

Der var aandeløs Stilhed i Kirken, naar Provst Hansen prædikede, ingen kunde lade være med at høre efter, naar han, uden at forhaste sig, udlagde Søndagens Tekst. Hans Forkyndelse var af en sjælden Dybde og Tankerigdom, og selv Folk, der ikke var særlig kirkelige, kunde ikke lade være med Søndag efter Søndag at høre denne grundtvigske Præst, om hvis Navn der slet ikke stod Gny, men den dybeste Respekt. Beundret og elsket var han ikke alene af sine Menigheder i Nykøbing og Lødderup, men af den ganske Ø's Befolkning, hvilket vel ogsaa er med til at forklare, at han ingenlunde kunde tænke

sig at drage fra Mors, inden Alderdommen tvang ham til at nedlægge sit Embede.

Det er et saare smukt Karaktertræk hos den gamle Provst, vi nu har faaet Oplysning om i Lindhardts Værk — at han afslog at blive Biskop i Roskilde.

Alle ældre Folk paa Mors, der husker Provst Vilh. Hansen, vil glæde sig over at vide, hvor højt anset han var i Landets ledende Kredse; men dette øvede ingen Indflydelse paa hans trofaste Sindelag mod Øen i Limfjorden.

Vilhelm Hansen, der var meget historisk interesseret, har i Chr. Villads Christensens Værk: »Nykøbing paa Mors« (1902) skrevet Afsnittet om Byens Historie i Tiden 1850—1900. Han giver heri en god Oversigt over Byens Beliggenhed og Omraade, dens Folkemængde og alle dens offentlige Institutioner, Fabrikker, Skolevæsen, Foreninger, Presse, Handel og Omsætning, Skatter og Udgifter, Naturen omkring Byen og adskilligt mere. Alt er behandlet i et passende Omfang, saa Chr. Villads Christensens store Fremstilling faar en fortrinlig Afrunding i det Stykke Nutidshistorie, Vilh. Hansen affattede til Bogen om Nykøbing. — Ogsaa til et andet Arbejde, *Anton Kjølby's* udførlige Afhandling om Lødderup Sogns Stednavne (Historisk Aarvog for Mors 1924—25), har Vilh. Hansen ydet Bidrag. Her er det navnlig sproglige Iagttagelser, den dialektinteresse-rede Provst har ladet tilgaa den energiske Indsamler af Lødderup Sogns righoldige Stednavneforraad.

Om Provst Vilh. Hansen forefindes der iøvrigt gode Oplysninger. Saaledes skrev Pastor *Th. Balslev* i Efteraaret 1936 i Morsø Folkeblad en Levnedsskildring af den gamle Provst. Balslevs Arbejde udkom senere i Særtryk. Det samme gælder ogsaa *Anton Kjølby's* Biografi af Vilh. Hansen, der ogsaa først var fremme i Morsø Folkeblad og derefter udkom i Bogform 1937 (80 S.). Kjølby's Arbejde er rigt forsynet med Litteraturhenvisninger og bibliografiske Oplysninger, hvorfor det er et nyttigt Bidrag til Morsø's Kirkehistorie. Om Vilhelm Hansen som Lokalhistoriker se ogsaa min Artikel i Morsø Folkeblad 21. Januar 1937.

Morsø-Historikere

Caspar Schade fødtes 30. August 1754 paa Avernakø, hvor hans Fader Stephan Caspersen Schade (1721—80) var Sognepræst. Moderen var Amalie Rosine Hansdatter Thanch (ca. 1720—80). Caspar Schade blev Student 1780 fra Nakskov, 1783 theologisk Embedseksamen og 1787 Sognepræst til Tæbring, Outrup og Rakkeby, hvorfra han forflyttedes 1793 til Nykøbing M. 1797—1803 var han Provst over Mors' Sønder Herred, og 1826 tog han sin Afsked. Caspar Schade blev gift 1. Gang 29. Juli 1788 i Roskilde med Rebekka Marie Otzen, døbt 8. Januar 1767 i Roskilde, død 8. Maj 1810 i Nykøbing, Datter af Postmester og Palæforvalter Frederik Otzen (1736—1816) og Karen Copmann (ca. 1745—1824). C. Schades anden Hustru var Elisabeth Christina Otzen, med hvem han blev gift 3. Oktober 1814 i Nykøbing. Hun var døbt 11. Oktober 1763 i Roskilde og døde 13. Juni 1840 i Nykøbing. Schades to Hustruer var Søstre. Caspar Schade var meget interesseret i Naturhistorie og i Hjemstavnshistorie. I 1806 udgav han en Beskrivelse af Mors med Bidrag til Øens Historie. Opmuntret bl. a. af Johan Bülow til Sanderumgaard ved Odense, der ydede ham økonomisk Støtte til Foretagendet, udvidede Schade Arbejdet til ogsaa at omfatte Øens Agerdyrkningsforhold, dens Næringsveje, Almuekultur, statistiske Oplysninger m. v., og 1811 udkom hans »Beskrivelse over Øen Mors«, der stadig maa værdsættes højt. Utrykt efterlod Schade sig en Del Folke-mindestof og en Samling morslandske Ord (i Det kgl. Bibliotek). Provst Schades Bog om Mors samt hans Optegnelser er i udstrakt Grad udnyttede i mit Arbejde: »Morsingboer i gamle Dage« I—IV (1930—38).

Caspar Schade døde 3. April 1828 i Nykøbing, hvor hans Grav findes.

Litteratur om Morslands gamle Topograf: R. Nyerups Levnedsløb, beskrevet af ham selv, 1829, S. 56 ff. Breve til C. Schade i Samlinger til jydsk Historie og Topografi, 3 Række,

IV (1904—05), S. 334—52. Familiebreve smsts. 3 Rk. V (1906—08) S. 117—34. Breve fra C. Schade i Historisk Aarvog for Mors, VI, 1924, S. 106—11, VII, 1925, S. 85—114. VIII, 1926, S. 3—38. C. Klitgaard i Biografisk Leksikon XXI (1941), 28—29. Aug. F. Schmidt: Fra Mors I (1957), 20—23, 47—48.

Af senere Historikere, der har beskæftiget sig med Morsøs Fortid, kan nævnes *Oluf Nielsen*, der udgav Øens vigtigste Middelalderkildeskrift: *Dueholms Diplomatarium*. — Denne Mand har ved sit Udgiverarbejde af Brevsamlingen 1371—1539 fra St. Johannesklostret Dueholm i høj Grad gjort sig fortjent til at blive erindret paa Mors. Han blev født 1838 paa Endrupholm ved Esbjerg. Efter at han var blevet Student, studerede han nordiske Sprog, blev Magister 1863 og Doktor 1867 paa en Afhandling om Sysselinddelingen i Danmark. 1869 blev han Raadstuearkivar i København og virkede i denne Stilling til sin tidlige Død 1896.

Allerede som Student begyndte Oluf Nielsen sit meget omfangsrige Forfatterskab, og i Aarenes Løb udsendte han en stor Række Arbejder, navnlig vedrørende Vestjyllands og Københavns Historie. Endvidere beskæftigede han sig meget med vor Middelalders indre Historie. Til dette Øjemed var det nødvendigt at have gode Udgaver af de vigtigste middelalderlige Kildeskrifter. Oluf Nielsen tog derfor fat paa at udgive en hel Række af vore vigtigste Brevskaber, især fra Tiden før Reformationen. Hans sikre sproglige Viden og usædvanlige Arbejdskraft kom ham her til god Nytte. Han har udgivet Kong Valdemar Sejrs Jordebog af 1231, Esroms Diplomsamling, Ribe Oldemoder, Københavns Diplomatarium, Gamle jyske Thingsvidner, Olddanske Personnavne o. m. m. — samt Dueholms Diplomatarium i 1872.

Det er et stort og værdifuldt Arbejde, Oluf Nielsen i denne sidstnævnte Udgave har udført til Oplysning om Morsø i den katolske Tid. Enhver, der beskæftiger sig med Morsøs Historie har meget ofte Brug for de gamle Breve, der i sin Tid var opbevarede i Klostret ved Nykøbing. Udgaven er forsynet med alle Hjælpemidler (Registre, Forklaringer m. v.),

saa den er forholdsvis let at gaa til for Folk, der ikke ellers beskæftiger sig med historiske Studier.

Læge *Jens Lund* og Kommunalærer *Marius Dahlsgaard* har i Historisk Aarboeg for Mors 1920 og 1932 skrevet om Diplomatariet.

Oluf Nielsen var en bramfri og uegennyttig Mand, trofast af Karakter og i Besiddelse af stor Evne til at skaffe sig Venner. Han var enestaaende ved sin Flid og Hjælpsomhed. Højskolebevægelsen havde hans varmeste Interesse; især var han glad ved at træffe Morten Eskesen, hvis Virksomhed han var meget indtaget i. Folkeviser og Folkesange kunde let betage hans modtagelige og mindebevægede Sind. — Med Oluf Niensens Bortgang forsvandt en af de skønneste Skikkelser indenfor den nyere danske Historieforskning. Han var en af Hjemstavnhistoriens Foregangsmænd. Hans store Begejstring for sin Gerning, hans Uegennytte og hans levende Forskerglæde kan endnu virke inciterende. Hans Lyst til at udbrede Oplysning om sit Fædrelands Fortid er det vel værd at mindes, og naar Talen er om, hvem der har ydet særlig Tilskud til Udredning af Morsøs Historie, maa Oluf Nielsen ikke glemmes.

Oluf Niensens Efterfølger som Raadstuearkivar, Dr. phil. *Chr. Villads Christensen*, har ogsaa sin særlige Tilknytning til vor Ø, idet det blev ham, der kom til at skrive Hovedværket om *Nykøbing* i det fortrinlige Arbejde: »Nykøbing paa Mors 1299—1899« (1902), et Skrift, der indtager en høj Rang blandt vore Købstadshistorier. Villads Christensen var ogsaa fortrinsvis en Historiker, der forskede i gamle Sager.

Silhouet af Provst Schade

Han var en grundig, lærd og skarpsindig Undersøger med speciel Interesse for Kulturhistorie. Han var i Besiddelse af ikke ringe Fremstillingsevne, hvad bl. a. bevirker, at hans Værk om Nykøbing er saa fængslende at læse. Det er jo ogsaa saa fyldt med Enkeltheder fra det gamle Folkeliv paa Øen. Villads Christensen blev født i 1864 i Nørbæk ved Randers. Han har skrevet Værker som Baareprøven, Hekseprocesser fra Midtjylland, Stubber Klosters Historie, Forsvundne Gade- navne, Stadsmusikanten o. m. fl. Bogen om Nykøbing er den anden i Rækken af hans større Arbejder. Chr. Villads Christensen døde 17. Oktober 1922.

Læge Jens Lund

Det vil falde naturligt for mig i dette Arbejde ogsaa at meddele Oplysninger om Morsøs Dialektolog, Læge *Jens Lund*, Øster Jølby, som jeg boede Nabo til 1. Nov. 1926—30. Dec. 1929, og i hvem jeg fandt en trofast Ven gennem de mange kommende Aar. Efter vor Bortrejse fra Mors stod vi stadig i Brevveksling, og vi aflagde ogsaa hinanden Besøg. Imens vi boede i Øster Jølby, kom min Hustru og jeg overmaade meget sammen med Læge Lund og Fru Lund, og jævnlig kom Lund alene og besøgte os. Til Jens Lunds 80 Aars Fødselsdag den 10. Februar 1949 skrev jeg i Morsø Folkeblad 4. Februar 1949 en Artikel, som jeg finder det rigtigt at lade aftrykke her.

Den første Læge, der nedsatte sig i Øster Jølby, hed *Aage Ingerslev*. Han var Søn af Pastor P. A. Ingerslev og Hustru, Skive, hvor han blev født 1865. Efter at Ingerslev havde taget medicinsk Eksamen 1893, var han Lægeassistent bl. a. paa Viborg Sygehus. Til November 1895 nedsatte han sig som praktiserende Læge i Øster Jølby. Det var meget hensigtsmæssigt for en Læge netop at slaa sig ned her nær et Vejknodepunkt og ved Øens Hovedfærdselsrute. En Nybyggerby

var i Fremvækst mellem Frimenighedskirke og Højskole, og et passende Opland for en Læge var at finde i Øens nordvestlige 10—12 Sogne. Stedet var altsaa i flere Henseender ideelt valgt, og det har jo ogsaa vist sig siden, at der har været — og er — Brug for en Læge med Bopæl i det centralt beliggende Øster Jølby. Aage Ingerslev blev her dog kun kort Tid. Han var ugift, men de kvindelige Slægtninge, der holdt Hus for ham, regerede ham med vel skrappe Tøjler. Dette huskes bedst om ham! Allerede til Januar 1896 nedsatte han sig som Læge i Nykøbing M. Her forblev han til April 1899. Derefter var han Kandidat paa Kommunehospitalet i København til Juli 1901. Saa blev han Sygehuslæge, senere Overlæge i Frederikshavn, hvor han forblev til sin Død 27. Marts 1936.

I Øster Jølby efterfulgtes Ingerslev af Læge *Jens Lund*, der begyndte sin Praksis til Marts 1896.

Jens Lund er fra Torup ved Viborg, hvor han fødtes 10. Februar 1869 som Søn af Snedkermester Niels Chr. Lund, der henlevede sin Alderdom i Øster Jølby, hvor han døde over 90 Aar gammel. Han var Veteran fra 1864 og saa gammel, at han kunde huske den kloge Kone Maren Haaning i Vindblæs, som ogsaa i sin Tid blev besøgt af syge Morsingboer, før der kom Læge til Øens Landsbyer.

Jens Lund blev Student fra Viborg 1888, tog medicinsk Embedseksamen 1895, hvorefter han i det følgende Aarstid var Vikar, bl. a. paa Fyn. Derefter begyndte han saa, som nævnt, 1. Marts 1896 som Læge i Øster Jølby. Her var han Læge i en meget lang Aarrække (44 Aar), til 15. November 1940, da han overdrog sin Praksis til Læge Erik Agerholm Christensen.

Den 7. September 1897 blev Læge Lund gift med Charlotte Prætorius, Datter af Grosserer Johs. Jakob Prætorius. Fru Charlotte Lund (16. Maj 1867—31. Januar 1932) var i enhver Henseende sin Mand en god Støtte, og i Forening skabte de et meget hyggeligt og gæstfrit Hjem. Fru Lund var et sjældent hjælpsomt og initiativrigt Menneske, hvis gode Minde stadig lever i Erindringen hos de endnu levende mange Mennesker,

som i Aarenes Løb havde deres Gang i Lægehjemmet i Øster Jølby.

For Udforskningen af Morsøs Sprog og Historie var det et stort Held, at den unge Læge Jens Lund begyndte sin Livsgering i Øster Jølby i 1896. Han kom til at bo i en afsides Egn, hvor en uforfalsket Dialekt taltes, og hvor gamle Skikke

Læge Jens Lund

og Trosforestillinger levede og trivedes endnu til ind i dette Aarhundrede. Da Dr. Lund er udpræget sproglig begavet, i Besiddelse af en stærk Ordhukommelse og med et skarpt Øre for Sproglyde, var det naturligt nok, at han i sin Frtid begyndte at indsamle morslandsk Sprogstof og arbejde med Øens Dialekt udfra videnskabelig Basis. Dr. Lund behersker til Fuldkommenhed vort Sprogs Fonetik, mestrer den fineste Lydskrift, er en skrap Latiner, fortrolig med Oldnordisk, dansk Sprog-

historie, læser de germanske Sprog paa ethvert af dets Udviklingstrin m. v.; saa han er helbefaren som Sprogvidenskabsmand. Hans fortrinlige Sprogkendskab og omfattende humane Viden var de bedste Forudsætninger for det Arbejde, han i sin Ungdom paabegyndte, ved at udsørge gamle Morsingboer om deres Sprog og Øens Almuekultur.

For snart mange Aar siden havde han sin store og grundlæggende Morsøgrammatik og Lydlære færdig. Sprogforskerne Otto Jespersen og Marius Kristensen havde naturligvis kun Lovord om Arbejdet. Kort efter at jeg i 1926 var blevet Dr. Lunds nærmeste Nabo, fik jeg det store Manuskript at se. Senere blev Professor Peter Skautrup, Aarhus, bekendt med det,

og nu kom der Gang i Foretagendet. I Aarene 1932—38 udkom saa »Morsingmaalets Lyd- og Formlære« (262 Sider) paa Universitetsforlaget i Aarhus. Carlsbergfondet ydede Støtte til Værkets Udgivelse.

Dr. Lunds Dialektmonografi er et lærd Værk, det er faktisk uden Sidestykke i den videnskabelige Literatur om danske Stedmaal, og det vil bevare Jens Lunds Navn fra Forglemmelse i de kommende Tider. Det er en Pryd for Mors, at et saadant Arbejde om Øens Sprog er udkommet. Det faar nu sit Komplement i Lærer A. C. Skyums prægtige Arbejde: »Morsingmaalets Ordforraad«. Nævnes bør det, at Dr. Lund i »Morsingboer i gamle Dage«, Bind II og IV, har skrevet populære Oversigtsafhandlinger om Sproget paa Mors. Disse to Bidrag er den bedst mulige Introduktion til hans Lyd- og Formlære saa vel som til Skyums Værk.

Foruden sin store Lyd- og Formlære har Læge Lund skrevet 6 Afhandlinger i Historisk Aarbog for Mors 1919—23. Af disse kan særlig fremhæves den værdifulde Undersøgelse: »Sprogforandring og Morsingbomaal« (Aarbogen 1919), hvori bl. a. findes en Række Oplysninger om Redskabsnavne, Mad og Drikke m. v., alt senere udnyttet i »Morsingboer i gamle Dage«, hvori ogsaa Lunds Afskrifter af Schades Optegnelser vedrørende Ordsprog, Talemaader m. v. er fremkommet. I Morsø-Aarbøgerne har Jens Lund endvidere skrevet om vort Sprogs Historie, Morsøs Landsbynavne, Øster Jølby Sogns gamle Marknavne, Dueholm og dets Diplomatorium samt om Lydbetegnelse.

I Fagtidsskriftet Danske Studier har han givet en Tolkning af en gammel Vejrremse fra Mors, ligesom han der har skrevet om Oldtidshavnen ved Ferring. Den 12. Jan, 1945 gav han i en Artikel i Morsø Folkeblad en Tolkning af Stednavnet Mysunde (»det snævre Sund«), saa man vil forstaa, det stadig har været Emner af sproglig og historisk Art, der har optaget ham ved Siden af Lægevidenskaben.

Jens Lunds Navn vil i Fremtiden blive nævnt i Selskab med andre lærde Læger, der har beskæftiget sig med human Forsk-

ning, saaledes Folkemindeforskeren, Kredslæge J. S. Møller, Kalundborg, Bornholmshistorikeren, Læge M. K. Zahrtmann, Dr. med. S. Isager, Rye, Læge J. W. S. Johnson, København, Personalhistorikerne, Lægerne Fr. Ingerslev, Præstø, og K. Carøe, København.

Nu ved Dr. Lunds 80 Aars Fødselsdag den 10. Februar vil sikkert mange venlige Tanker gaa til den gamle Læge og Videnskabsmand, der henlever sit Otium i Øster Jølby. Han er Medlem af Det kongelige nordiske Oldskriftsselskab, hvilket ogsaa er meget passende for en Mand med saa udtalte arkæologiske Interesser som Lund. Nævnes bør det ogsaa, at han er en glimrende Oplæser, hvad mange paa Øen har Erfaring for.

Det er mig en stor Glæde at tænke paa, at jeg i Aarene 1926—30 som Dr. Lunds Nabo havde Lejlighed til særdeles hyppigt at være sammen med ham. Blandt de mange Emner, vi da under vore timelange Samtaler drøftede, indtog Morsøs Historie og Sprog selvsagt en stor Plads. Vore Koner i Nabostuen kunde da more sig over vor Ivrighed i Snakken. Det er mig kært her offentligt at kunne bringe Læge Lund en varm Tak for snart gamle Dages lærerigt og godt Naboskab. Det var en Berigelse og Opmuntring fjernt fra Videnskabens Centrere at træffe en Mand, i hvem den hellige Ild stadig var brændende. Vore specielle Interesser kunde vi vel ikke dele med saa mange andre i Byen, derfor var det hyggeligt for os at komme sammen og drøfte Emner, hvis Indhold det var os begge magtpaaliggende at delagtiggøre saa mange som muligt i. Tiden har vist, at vore Ønsker og Forhaabninger i saa Henseende er blevet opfyldt.

— — —
I Morsø Folkeblad 9. Februar 1949 skrev *P. Krogh Damgaard* denne Fødselsdagshilsen til Læge Lund:

I 45 Aar har Doktor Lund været en af mine nærmeste Naboer, og under saa langt et Aaremaal undgaar man ikke at lære hinanden at kende. — Det er rart at have flinke Mennesker til Naboer, naar de samtidig er interessante. Doktor Lund

er baade en god og en interessant Mand at have til Nabo, som jeg og mine er megen Tak skyldig.

»Giv mig en Blomst, mens jeg lever«. De faa Ord har Bud til os alle, og jeg vil gerne gennem disse Linier sende en Buket friske Blomster til Doktor Lunds 80 Aarsdag, som en beskeden Tak for al Venlighed. Villigt laante han mig Bøger i mine unge Aar af sin omfattende Bogsamling, og man kom til at kende Mænd og Meninger, som man ellers vanskeligt vilde have stiftet Bekendtskab med.

Dr. Lund hører ikke til de almindelige, og en fremmed vil maaske finde ham utilnærmelig, men det er langtfra rigtigt. Der er f. Eks. ikke mange, der kan glæde sig over Børn, som Dr. Lund. — Og i Selskab eller til Hverdag kan en Samtale med ham blive endda ret livfuld, ikke mindst naar han kommer til at fortælle om sin første Tid som Læge — hvor der endnu var en Del af den urgamle Overtro at strides med. — Hør blot:

Engang blev han kaldt ud til en Dreng, som pludselig var blevet lammet, og Forældrene var klar over, at Drengen var forgjort, men de vilde dog høre, hvad den unge Læge kunde sige om denne Ting. Da Doktor Lund saa havde stillet Diagnosen og fortalt, at Drengen led af Børnelammelse, sagde Manden: — Ja Di ka kald æ Drengs Sygen, hva Di wel, at trower no, te han æ forgjow, fur a ska sej Dem, vi haar osse skit Folk i den her By!

Dr. Lund indsaa jo baade i dette og mange andre Tilfælde, at videre Forklaring var som at slaa Vand paa en Gaas. — Det var sikkert ikke nemt at være Læge dengang.

Hyggeligt er det at høre Dr. Lund fortælle om en svunden Tid; selv mener han ikke at huske saa godt som før, men det mærker vi andre kun lidt til — og en Fornøjelse er det ogsaa at se den 80-aarige Mand bevæge sig næsten ligesaa spændstig som i yngre Dage.

Dr. Lund er en fin Mand, hører man saa tit nogen sige, og det er rigtigt, man behøver bare at lægge Mærke til, at han hilser lige mildt og høfligt paa enhver.

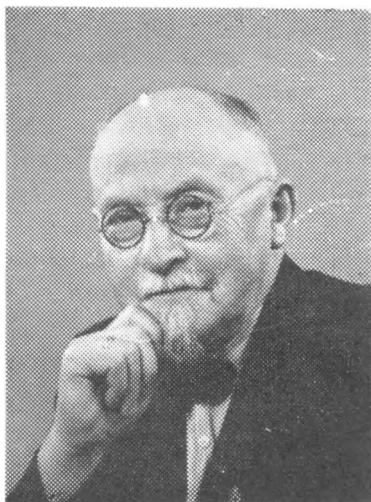
Læge Jens Lund afgik ved Døden efter længere Tids Svage-
lighed 23. Juli 1953. I denne Anledning fremkom der flere
Mindeartikler i Morsø Folkeblad, bl. a. af Redaktør Mads
Hansen 23. Juli og af Lærer A. C. Skyum 24. Juli. Om Jorde-
færden se M. F. 29. Juli 1953. Min Mindeartikel var fremme
i M. F. 28. Juli. I denne nævnte jeg bl. a., at Jens Lund havde
det Held at leve i en Tid, hvor Morsøs Sprog endnu lød ufor-
falsket i de gamles Munde, og han kunde o. 1900 ved at
udspørge ældre Mennesker om Sprog og Leveforhold faa fat
i mange Oplysninger, som nu ikke længere kan tilvejebringes.
For hvert Aar, der gaar, glemmes de gamle Landsbytider mere
og mere, saa det var i en belejlig Stund, Læge Lund kom til
Mors i 1896, og han vidste at benytte den paa bedste Maade.
. . . Nu har Dr. Lund taget Plads i vore Minders Land. Vi vil
ingensinde glemme denne stilfærdige, fine og højt begavede
Mand, der vidste saa meget om mange Ting. Det er en trist
Lod at skrive Mindeord over gamle Venner, men jo ældre
man bliver, des tiere bliver man udsat for at skulle til denne
Beskæftigelse. Men man er saa ogsaa fuld af Tak over, at man
har haft Venner, hvis Bortgang føles som et uerstatteligt Tab;
thi derved maales Værdien af de Venner, der har nedlagt
Vandringsstaven.

A. C. Skyum

I Tilslutning til Skildringen af Læge Jens Lund vil det
være paa sin Plads at omtale Lærer A. C. Skyum, der har
øvet en særlig stor Indsats som Udforsker af Morsingmaalet,
ligesom han ogsaa har skrevet Bidrag af lokalhistorisk Art.

Anton Christian Petersen Skyum er født i Faartoft ved
Thisted 9. August 1880 som Søn af Gdr. Svenning P. Larsen,
og Dattersøn af Lærer Ole Madsen Schyum i Karby. Efter
sin Konfirmation lærte han Bagerhaandværket, saa at han
først 22 Aar gammel kom til at læse, hvad der stedse havde
været hans største Lyst. Efter fornøden Forberedelse optoges

han paa Ranum Seminarium og dimitteredes derfra i 1906. Efter en Maanedes Vikariat ved Vester Assels Skole konstitueredes han som Enelærer paa Agerø ved Mors og modtog 1. Oktober 1908 fast Ansættelse, men da Embedet i Vester Assels snart efter blev ledigt, forflyttedes han 1. Dec. s. A. dertil som Førstelærer og Kirkesanger. — 1. Jan. 1915 blev Skyum Førstelærer og Kirkesanger i *Erslev*, hvor han forblev til sin Afsked 30. September 1949. Hans Hustru, Mathilde, født Larsen havde tidligere været Lærerinde. — Foruden at virke med Iver og Interesse i sin Skole holdt Lærer Skyum til Stadighed Aftenskole; han forberedte i Vester Assels flere unge Mennesker til Optagelse paa Seminariet og havde som Bestyrelsesmedlem i det væsentlige ledet V. Assels og Omegns Foredragsforening, ligesom han ogsaa i sin Tid var medvirkende ved Stiftelsen af Assels Folkebogsamling, i hvilken han var Bibliotekar og Bestyrelsesmedlem en Del Aar. Han var desuden Formand for Vester Assels Afholdsforening, Regnskabsfører og Forretningsfører i Vester Assels Brugsforening og Revisor i Andelsmejeriet »Assels«. A. C. Skyum begyndte i Vester Assels at skrive Artikler og Smaadigte i de lokale Blade, tegnede en Del og brugte da det meste af sin Fritid til entomologiske og botaniske Studier (Sommerfugle og Blomster), hvorfor han ogsaa gennemgik flere af Statens Kursus i Tegning, Zoologi og Botanik (se Værket: Lærerne og Samfundet II (1913), 487—88).

Lærer A. C. Skyum

Det var først efter at Historisk Aarvog for Mors i 1919

var begyndt at udkomme, at A. C. Skyum tog fat paa at arbejde indgaaende med Øens Historie. Hans første Afhandling i nævnte Aarbog fremkom 1921, og den indeholder en smuk Skildring af et gammelt Bondehus i Sejerslev. Skyums Tegnetalent kom her til fortjent Udfoldelse, idet han ledsager sin detailrige Tekst med Tegninger af det gamle Bondehus. I den historiske Aarbog for 1925 skildrer han et Par gamle morsingske Bøndergaarde, ligeledes ledsaget med værdifulde Tegninger og omhyggelige Oplysninger om den gamle Byggeskik paa Øen. I Aarbogen for 1924 fortæller Skyum om en gammel Kone, Mette, og hendes Hus i Sejerslev. Her er ligeledes Illustrationer af Forfatteren. Det samme gælder hans Afhandling: »Mi føst Tjænnest« (Aarbog 1926), hvor han for første Gang giver en længere Prøve paa sit Kendskab til Morsødialekten, idet Skildringen af en gammel Morsingbos Hyrdedreng-Erindringer er genfortalt paa Folkemaal. De nævnte Afhandlinger samt deres Illustrationer er udnyttede i »Morsingboer i gamle Dage« I (1930).

I Morsø Folkeblad 15., 16., 17., 20., 21., 22., 23., 24. og 25. Oktober 1941 offentliggjorde A. C. Skyum en fortrinlig illustreret Afhandling (ogsaa i Særtryk) om *Morsø-Kortet før og nu*, et nyttigt kartografisk Arbejde om vor Ø.

Endvidere har han leveret Levnedsskildringer af berømte morslandske *Smede*, bl. a. Mester Arent i Erslev (Morsø Folkeblad 10., 11., 12., 13., 15., 16., 17., 18., 19., 20. Juli samt 2. og 3. Oktober 1951).

I Sommeren 1931 var Jens Lund og A. C. Skyum til Forhandlingsmøde hos Professor Peter Skautrup, Aarhus. I dette Møde, hvori ogsaa Professor Kort K. Kortsen (der var fra Hesselbjerg) og jeg deltog, blev Planerne lagt for det store Værk om Øens Sprog. Læge Lunds Arbejde var færdigt, medens Skyum kun havde paabegyndt sit. I de følgende Aar arbejdede han med stor Flid paa sit Værk: *Morsingmaalets Ordforraad*, der til Forbillede har Peter Skautrups Arbejde: Et Hardsyssemaal (1927 ff). I 1948—51 udkom I. Del af »Morsingboemaallets Ordforraad« (296 S.) og 1954 kunde saa II. Del

(311 S.) føjes hertil. Som man vil forstaa er det et meget omfangsrigt og grundigt Arbejde, skrevet med Lydskrift og indeholdende et Væld af Enkeltheder fra det morslandske Folkeliv før og nu. Værket har ikke alene sprogvidenskabelig Interesse, det er ogsaa af stor lokal- og kulturhistorisk Betydning. Med sikker Beherskelse af Lydskriften og udfra et enestaaende Kendskab til alt vedrørende Morsingboernes Tale, Ordforraad, Dagligtliv, Folketro, Livssyn, Sæder og Skikke o. m. m. fremlægger Skyum alle tænkelige Ord fra Befolkningens Tale.

I behændigt udarbejdede Sætninger og Ordforbindelser gives i »Morsingmaalet« et overmaade righoldigt Indtryk af det Sprog, der har været talt — og til Dels endnu benyttes paa Øen. I sin Digtsamling: »Vers paa Morsingmaal« (1953) har Skyum ogsaa givet et Indtryk af Morsøs Sprog. De smukke Vers supplerer godt den ovennævnte Afhandling: »Mi føst Tjænnest«, hvor man i en Prosatekst bliver gjort bekendt med Øens gamle Folkemaal. A. C. Skyum har med sit Sprogværk indlagt sig stor Fortjeneste, og hans Navn vil ved dette blive bevaret i Taknemmelighed paa Mors ud i en meget lang Fremtid.

von Post'erne til Glomstrup

I 1693 fik Herregaarden *Glomstrup* (Hvidbjerg Sogn) paa Sydmons en ny Ejer, idet Ritmester Georg Arnold von Post købte den prægtigt beliggende Gaard. Denne Mand ejede ogsaa Herresædet Lügda eller Luegda i Hannover. Han var født 1638 og kom til Danmark 1670 med »De mønsterske Tropper« (rimeligvis Tropper fra Münster i Westfalen). Han blev Ritmester i Wedels danske Rytteriregiment, tog sin Afsked 1683 og købte saa ti Aar senere *Glomstrup*, som han ejede til sin Død 1708 (begravet 11. Marts 1708). *Glomstrup* havde o. 1700 28 Tdr. Hartkorn. Georg von Post blev gift med Helvig Brockenhuus, Datter af Sivert Brockenhuus og Hustru Helvig Sandberg til *Ullerup* paa Nordmons. Helvig Sandberg havde købt *Ullerup* 1642. Inden 1685 havde hun sammen med sin

Mand afhændet dette Gods. Det var en af vore fineste Adels-slægter, Georg von Post blev indgiftet i, da han blev viet til Helvig Brockenhuus. Hun overlevede sin Mand i tyve Aar, idet hun døde 1728 og blev begravet dette Aars 4. Juni i *Hvidbjerg Kirke*. Et Par Aar før sin Død, i 1726, overdrog Helvig von Post Glomstrup til Sønnen Christian Seefeld von Post, født 1690. Han afhændede Gaarden 1734 til Kammerjunker F. Chr. Klingenberg. Chr. v. Post blev 14. Oktober 1718 gift med Mette Elsebeth Lassen (Lasson), født 1698, Datter af Pastor Laurs Thøgersen Lassen i *Karby*. Chr. Seefeld v. Post gik det tilbage for. Han døde 74 Aar i 1765 i *Redsted*, hvor han blev begravet 11. April nævnte Aar. I en Indberetning om adelige Familier paa Sydmors, skrevet 10. April 1748 i *Karby* af Præsten P. H. Brøchner, hedder det om Redsted Sogn: »I et lidet Sted udi *Sindbjerg* boer Christian von Post, som er en gammel Mand og i en maadelig Tilstand. Hans Fader var Georg Arnold von Post, Ritmester, som kom her ind med de Mønsterske Tropper, antog den Lutherske Religion og befriede (ægtede) Fru Helvig Brockenhuus, der paa fædrene Side var af de Brockenhuus'er og paa mødrene Side af de Sandberg'er. Sine Sønner holdt Velbemeldte Junker Christian von Post til Deres Kongl. Maysts. (d. v. s. Christian VI) Krigstjeneste . . . « Af Brøchners Oplysninger erfarer man, at Chr. v. Post ikke har ejet *Sindbjerggaard*, men en lille Ejendom, maaske kun et Hus i *Sindbjerg*. Naar der i *Hardsyssels Aarvog* 1939, 47 oplyses, at han har ejet *Sindbjerggaard*, er dette ikke rigtigt. Gennem Familietradition el. lign. kan den Overlevering have sat sig fast, at baade Georg og Chr. v. Post har ejet begge Gaarde *Glomstrup* og *Sindbjerggaard*. Det er dog kun den førstnævnte af Gaardene, der har været i Posternes Eje. I Chr. Posts og Mette Elsebeth Lassens Ægteskab fødtes to Døtre og tre, maaske fire Sønner. En af Døtrene, Helle Trolle Post, blev født 1720 paa *Glomstrup*, og 1747 blev hun i *Redsted* gift med Fuldmægtig Jørgen Andreassen Lange, f. c. 1717. Han blev senere Birkefoged for Overgaard Birk ved *Mariager*. Helle Trolle Post døde allerede 1753. Hun fødte to Maaneder

efter sit Bryllup med Jørgen Lange i 1747 Sønnen Laurids Lasson Jørgenssøn Lange, der senere blev Ejer af den vidtstrakte Hedeherregaard Nørre Karstoft i Skarrild Sogn ved Herning. Helle Posts ældre Søster Ulriche Hedevig Christiansdatter von Post, født 1719, blev 1738 gift i *Hundborg Kirke* med Hans Gjerdrum, der var Præst til *Ljøslev-Ørding* paa Mors i Tiden 1720—43. G. Th. Gravesen har skrevet nærmere om ham i sin Bog: »Bidrag til Ljøslev og Ørding Sognes Historie« (1928). Post-Slægten yngre Slægtled blev spredt rundt i Landet. Det var ikke en Adelsfamilie, der kom til at sætte dybe Spor paa Mors, men derfor er det alligevel rart nok at vide Besked med den (jfr. Historisk Aarvog for Thisted Amt 1946, 340—42).

Fra Ørndrup

Herregaarden *Ørndrup* i Karby Sogn har uden Tvivl faaet sit Navn efter en Landsby *Ørndrup*, der engang i Middelalderen er blevet nedlagt og er blevet opslugt af en Herregaard, som saa er blevet opført her. *Ørndrup* ejedes 1452 af Christen Borre. 1455 var Mogens Borre Herre her og senere Erik Høeg (Banner), der faldt i Ditmarsken Aar 1500. Hans Søster Abel Høeg (Banner) bragte *Ørndrup* til sin Mand Niels Kaas. Han var Søn af Niels Kaas i Salling, der 1457 nævnes som Ridder, 1467 som Landsdommer og 1468 Rigsraad. Han levede endnu 1471 og er begravet i Viborg Domkirke. Han havde tre Sønner. Den ene, Jens, giftede sig til Starupgaard ved Skive ved at ægte Edel Saltensee, han var ikke Ridder. Den anden, Niels, fik som nævnt *Ørndrup* med sin første Hustru Abel Høeg (Banner). Den tredie, Erik Kaas, blev Biskop i Viborg. De tre Brødre delte 1490 Faderens Taarupgaard ved Hjarbæk Fjord mellem sig og deres Søster Ellen, der var gift med Laurids Rostrup. Jens fik Taarupgaard. Niels Kaas til *Ørndrup*, der blev Stamfader til en Linje af Kaas-Slægten, efterfulgtes paa *Ørndrup* af sin Søn Mogens Kaas, som nævnes her i Tiden

1523—65. Gaarden havde da 36 Tdr. Hartkorn. Mogens Kaas' første Hustru var Mette Friis af Slægten fra Vadskærgaard ved Lemvig. I dette Ægteskab fødtes Sønnen Niels, der blev opkaldt efter sin Farfader og fik Ørndrup efter Faderen. — Mogens Kaas var gift anden Gang med Magdalene Spænd Mogensdatter. En af deres Børn, Ivar Kaas, døde ugift paa Ørndrup 1609. Han havde faaet Gaarden efter Halvbroderen Niels, der døde før 1606. Niels Kaas, der som nævnt overtog Ørndrup efter Faderen 1565, blev gift med Dorthe Munk (Lange) til Hessel ved Holstebro. Dette Ægteskab var barnløst. Niels Kaas og Dorthe Munk er formentlig blevet viede til hinanden før 1558—59 (han var født sidst i 1520'erne). Omkring 1559 kom Niels Kaas til at dræbe sin Hustrus Søsters, Fru Ide Munks Mand, Oluf Rytter til Kappel ved Lemvig. Det turde vel ikke være sandsynligt, at Fru Dorthe har ægtet Niels Kaas, efter at han havde dræbt hendes Søsters Mand. Om Drabet kan der ikke oplyses meget; det kan have fundet Sted sidst i 1558.

For Tinget udtalte Oluf Rytters Fætter, Oluf Krabbe, at Niels Kaas uden Aarsag havde taget Oluf Rytter af Dage. Paa Niels Kaas' Vegne tilbød Faderen, Mogens Kaas til Ørndrup som Mandebod: »Guld, Sølv og Pendinge saa og Villie og Venskab for Oluf Rytters Død, som de havde at bøde en christen Mand, og at der maatte berammes et venligt Møde i samme Lag at handles og hernæst sætte udi alle Rette, om Sandemænd bør at sværge om Niels Kaas, efterdi han er en Riddermands Mand«, d. v. s. Adelsmand.

Sagen blev to Gange ved de højeste Domstole afvist af formelle Grunde. Om der senere blev indgaaet Forlig med Enken og Drabsmandens Slægt vides ikke, men det er maaske sandsynligt, at den haardnakkede Enke har givet sig. I hvert Fald levede Niels Kaas mange Aar efter i bedste Velgaaende. Saaledes omtales han ved Prins Christians (den Fjerde) Hyl- ding paa Viborg Landsting 1584, og efter hvad man maa slutte af nogle nu genfundne Stolestadeindskrifter fra Borbjerg Kirke ved Holstebro, er det sandsynligt, at han endog har levet i

1593, hvorom Laurits Ploug Borberg har givet nærmere Besked i en udmærket Afhandling i Hardsyssels Aarbog 1949.

De nærmere Omstændigheder ved Drabet omtales ikke direkte nogetsteds i Kilderne. Nu var det Forhold, at Adelsmænd dræbte hinanden, jo ikke noget særligt ualmindeligt i Renæssance-Tiden, hvor alle Mænd gik med Vaaben, Lidenskaberne var utøjlede, ikke mindst, naar de ophidsedes ved Tømningen af de mange fyldte Bægre, der var en af Tidens Laster. Alligevel faar man Indtryk af, at Skylden nærmest har ligget hos Niels Kaas. Oluf Rytter var ikke nogen særlig stridbar Mand, men han var stærkt forgældet. Hvorvidt Drabet er sket i Hid-sighed, Fuldskab eller i Tvist om Pengesager, maa staa hen.

Dorthe Munk, der var gift med Niels Kaas, hørte til den meget ansete jydsk Adelsæt Lange, der uddøde ca. 1650. — Dorthe Munk fødtes i 1520'erne og døde efter 1593. Medens de boede paa Hessel, har de vel ret ofte været til Gudstjeneste om Søndagen i Borbjerg Kirke, øverst har de siddet i deres vaabenprydede Stole lyttende til Præstens Udlægning af det rette lutherske Evangelium. De har begge talt ravjydsk, men de har vel sjældent berørt det pinlige Emne om Drabet; dog tør man vel tro, at Niels Kaas engang imellem under sin Kirkegang med nogen Ruelse har tænkt paa sin begangne Ugerning. Det var imidlertid en haardfør Slægt, der levede i 1500-Tallet, og derfor er det ikke altid lysteligt at læse om den Tids Mennesker. Den menneskelige Elendighed, Brutalitet, Stridbarhed, Umaadeholdenhed og aandelige Malproperhed var meget udbredt dengang, og den kom langt mere utilsløret frem i Dagens Lys og satte sig langt synlige Spor end nu om Stunder. Ligesom man i sin Glæde var støjende, i Nydelsen manglede Maadehold, og i Sorgen ikke kunde beherske sig, saaledes hengav Renæssancetidens blodrige Mennesker sig ogsaa helt i deres Vrede, Had og øvrige Lidenskaber. De manglede vel ikke Kultur, men de manglede Nutidens Politur og Velopdragenhed, og de var ikke avede af Lovens lange Arm. Niels Kaas var en sand Ætling af sin Tid. Han var Manddraber, men alligevel senere hen en vel renommeret Herremand. Man kommer her

til at tænke paa den gamle Romantitel: »Morderen, men dog en Mand, der fortjener Agtelse«.

Den yngste af Mogens Kaas' Sønner, Niels Kaas, arvede Ørregaard ved Herning efter sin Fader. Han døde samme Aar som Broderen Iver, i 1609, paa Ørndrup, som han fik efter denne Broder. Derefter overgik Gaarden til Broderen Jens Kaas, der var gift med Helvig Kaas, som tillige ejede Nandrup. En Søn af Jens Kaas, Thomas Kaas, nævnes til Ørndrup 1614. Han var gift med Anne Vind, født 4. August (eller Juni) 1587 i Roskilde.

Thomas Kaas blev 1619 indviklet i en Retssag om en øde Gaards Ejendomsforhold helt nede paa Hoddeskov Mark ved Varde. Denne Gaard havde hidtil været beboet af Hans Smed og Christen Sørensen. Der var to Parter, som gjorde Krav paa Gaarden, Ribe Latinskole og velbyrdig Thomas Kaas til Ørndrup. Sidstnævnte hævdede, at ifølge et ældgammelt Skøde, han havde paa den øde Gaards Ejer, var der ikke andre end ham, der med Rette kunne gøre Krav paa den. Men for at være ganske tryk, lod han dog Sagen komme frem for Retten, hvor Niels Larsen, Herredsfogeden for Øster Horne Herred, med det gamle Skøde som Grundlag tildømte Thomas Kaas den omstridte Ejendom.

Men straks efter blev Herredsfogeden stævnet for Landstinget af den højlræde Mand Christen Friis, Skolemester i Ribe, som paastod, at den afsagte Dom var uretfærdig og derfor burde dømmes død og magtesløs, idet paagældende øde Gaard helt fra 1519 havde tilhørt Ribe Skole, da salig afgangne velbyrdige Frue til Vesterbæk i Øse Sogn, salig Thomas Peder-sens Efterleverske, sammen med sine to Sønner da havde skødet omtvistede Gaard til Ribe Skole. — Sagen blev afvist og henvist til Herredstinget.

Hvordan det siden gik er ikke oplyst og kan antagelig ikke udfindes, men man har god Grund til at tro, at Thomas Kaas paa Morsøs vestligste Herregaard beholdt sin øde Gaard i det fjerne Hedesogn Nordøst for Varde.

Retssagen findes indskrevet i Viborg Landstings Dombog C,

1619, i Landsarkivet i Viborg, og den er omtalt i Lærer Jens Abildstrups Bog: »Slægten Abildstrup« II (1951). Saaledes kan man paa helt uventede Steder finde Oplysninger af Interesse for Morslands Historie.

Thomas Kaas, der døde 1651, har antagelig ikke været nem at bide Skeer itu med. Han hørte til den store Adelslægt Kaas, der havde mange fremragende Medlemmer, som næppe har naaet deres sociale Position ved lutter Blidhed. Thomas Kaas fik ikke det bedste Eftermæle paa Mors. Det hedder saaledes om ham i den i sin Tid saa berømte »Morslands Vise«:

Paa Ørndrup bor Herr. Thomas Kaas,
han plejer at genne hans Bønder til Baas;
han slider dem ud i Arbejd' og Træl,
saa kedes de ved deres fattige Sjæl.

Han slider dem ud i Tornekæp,
saa der paa dem er ej hele Læp;
thi faar de Skam baade ude og ind,
der holder med ham et Aar til End.

Den os ukendte Digter af »Morslands Vise« oplyser i det anførte, at Thomas Kaas var en arg Bondeplager. Visen, der blev digtet omkring 1642, er sikkert temmelig paalidelig i sit Indhold. Da den var almen kendt paa Øen, var den Genstand for Omdigtninger.

Thomas Kaas' Datter, *Kirsten Kaas*, blev gift med Valdemar Skram, der 1677 maatte gaa fra Ørndrup, som Ægteparret tog Ophold paa 1651.

Valdemar Skram døde i Armod 1693 og blev begravet i Søndre Kapel i Karby Kirke. Hans Enke skal være død 1700 og blev begravet ved hans Side. Om Kirsten Kaas sang Bønderne i 1751 en Nidvise; herom er der givet nærmere Oplysninger i »Morsingboer i gamle Dage« III (1936), 76—78.

1677 og følgende Aar gjorde Kreditorerne Indførsel i Ørndrup (72 Tdr. Htk.) for deres Tilgodehavender hos Vald. Skram. Største Parten af den kom til Peder Mathisen (død 1689), hvis Enke Jytte Jespersdatter yderligere samlede Gaar-

den, saa hun 1696 ejede 24 af dens 41 Td. Htk., som hun da solgte til Peder Madsen i Lemvig, der 1697 solgte dem til Forpagter paa Aagaard Christen Broerholt, som synes at være blevet Eneejer og 1699 solgte Ørndrup (41 og 201 Tdr. Htk.) til Anders Kjørulf til Bjørnsholm, der ca. 1728 udlagde den som Arv til sin Søn Kancelliraad Severin Kjørulf (død 1730). Paa en Auktion 1731 købtes Ørndrup med Gods, ialt 395 Tdr. Htk., af Helene Rebekka Byssing, salig Kancelliraad Christen Gjorups, der ægtede Peder Fogh til Ryomgaard, som 1734 solgte Ørndrup til Herlov Jensen Stjernholm til Keldgaard (død 1759). Denne overdrog 1755 Ørndrup for 8000 Rdl. til sine Sønner Peter og Nicolai Stjernholm. De døde begge 1766, hvorefter deres Broder Major Jens Stjernholm (død 1774) overtog Ørndrup. Hans Enke Else Kragballe skødede 1775 Gaarden til sin Svigersøn, Overkrigskommissær Niels Kragh Lange til Bøttigersholm, for 32,000 Rdl., og denne solgte 1776 Ørndrup for 7384 Rdl. til Hagen Jørgensen, som 1797 solgte den for 39,000 Rdlr. til Niels Refsgaard til Damsgaard, der transporterede Købet til Landsdommer Henr. Joh. Leth, Ritmester Joh. Konrad Schuchardt og Overkrigskommissær Fr. Jørgen Fønss. Sidstnævnte døde kort efter, men Enken ægtede Ritmester Schuchardt, som 1798 sammen med Landsdommer Leth fik Bevilling paa at udparcellere Gaarden og 1800 solgte Ørndrup Hovedparcel med Rakkeby Kirketiende til Peder Lillelund for 11,000 Rdlr. Han solgte 1804 Ørndrup til Niels Hillerup Nissen, der gav 18,500 Rdlr. for Gaarden og Rakkeby Kirketiende.

Niels Hillerup Nissen blev 29. Marts 1805 gift med Ane Christine Lottrup, født paa Lynderupgaard hinsides Hjarbæk Fjord 1780 (døbt 29. Juni nævnte Aar). Ægteskabet blev ikke velsignet med Børn. — Ved sit Giftermaal kom Niels Hillerup Nissen ind i en stor Familie, idet hans Hustru var ældste Datter af Mogens Leegardt Lottrup, født i Vejle 1746, død paa Lynderupgaard 1803, gift med Mette Marie Friis (1748—1821), Datter af Kancelliraad Malte Christian Friis til Lynderupgaard. Mogens L. Lottrup var i sin Ungdom Fuldmægtig for

Stiftamtmanden i Viborg. 1772 blev han Fuldmægtig og Ridefoged paa Herregaarden Lerkenfeld i Rinds Herred. 1779 blev han Ejer af Lynderupgaard. Hans Slægt kan følges temmelig langt tilbage i Tiden, og Navnet Leegardt hører til en Familie, hvis oprindelige Hjem er Gaarden *Lægaard* i Maabjerg Sogn ved Holstebro. Herfra stammer en vidt spredt Slægt, hvoraf en Gren bærer Navnet Legardt, der er en Afledning af Lægaard.

Niels Hillerup Nissen forblev paa Ørndrup til sin Død 1829. Hans Enke afhændede Gaarden 1834 til Frederik Juul til Frølevgaard og hans Svigersøn Andreas Poulsen. Dennes Søn F. J. Poulsen solgte Ørndrup (20 Tdr. Htk.) 1902 for 125,000 Kr. til Niels Voetmann. Gaarden var da paa ca. 400 Tdr. Ld. (over 200 ha). I 1927 frasolgte Voetmann 57 ha, paa hvilke der oprettedes 7 Statshusmandsbrug. Efter Avlsbygningernes Brand i 1931 solgte Voetmann Gaarden til Th. Sørensen, Holstebro, der udstykkede yderligere 96 ha, og her oprettedes bl. a. Gaarden Ny Ørndrup. Hovedparcellen solgtes i September 1931 til Georg Røikjær. Ørndrup var da sat til 95,000 Kr., og Røikjærs Lystejendom i Sundby, som der byttedes med, var sat til 25,000 Kr. Efter Branden i 1931 blev Avlsbygningerne nyopført. Stuehuset er fra 1848 og i et Stokværk. Paa Gaarden findes en Smedejernsfløj med Aarstallet 1660 og en adelig Krone. I den tidligere Bindingsværksbygning, opført 1742, sad en Løsholt fra den endnu ældre Bygning med Valdemar Skrams og Hustrus Navnetræk og Aarstallet 1656. I 1940 blev Ørndrup Hovedgaard solgt til Chr. Jensen fra Ørding.

I det foranstaaende er meddelt forskellige Oplysninger, som ikke findes i Traps Danmark, 4. Udgave, V (1924), 448, eller i Johan P. Hovmøllers detailrige Afhandling om gamle Ørndrup-Ejere (Historisk Aarbog for Mors 1929, 27—53). Se endvidere Arne Sundbo: Jens Kaas (Personalhistorisk Tidsskrift 1953, 32—51). J. P. Harbo: Slægten Leegaard (1919), 65. Stamtavler over Slægterne Lillelund, Juul, Poulsen (se Frøslev og Møllerup Sognes Historie 1955, 112, 52—54, 60). J. J. Hansen: Større danske Landbrug VI (1935), 553—55. Heri

ogsaa om Skarregaard, Sø og flere andre større Gaarde paa Mors. Morsø Folkeblad 14. Okt. 1929. 9. Juli 1941. 16. Nov. 1953. 14. Jan. 1955. 14. Juni, 20. Juli, 15. Sept. 1956.

Slægtsnavnet Riis fra Blidstrup

Herregaarden Blidstrup i det lille Blidstrup Sogn (954 ha) i Morsø Sønder Herred ejedes 1402 og 1410 af Terkel Jensen. Senere kom der gennem Aarhundrederne en Række Ejere, af hvilke de fleste tilhørte ansete Adelslægter (Krabbe, Juul, Munk, Rosenkrantz, Kaas, Skram, Reedtz), indtil Gaarden i 1705 blev købt af Etatsraad Poul Klingenberg til Højris, der døde 1723. Efter ham fulgte Sønnen, Etatsraad Fr. Chr. Klingenberg, der ogsaa ejede Herregaarden Lund paa Morsøs Sydkyst. Blidstrup var derfor forenet med Lund i Tiden 1723—1771. Dette sidstnævnte Aar blev Blidstrup afhændet for 13,871 Rdl. til Christen Staunstrup, som 1780 solgte Gaarden for 13,990 Rdlr. til sin Søn Jens Staunstrup eller Riis, der døde 1804.

I Blidstrup Kirke findes et Epitaphium over Jens Riis. Denne Mand kunde uden Tvivl fortjene et Hædersminde, da han var en hjælpsom og godgørende Mand, hvad vi nu skal høre et ret ejendommeligt Eksempel paa, meddelt af Lokalhistorikeren Esbern Jespersen i Hardsyssel Aarvog 1947, Side 148. Men først et Par indledende Oplysninger.

Staunstrup i Flynder Sogn ved Lemvig var i 1682 en Gaard paa 7,24 Tdr. Hartkorn og med 43,5 Tdr. Land under Plov. Bonden hed Jens Christensen og hørte under Herregaarden Bækmark. Hundrede Aar senere boede den 40-aarige Peder Jensen med sin 50-aarige Kone Anne Pedersdatter i Gaarden. Dette Par efterfulgtes af Sønnen Peder Pedersen, der med Hustruen Maren Jensdatter havde 5 Børn: Peder, født 1798, Jens Riis, født 1799, Mette Marie, Kirsten og Sidsel. Efter Mandens Død giftede Maren sig med Møllersvenden David og fik derefter Sønnen Peder Staunstrup Davidsen, der 1845 blev Gaardmand i Vestergaard i Vinding, som siden har været

Slægtsgaard i fire Led. Nogle Medlemmer af denne Gren bærer Slægtsnavnet Stavnstrup, saaledes den kendte Redaktør og Forfatter Peder Stavnstrup.

Om ovennævnte Jens Riis er der det at fortælle, at hans Navn blev bestemt, før han blev født, og det gik saaledes til. Moderen, Maren Jensdatter, rejste til Blidstrup paa Mors for at laane Penge, som skulde bruges under Overgangen fra Fæste til Selveje. En Mand havde sagt, at Herremanden paa Blidstrup var saadan en god Mand, der nok vilde hjælpe dem. Maren fik ogsaa uden Besvær de ønskede Penge, men saa tog Herremanden det Løfte af hende, at det Barn hun ventede, skulde bære hans Navn. Han hed, som vi ved, Jens Staunstrup eller Riis; saa helt ud i det Blaa har Marens lange Tur ikke været. — Da Jens Riis blev voksen, rejste han nogle Somre til Tønderegnen for at tjene en god Sommerløn i Marsklandet. 1832 blev han gift med Eva Marie i Sønderskov. Hun sad Enke efter Anders Sønderskov og havde en Datter, Mariane, der blev Møllerkone paa Jegindø, og senere sammen med Manden overtog Sønderskov, som snart efter kom paa andre Hænder og 1897 overtoges af Markus Bjerre, der blev landskendt som Kronikør ved »Politiken«. Han døde 7. Juli 1944.

Men tilbage til Blidstrup! Jens Riis' Enke ægtede 1807 Visti Søndergaard, der døde 1823. Ved Skiftet efter hans Enke, Anne Nørgaard (død 1824) udlagdes Blidstrup for 14,000 Rbd. Sølv til hendes Søn af første Ægteskab Christen Riis, ved hvis Død 1873 den gik over til Datteren Anne Jensine Riis, der døde 1892 som Enke efter Jakob Sejstrup Knudsen til Movtrup (død 1869). Anne Jensine blev anden Gang gift med dennes Broder, Etatsraad Poul Knudsen, ved hvis Død 1905 Blidstrup kom til hans Stedsøn Johan Knudsen til Bangsbo i Vendsyssel. 1923 solgte Knudsen Blidstrup, efter at en Del Udlænger kort før var nedbrændte. Den gamle Herregaard blev udstykket i 23 Husmandsejendomme; man ser nu paa den tidligere Herregaardsmark en smuk, moderne, spredtliggende Landsby, der er med til at give Egnen Præg.

Om Johan Knudsen og Broderen C. Riis Knudsen kunde

der fortælles meget, men det skal ikke gøres i denne Forbindelse, hvor det fortrinsvis har været Hensigten at give Oplysning om, hvorledes en Familie fra Lemvigegnen fik Navnet Riis efter en gammel Ejer af Blidstrup.

Som bekendt er Riis-Navnet udbredt paa Mors, hvor adskillige er beslægtede med Familien Riis fra Blidstrup, omend langt ude.

Fra Damsgaard

Damsgaard i Ovtrup Sogn ejedes 1422 og 1452 af Mogens Pedersen (Due eller Glob) og tilfaldt derefter hans Døtre Maren, Ove Ovesen (Galskyts) Enke, og Kirsten, gift med Thomas Jensen, hvis Søn Mogens Thomsen (Kaas) gjorde sig skyldig i Falskneri, hvorfor Christiern II lod hans Lig opgrave og hænge. Damsgaard kom derefter til hans Søn Niels Kaas, der døde barnløs 1542, og denne Søster Kirsten Mogensdatter, Frands Dyres Hustru, som 1571 skødede den til sine Broderbørn; blandt disse var Niels Kaas, med hvis Datter Anne Kaas (død 1650) Hartvig Bille tilgiftede sig Gaarden. De er begge begravede i Ovtrup Kirke. Deres Døtre Hilleborg og Karen ægtede Predbjørn Gyldenstjerne og Henrik Friis, hvilken sidste 1668 skrev sig til Damsgaard, men den førstes Søn Knud Gyldenstjerne til Møllerup (død 1682) blev Ejer af Damsgaard (30 Tdr. Hartkorn), som hans Datter Hilleborg Gyldenstjerne ved Ægteskab (1702) bragte til Major Chr. Trolle, der 1703 solgte Damsgaard (28 og 247 Tdr. Htk.) for 10,000 Rigsdaler til Vilhelm Deichmann, der 1704 solgte til Anders Winther, der atter 1709 solgte den for 8300 Rdlr. til Oberstløjtnant Mathias Rosenørn til Aakær Syd for Aarhus. Denne Mand var født 19. April 1676 paa Tvilumgaard Nord for Silkeborg, Søn af Godsejer Peder Madsen Rosenørn og Hustru Anna de Hemmer. Mathias Rosenørn blev uddannet som Militær og havde en meget hurtig Karriere. 1697 var han Fændrik, men allerede 1700 nævnes han som Kaptajn ved Rodsteens Dragonregiment. Han maa have været en dygtig

Officer, og han nævnes med megen Hæder fra flere af Europas Slagmarker, navnlig i Sachsen, Italien, Siebenbürgen og Ungarn. 1704 er han Major, og 1707 udnævntes han til Oberstløjtnant. Bag alle disse hurtigt stigende Grader ligger der uden Tvivl dristige og modige Kamphandlinger, i hvilke han kæmpede med Livet som Indsats. 1710 kom han hjem til Danmark og blev udnævnt til Oberst, men allerede Aaret før havde han faaet købt Damsgaard; det har vel været hans Familie, der fik den Handel i Stand. Det morslandske Gods kom herved i en mere varig Besiddelse, idet Rosenørn ejede det til sin Død, og sidens hans Enke. 1716 købte han Hvidbjerggaard i Nabsognet. Efter alt at dømme levede Rosenørn, naar han da var hjemme, et roligt og stille Liv paa Damsgaard sammen med sin første Hustru, Antoinette Lisbeth Friis, med hvem han havde en Søn, der blev Stamfader til Stiftamtmand Rosenørn i Aarhus. — 1712 blev Mathias Rosenørn udnævnt til Chef for andet fynske Rytterregiment. Ogsaa under Danmarks Deltagelse i den nordiske Krig gjorde han sig fordelagtig bekendt, tog med megen Bravour Del i det bekendte Rytterindhug under Slaget ved Gadebusch, og det hed sig, at han havde Lejlighed til at redde selv Frederik den Fjerde, da denne blev skarpt forfulgt af nogle svenske Ryttere. Under Blokaden af Tønning var han ogsaa med, men 1715 fik han Tilladelse til at sælge sit Regiment og trak sig tilbage til sine jydsk Gaarde. Hans Hustru, Antoinette Friis, døde 6. April 1716, og i Sommeren 1718, 3. August, giftede Rosenørn sig igen, denne Gang med Hedevig Margrethe, født Bornemann, Datter af Biskop i Aarhus, Henrik Philipsen Bornemann. Hun var født 6. Aug. 1679. Da hun var var godt 20 Aar, blev hun den 7. Juni 1699 gift med Godsejer Bendix Lassen til Herregaarden Aakær Syd for Odder. Hun blev i dette Ægteskab Moder til fire Børn. Aar 1717 døde Bendix Lassen, og da ingen andre af Familien kunde overtage Ledelsen af det store vidtstrakte Gods, paatog hans Enke sig det selv. Hun var en dygtig, mandhaftig Kvinde, myndig og bestemt i sin Optræden, men i Modsætning til sin biskoppelige Fader var hun Pietist og sørgede navnlig for,

at de Kirker, der hørte hende til, fik Præster af den pietistiske Retning. Ogsaa Skolevæsenet i de Sogne og Landsbyer, der hørte under Aakær, havde i hende en trofast og virksom Herskerinde. Hendes Enkestand var kort; thi allerede 3. Aug. 1718 blev hun, som nævnt, gift med Oberst Mathias Rosenørn til Damsgaard. I Ægteskab med ham blev hun Moder til en Datter, Benedichte Antoinette Rosenørn (født 6. August 1720), gift 1740 med Justitsraad Thøger Lasson til Dybvad i Vendsyssel.

Allerede i 1725 blev Hedevig Bornemann Enke igen, idet Mathias Rosenørn døde ganske pludselig dette Aar, 29. Juli, under et Besøg paa Rodstenseje ved Odder.

Bispedatteren fra Aarhus sad nu med to Herregaarde: Damsgaard og Aakær (Hvidbjerggaard var allerede blevet solgt 1718). 1729 afhændede hun imidlertid sit Gods paa Mors, idet Damsgaard da blev solgt til en Militær af noget lavere Rang, Kaptajn Anders Ring. Damsgaard var da med Gods og Tiender paa 408 Tønder Hartkorn og den købtes af Ring for 5000 Rigsdaler. Af denne Pris kan det ses, siger en samtidig Skribent, »hvad slet Tilstand Jordegods i Mors var udi, og i saa ringe Pris«. Anders Ring har aabenbart ikke været i Stand til at købe Godset til højere Pris, for det blev sagt, at han maatte forrente det meste af Købesummen og »aarligen betale for Godset en stor Del Penge i Kontributioner«. I denne Forbindelse kan det nævnes, at Mathias Rosenørn i 1716 gav 489 Rigsdaler for Hvidbjerggaard. 1718 ejedes den af Rektor i Thisted, Christoffer Nislev. Snart efter blev denne Gaard øde og hjemfaldt før 1722 til Kronen, der 1750 solgte den for 51 Rigsdaler (!) til Peder Damsgaard, af hvem Jens Hegelund i Holstebro 1751 købte Hvidbjerggaard for 98 Rigsdaler. Den havde da 21 Tønder Hartkorn. Ja, Landejendommene var lav i Pris i hine Tider!

Hedevig Margrethe Rosenørn har vel kun levet noget af sin Enkestand paa Damsgaard i de fire Aar, hun havde Gaarden efter sin Mands Død. Sine sidste tyve Leveaar boede hun paa Aakær, som hendes Mand i den korte Tid (1718—25),

han var Herre her, fik sat i Stil. Hedevig Margrethe, f. Bornemann, var en »god Poetinde«, en af Samtidens »lærde Fruentimmer«. Hun blev i 1731 adlet tillige med sin Brodersøn. »Hun havde Naturens Gaver til dansk Poesi. Hun kunde gøre lærde og flydende Vers og derfor haver opnaaet hos sine Landsmænd overmaade stor Ros«, skriver Litteraten Albert Thura om hende 1732. Herom kan man læse nærmere i en Afhandling af Thorvald Madsen i Aarbøger udgivet af Historisk Samfund for Aarhus Stift 1953.

Bipedatteren og Digterinden Hedevig Margrethe Bornemann og hendes ansete Gemal er vel i Løbet af nogle Aartier blevet glemt paa Mors. — 1729 solgte Mathias Rosenørns Enke som nævnt Damsgaard til Anders Ring (død 1739). Hans Efterleverske Ingeborg Marie Jørgensdatter Gleerup ægtede Niels Hansen (død 1743), og derefter Christensen Nielsen Nørbæk (død 1782), hvorefter Gaarden paa Auktion 1783 blev solgt for 8781 Rdlr. til Mads og Niels Pedersen Refsgaard. Sidstnævnte afkøbte 1797 Broderen hans Halvgaard for 4391 Rdlr. Da han døde 1812 blev Damsgaard ved Auktion købt af Mads Refsgaard m. fl., men Skødet udfærdigedes 1813 til Jens Breinholt og hans Søn Christen Breinholt, som samme Aar af sin Fader fik Skøde paa dennes Halvpart for 8000 Rigsbankdaler. — Jens Breinholt, der ejede Sønder Vinkel ved Lemvig, var gift med Karen Stokholm fra Nørre Nissum. I deres Ægteskab var der 3 Børn. Ældst af disse var Chr. Breinholt, født 1794 i Heldum. Han var altsaa kun 18 Aar, da han fik Skøde paa Damsgaard. Allerede i 1813, den 6. November, blev han i Dejbjerg gift med Mette Kirstine Strandbygaard født 1794, Proprietærdatter. I deres Ægteskab fødtes 12 Børn.

Chr. Breinholt døde 6. Marts 1851 paa Damsgaard. Hans Hustru gik bort 9. November 1853. Efter Faderens Død 1851 overtog Sønnen Jørgen Christian Breinholt (født 8. November 1827 paa Damsgaard) sit Barndomshjem, som da blev sat til 30,000 Rdlr. Han blev gift 15. Februar 1856 i Lem med Proprietærdatteren Maren Buch fra Holmegaard ved Ringkøbing.

Foruden Damsgaards Drift beskæftigede Breinholt sig med Hestehandel og havde en betydelig Forretning paa Udlandet med Heste og Stude. Han fik i Aarenes Løb betroet en stor Del Tillidshverv; han var saaledes Medlem af Ovtrup Sogne- raad 1863—69, Medlem af Thisted Amtsraad 1869—85, var i samme Tid Landvæsenskommissær og gentagne Gange ud- nævnt til Dommer ved Statsdyrskuer.

1. April 1885 bortforpagtede han Damsgaard til sin Søn Christen Breinholt, til hvem han solgte den ved Skøde af 11. December 1891. Prisen var da for Gaarden 150,000 Kr. — Chr. Breinholt blev gift 27. Marts 1885 med Marie Cecilie Overgaard, født 26. Januar 1862 paa Overgaard, Sundby Sogn, som Datter af Gaardejer Ole Overgaard og Hustru Inger Marie Jensen. De fik 9 Børn.

En af den ældre Chr. Breinholts Døtre, Ane Margrethe Breinholt, født 25. Februar 1823 paa Damsgaard, blev gift i Ovtrup Kirke 19. Juni 1841 med Jonas Casimir Ingwersen, der blev født 27. September 1813 som Søn af Johannes Peter Ingwersen (1773—1852), der var Ejer af Viufgaard og Elisa- bethsminde i Viuf ved Kolding. J. P. Ingwersen var kendt som en af sin Tids største Studehandlere, en Virksomhed, der gjorde ham til en rig Mand. Med Handelstalentet og Rig- dommen var der i Ingwersen forbundet en særpræget Person- lighed, afspejlet i mange Fortællinger og sagnagtige Beretninger om »Jyllands Studekonge«. Fra ham, der i sine to Ægteskaber havde 23 Børn, nedstammer en udbredt jydsk Godsejer- og Storbondeslægt. — En af Ingwersens Sønner, Jonas Casimir, blev som ovenfor nævnt 1841 gift med en Datter fra Dams- gaard. J. C. Ingwersen var i nogle Aar Forpagter paa Højris, men 1838 købte han Herregaarden Hegnet i Tøndering Sogn, Salling. Det var altsaa et antageligt Parti, Datteren paa Dams- gaard i 1841 gjorde. Hun var herefter Herremandsfrue hin- sides Sallingsund. 1856 købte J. C. Ingwersen Vester Ladegaard ved Aalborg. I Lighed med Faderen var han Kvægekspertør i stor Stil. Han blev i Ægteskabet med Ane Margrethe Brein- holt Fader til 11 Børn. Fru Ingwersen døde paa Hegnet den

1. November 1882. Hendes efterlevende Ægtefælle solgte 1883 Gaarden til Sønnen J. C. Ingwersen, der 1909 afhændede den til Chr. Pedersen. Jonas Casimir Ingwersen døde i Skive 24. Februar 1887.

Den forannævnte Christen Breinholt til Damsgaard residerede her fra 1813 til sin Død 1851. Den solgtes da for 30,000 Rigsdaler til Sønnen Jørgen Chr. Breinholt, der 1891 solgte den for 150,000 Kr. til sin Søn Chr. Breinholt, som 1901 afhændede Damsgaard til N. Overgaard. Damsgaard tilhørte altsaa i Tiden 1813—1901 Medlemmer af den i sin Tid saa udbredte og kendte Breinholt-Slægt.

En Broder til Jørgen Chr. Breinholt, Poul S. Breinholt (1825—97), ejede 1850—84 Boddum Bisgaaard i Sydthy. En tredie Broder, Niels Breinholt (1819—1906) var i Perioden 1855—75 Ejer af den berømte gamle Herregaard Spøttrup i Salling.

Et Medlem af Slægten, Niels Juelby Sand Stokholm (1808—92), ejede Skibstedgaard i Sydthy 1865—66. Han var i 1835 i Ovtrup Kirke blevet viet til Karen Marie Breinholt (1818—95), der var Søster til Fru Ingwersen paa Hegnet og til de tre omtalte Brødre Breinholt.

Niels J. Stokholms Fader hed Poul Chr. Stokholm, han ejede 1811—22 Sindbjerggaard i Redsted Sogn. — N. J. Stokholm fik i sit Ægteskab med Karen Marie Breinholt 5 Børn, deriblandt Datteren Karen Stokholm, der 1866 blev gift med Andreas Bendixsen (1833—1902), som ejede Skibstedgaard 1866—1891. Hans Søn, Poul Bendixsen (1866—1950) havde Gaarden 1891—1904. Han var derefter Gaardejer 1904—1920 i Hesselbjerg paa Nordmors. Han var i sin Tid en kendt Mand paa Øen (se Morsø Folkeblad 19. December 1946).

Poul Stokholm Bendixsen, der i flere Aar var min Nabo i Brabrand, var meget slægtskyndig og Samtalerne med ham førte til, at jeg i Historisk Aarbog for Thisted Amt 1947, 21—39 skrev *Skibstedgaards* Historie, der kan læses som et Supplement til nærværende Redegørelse. Poul Bendixsen fortalte mig, at i forrige Aarhundrede var ikke mindre end 26

nordvestjydske Herregaarde og Proprietærgaarde i Hænderne paa Medlemmer af Familierne Breinholt, Stokholm og Bendixsen. Disse Gaarde var: Damsgaard, Sindbjerggaard, Skibstedgaard, Vestervig Kloster, Vestervig Nedergaard, Vestervig Overgaard, Revsgaard, Boddum Bisgaard, Momtoft, Spøttrup, Hegnet, Breinholt, Vandborg Vestergaard, Ryssensten, Kappel, Sønder Vinkel, Volder, Vadskærgaard, Lem Kirkegaard, Dybe Kirkegaard, Rydbjærg, Sdr. Holmgaard, Pallesbjærg, Hanbjerg Hovgaard, Tandrup og Store Djernæs.

Det gav megen Sikkerhed og Selvfølelse i Optræden og Væremaade at vide sig som Medlemmer af disse velhavende og dygtige Familier. Det var Folk, der kunde være ret aristokratiske. Andreas Bendixsen paa Skibstedgaard omgikkes saaledes slet ikke privat de mindre Gaardmænd i Egnen ved Skibstedgaard, fortalte hans Søn, Poul Bendixsen, mig i 1945. Der var tidligere meget større Standsforskel paa Landet, end der er nu til Dags. Der er nu heldigvis heller ikke saa stor Fattigdom til Stede i de smaa Hjem, som Tilfældet var i forrige Aarhundrede.

Som nævnt solgte Chr. Breinholt Damsgaard 1901 til Niels Overgaard for 170,000 Kr. Han flyttede derefter til København og nedsatte sig som Kreaturkommissær. Med dette tredie Slægtled gik Damsgaard ud af Breinholt-Slægten, til hvilken den havde hørt i 89 Aar. Niels Overgaard ejede gennem mangfoldige Aar Damsgaard, som han drev med megen Dygtighed og blev derved en af Øens mest kendte Landmænd. Han døde 27. Februar 1957.

Damsgaard, der nu ejes af Bertel Overgaard, er paa 339 Tdr. Land (eller 186 ha), saa den er en af Morsøs største Landbrug. Historikeren *Mogens Lebech* har skrevet en udmærket Oversigt over den gamle Herregaards Historie i Værket: »Danske Slotte og Herregaarde« II (1945) 424—29. Heri findes ogsaa fint illustrerede historiske Skildringer af Frøslevgaard og Ullerup, begge ved Mogens Lebech. I samme Værk III (1943) har Jens Sølvsten skrevet om Glomstrup og S. Nygaard om Højris, Tandrup og Store Djernæs.

Fra Sø

I Sejerslev Sogn, det største i Morsø Nørre Herred, findes flere store og ret bekendte Gaarde, saaledes Sø, Skarregaard, Hanstholm (nu nedlagt), Hyldgaard og Mølhave.

Sø er den mest kendte af disse Gaarde, men om Skarregaard har man Oplysninger længst tilbage i Tiden. 1406 vides Skarregaard at have været en Sædegård, der ejedes af Niels Banner. Sø menes at have tilhørt Poul Mattiessen, der 1433 blev adlet med Slægten Dyres Vaaben. I 1486 ejedes Sø af hans Svigersøn Jep Andersen (Grubbe), hvis Fader Anders Jepsen 1470 nævnes til Sø, som han dog næppe ejede. 1488 tilhørte Gaarden Jep Andersens Enke Anne Poulsdatter, der siden ægtede Iver Clausen Dyre, som iflg. Danske Atlas ejede Sø 1507 og 1539. Derefter dennes Søn Claus Iversen, død 1547, hans Søn Mogens Clausen 1556, dennes Broder Jens Clausen, død 1587, hvis Søn Iver Dyre 1632 solgte Sø til Mourids Brun, der samme Aar solgte den til Claus Kaas, hvis Søn Enevold Kaas ejede den 1646, men solgte den 1654 til sin Søster Agnete Kaas, der var gift med Peder Henriksen Mylting. Denne Mand var af Adelslægten Mylting fra Langeland. Slægtsnavnet kom dog først frem i sidste Led. Vaabnet var to Vesselhorn ligesom Dyre-Slægtsens.

Peder Henriksen Mylting kom 1625 i Sorø Skole, havde 1647 været 20 Aar udenlands, og ingen vidste, om han var levende eller død, hvorfor hans Søstre Karen og Anne fik Tilladelse til at annamme hans Gods. Men den 4. Juli 1651 var han kommet hjem. Da maatte nemlig hans Værge Niels Harbou aflægge Værgemaalsregnskab. Han nævnes igen 1655 og døde 1663 paa Sø som sin Slægts sidste Mand.

Han var, som nævnt, gift med Agnete Clausdatter Kaas (af Sparre-Kaas'erne), født 18. Maj 1616 paa Øland. Hun fik, som anført, Sø tilskødet 1654. Hun levede fra 1674 i smaa Kaar paa Feggeklit, hvor hun døde 1688. Hun blev begravet i Sejerslev Kirke. En Datter, Dorete Margrethe Mylting til Jølbygaard, døde 1674 paa Sø og blev begravet i Sejerslev

Kirke. Hun kan højst have været ca. 20 Aar, meddeler Personalhistorikeren, Provst P. Filtenborg, Fole.

Efter at Agnete Kaas var flyttet ud paa Feggeklit Gaard overtoges Sø af hendes Søstersøn Claus Unger. Gaarden var da paa 24 Tønder Hartkorn. Claus Unger har været en vindskibelig Mand, der ikke forøgte sit Gods; thi da han i 1687 solgte Sø, var den paa 36 Tdr. Hartkorn. Den nye Ejer var den kendte Kammerjunker Peder Rodsteen, der dog ikke var her ret længe; thi 1691 blev Gaarden af Jørgen Jørgensen i København solgt til Evert Weinman sammesteds, som 1695 solgte den til Provst Christen Stistrup i Ullis i Himmerland. Aaret efter afhændede Chr. Stistrup Sø til Forpagteren paa Nandrup, Gunde Jensen, der døde 1731. Af hans Dødsbo købte paa Auktion Jesper Andersen af Todbøl Sø med Tiende (20 Tdr. Hartkorn) og 6 Huse for 1177 Rigsdaler. Jesper Andersen transporterede dog straks Købet til Forpagter Søren Nielsen, Nandrup, som 1749 solgte Sø til Thomas Nielsen Mømtoft, der 1763 skødede Gaarden for 800 Rigsdaler til Laurits Ammitzbøll. Denne Mand afhændede Besiddelsen med Tiende og Bondeskyld (henholdsvis 20, 22 og 5 Tdr. Hartkorn) for 3100 Rigsdaler til Jens Peter Woydemann, der solgte Sø 1772 til Jens Stadel for 2750 Rdlr. Gaarden havde i 1778: 20 Tdr. Hartkorn, Tiender 75 og Bøndergaarde 256 Tdr. Htk. I en Aarrække var Sø bortforpagtet til Stadels ældste Søn, Løjtnant Andreas Stadel. Efter Jens Stadels Død 1820 ejedes Sø af hans Enke Sigbrit Illum til 1831, da den overtoges af Sønnen Justitsraad Fr. Hauch Stadel til Ullerup. Ovennævnte J. P. Woydemann var ogsaa Ejer af *Ullerup* (Galtrup S.), som han havde købt 1786 og samme Aar solgte til Jens Stadel, der herefter var Ejer af baade Sø og Ullerup, som nu i lang Tid var i Stadelslægtens Eje. — Fr. H. Stadel besad de to Gaarde til sin Død 1860, da Sø overtoges af hans Datter Sigbrit Illum Stadel, der var Præsteenke. Hun havde været gift med Knud Ville Sonnesen (død 1839), der 1836—39 var Præst for Alsted-Bjergby Sogne. Fru Sigbrit Sonnesen, f. Stadel, afstod Sø 1881 til sin Svigersøn, Premierløjtnant *Charles*

Christian Mansa (5. December 1835—1. Juni 1911). Denne Mand blev først militæruddannet. 1. November 1851 Kadet, 1. November 1853 Sekondløjtnant i 12. Bataillon, 5. August 1859 udenfor Nummer. 2. Juni 1860 tog han Landinspektør-eksamen. 12. April 1861 traadte han udenfor Nummer i Hæren og blev 13. December 1861 afskediget som Premierløjtnant.

Som Ejer af Sø, hvis Navn der er givet Oplysninger om i »Fra Mors« I (1957), S. 32—33, udførte C. C. Mansa betydelige Grundforbedringsarbejder. Paa den gamle Herregaards Marker fandtes et stort Antal Vandhuller og Sige, baade i de dyrkede og udyrkede Arealer. I 1864 kom der Arbejdere til Nordmors helt fra Holsten. De var dygtige, og Resultatet af deres Flid med at uddræne Marken ved Sø blev da ogsaa, at »de 1000 Søers Land« blev fuldkommen tør og sund til stor Gavn for Jordens rettidige Behandling og til ikke ringe Gevinst ved Inddragningen af mange frugtbare Pletter under Driften. Da C. C. Mansa i 1881 overtog Sø fandtes paa dens Tilliggende af Haarbunds-Eng nogle mindre Arealer, der tilsammen gav 10—20 Læs godt Hø. Efterhaanden som Dræningen skred frem, blev disse Arealer indlemmede i de tilstødende Agre og danner nu nogle af de frugtbareste Partier i Sø's Marker. Af Kæreng, hvoraf en Del tidligere benyttedes til Tørveskæring, fandtes 1895 ca. 20 Tønder Land. I tidligere Tid var en stor Del af dette Kær til langt hen paa Sommeren dækket med Vand eller vandfyldt og kun i meget tørre Aaringer tilgængeligt for Mennesker og Dyr. Her havde førhen været en Sø. Jordernes Nordgrænse udgjordes af Hanstholm Aa, der løber i vestlig Retning ud til Limfjorden. Strømmen var førhen stærkt tilgroet og vanskeliggjorde ved utallige Bøjninger Vandets Afløb, saavel som Afledningen fra de tilgrænsede Kærstrækninger og Tørveskifter. I 1870—80'erne blev der udført et mægtigt Arbejde med at regulere Aaen og faa Jorden uddrænet her. Paa Sø's Jorder blev der kastet gennem hele Kæret en 4 Alen bred Grøft, der udmunder i Aaen og samtidig danner Fortsættelse af Gaardens største og vigtigste Hoveddræn. Der blev i det hele taget i forrige

Aarhundrede, især i dets sidste Halvdel, udført Kæmpearbejder med Uddræningen af Danmarks Marker. I gamle Dage var der Overfladevand og Vandpytter næsten i hver selv den mindste Lavning. Tørlægningen af Jorderne og Merglingen af disse er to af de største og nyttigste Arbejdspræstationer, danske Landbrugere til nogen Tid har udført.

Oplysningerne om Landbrugsfremskridtene paa Sø er givet af C. C. Mansa til I. B. Krarup og S. C. Tuxens Værk: »Landbrugets Udvikling i Danmark fra 1835 indtil Nutiden«. I dette Arbejdes Bind II (1896) findes Side 691—714 en indgaaende Skildring af Landbrugets Udvikling paa Sø i det angivne Tidsrum. Sø er en af de Storgaarde, der har faaet den bedste Skildring i det nævnte Størværk om dansk Landbrug i afvigte Aarhundrede. Det er nok værd at gøre opmærksom herpaa, samtidig med at det kan nævnes, at i Krarup og Tuxens Bøger fra Mors er omtalt Jølbygaard, Frydsbrønd, Nylund og Vejerslevgaard, men disse fire Gaardes Beskrivelse fylder ikke tilsammen saa meget som Omtalen af Sø. C. C. Mansa var stærkt historisk interesseret og samlede meget Stof vedrørende Mors i gamle Dage. Oluf Nielsen og Chr. Villads Christensen takker ham i Forordet til deres Værker vedrørende Morsø Historie. De havde uhindret Adgang til at udnytte Mansas mange Optegnelser. I Anledning af Morsø Landboforenings 50 Aars Jubilæum 1894 skrev Godsejer Mansa, der var Foreningens tidligere Formand, et Jubilæumsskrift, der til alt Held blev optrykt i Morsø Landboforenings 100-Aars Jubilæumsskrift 1944. I dette Arbejde findes iøvrigt gode Bidrag om Øens Landbrugshistorie i Tiden 1844—1944 (jfr. Morsingboer i gamle Dage IV, 25; Morsø Folkeblad 15. Novbr. 1934, 16. Sept. 1937, 14. Aug. 1944). — C. C. Mansa befandt sig godt paa Sø, der 1769 var en privilegeret Sædegaard med Bondegaards Bygning, men siden blev der pyntet op herved. 1861 blev opført en ny Hovedbygning af Grundmur og takkede Gavle. Her i disse behagelige Omgivelser boede Mansa, der altid tituleredes Godsejer, til sin Død 1911. Han har sikkert formaaet at leve sig ind i den særegne landskabelige og

historiske Stemning, der raader over Sø og dens vidtstrakte Marker (1921: 94 ha, deraf Ager 74, Eng 12) mellem de to store Limfjordsbredninger. Efter Mansa's Bortgang tilhørte Sø bl. a. hans Enke, hans Søn F. Mansa, der ikke ret evnede at drive Gaarden videre, hvorpaa den købtes af N. Basballe, fra hvem den kom til et Konsortium, der udstykkede den. Hovedparcellen ejedes derefter fra 1919 af *Niels Riis*, som døde i Forsommeren 1956. Sø besiddes nu af *Johs. Nørhave Riis*.

Det var med en vis Forventning, jeg i Sommeren 1928 første Gang saa Sø og dens Omegn. Jeg erindrede den fordums Herregaard fra min Barndoms Læsning af *H. F. Ewalds* Roman »Liden Kirsten«, hvis Handling begynder paa Sø og fortsætter paa Frøslevgaard.

Fra Skarregaard

Naar man beskæftiger sig med den ældre danske Herremandshistorie, forbavses man ofte over, saa mange Godser eller mindre Storgaarde mange af de førende og dygtigste Herremænd ejede, og det tilmed spredt over de fleste Egne af Riget. Der var gamle Adelsmænd, der ejede Godser i Halmland, paa Sjælland og Lolland, i Djursland og Vendsyssel. Hvorledes de har kunnet overkomme blot nogle enkelte Gange i deres Liv at besøge og bo en kortere Tid paa hver af de langt fra hinanden beliggende Herresæder, kan man have ondt nok ved at forstaa, naar man betænker, at Rejserne rundt i Riget foregik paa Hesteryg eller til Vogns. Det var en besværlig Historie for en Herremand med Følge at drage fra den ene Ende af Riget til den anden. Og hvor store Indtægter kan en Adelsmand have haft af en Storgaard, som han kun besøgte faa Gange i sit Liv? Han har maattet overlade alt til dygtige og paalidelige Folk, der har forstaaet at faa det mest mulige ud af Godset, saa Naadigherren kunde faa dog noget for, at han var Ejer af det.

Saadanne Tanker gør man sig ogsaa, naar man sysler med de morslandske Herregaarde og da bl. a. hæfter sig, at Rigmarsk *Otto Krumpen* til Trudsholm en Aarrække ejede Morsøs nordligste Herregaard *Skarregaard* i Sejerslev Sogn.

Første Gang, man træffer paa *Skarregaard* er Aar 1406. Den ejedes da af Niels Eriksen, der hørte til Banner-Slægten. Hans Datter Elline blev gift med Eskild Nielsen (Banner). Dette Ægtepars Sønner Thomas og Niels Eskilsen ejede Gaarden 1481—1507. Thomas Eskilsens Enke Anne (af Glob-Slægten) nævnes 1511 i »*Skarup*«, *ikke* 1580, som det staar skrevet i 4. Udgave af Traps Danmark. Thomas Eskilsens Søn, Søren Høg, solgte *Skarregaard* til ovennævnte *Otto Krumpen*, der ejede den helt til 1568.

Otto Krumpen fødtes ca. 1485 (ikke 1473, hvilket Aarstal angives som hans Fødselsaar i Dahl og Engelstoft Dansk biografisk Haandleksikon II), og han døde højt bedaget 29. Juni 1569. — *Otto Krumpen* var i sin Tid en af Danmarks berømteste Mænd. Han var i sin Ungdom knyttet til Tronfølgeren Christiern (den Anden); thi med dennes Tronbestigelse kom han straks frem af Ubemærketheden. 1514 bar han Kronen ved Christiern den Andens Kroning, 1515, var han Chef for et af de Skibe, der hentede den unge Dronning Elisabeth til Danmark, og 1517 blev han forlenet med det anselige Aalholm Len paa Lolland. Han var Lensmand her til 1521.

Nu oplyses det i det store Værk, Dansk biografisk Leksikon, at inden 1517 havde *Otto Krumpen* kun haft en ubetydelig Forlening paa *Mors*. Jeg har ikke kunnet finde, hvilken af Øens gamle Herregaarde, det har været, der har haft Hr. *Otto* til Overhoved; efter Leksikon'ets Oplysning at dømme har det vel ikke været hele *Mors*, han har været Lensmand for. Man kan vel næppe have kaldt Dueholm Len for »en ubetydelig Forlening«, hvis denne gjaldt hele Øen, men det gjorde den vel. Hvorledes dette nu end forholder sig, saa har det vel været gennem Lensmandsforbindelsen med *Mors*, at *Otto Krumpen* har erhvervet sig *Skarregaard*; hvorledes skulde denne stærkt optagne Mand ellers have faaet Kundskab om

den lille Herregaard yderst mod Nord. Han har næppe hjem-søgt Skarregaard mere end en enkelt Gang i sit Liv.

Gennem sine to Hustruer blev Otto Krumpen en stor Gods-ejer. Han skildres som en streng Herre mod sine Bønder, der jævnlig klagede over hans Overgreb. Han blev første Gang gift 1521 med Drude Clausdatter Krummedige, der døde 1555. Anden Gang blev han gift 1557 med Anne Pedersdatter Lykke, Enke efter Anders Bille. Aaret før sin Død i 1569 fik den da (i 1568) 83-aarige Rigsmarsk sin Storgaard i Sejerslev Sogn afhændet, antagelig til Vincent Rosenkrantz, der var gift med Maren Lykke, som var af samme Slægt som Ottos anden Hustru, Anna Lykke, der var Datter af Rigsraad Peder Lykke. Lykke-Slægten hørte i hin Tid til Landtes fornemste. Det er selvfølgelig denne Familie-Forbindelse, der var Aarsag i, at det netop blev Maren Lykke, der som Enke i en Aarrække ejede Skarregaard, der i 1615 indehavedes af Albert Vinds Enke, Ellen Glambek.

Det synes nu, som om det en Overgang gik tilbage for Skarregaard; thi efter Ellen Glambeks Tid skattede den en Aarrække som en Bondegaard, indtil ved 1650. I 1662 betragtedes den dog igen som en Herregaard, og den havde da ikke mindre end 31 Tønder Hartkorn. Den tilhørte da Adelsmanden Sivert Brockenhuus. Gaarden kom derefter til Kronen og blev 1688 udlagt til Ryttergods, men 1715 solgtes den ved Auktion for 355 Rigsdaler (!) til Byfoged Rasmus Jørgensen i Nykøbing, der lagde den under Frøslevgaard.

Skarregaards berømteste Ejer har været Otto Krumpen; hans Mor var af vor største Adelslægt i Danmark: Rosenkrantz, hvis Hovedsæde er det skønne Slot Rosenholm nær Kalø Vig. Hans Fader, Jørgen Krumpen, ejede Herregaarden Trudsholm i det herlige Ommersyssel. Trudsholm er en prægtig gammel Borg, der stadig knejser i det flade Land Syd for Mariager Fjord. Denne Herregaard ejes nu af Civilingeniør Chr. Schwensen, der ogsaa er Historiker. Han har i den historiske Aarbog »Fra Randers Amt« 1946—47 udførligt skildret Trudsholms gamle Historie, og i dette nyttige Arbejde er

mange nye Oplysninger om Otto Krumpen, men dog intet om hans Forbindelse med Mors og Skarregaard.

Otto Krumpen var krigerisk dygtig, hvorfor han blev Overanfører for den danske Hær, da Christiern den Anden erobrede Sverige tilbage i 1520. Han besejrede da Sten Sture den Yngre i det berømte Slag ved Bogesund 19. Januar 1520. Han afslog ogsaa Angrebet paa Uppsala, hvor han blev saaret af to Pile-skud. Endvidere afslog han Lybækkernes Angreb ved Råå i Skaane og organiserede Togtet til Gulland i 1525. 1522—34 fik han som Belønning det indbringende Tranekjær Len paa Langeland, og i 1544 forlenedes han med Hald Slot (ved Viborg), hvortil senere blev lagt Middelsom og Sønderlyng Herreder. Senere fik han Spøttrup Len og Rødding Birk kvit og frit. Hertil kom saa, at han ejede Trudsholm, Skarregaard og flere andre Herregaarde, saa han har haft meget at se til. Foruden som Hærfører og Storgodsbesidder var han optaget af talrige diplomatiske Forretninger, som han alt udførte paa bedste Maade.

Den ærkekatolske Marsk og Rigsraad viste under Grevens Fejde i 1533—36 en usikker og vaklende Holdning. Først efter den almindelige Udsoning mellem den danske Adel og Christian den Tredie blev han taget til Naade af Kongen og var fra 1542 atter Rigsraad. 1544 blev han Rigsmarsk, men var for gammel til at gøre Fyldest i denne Stilling under den meningsløse Syvaarskrig. — Som Helhed er det ikke det bedste Eftermæle, Otto Krumpen har faaet af Historikerne. Godsejer Chr. Schwensen søger i sit Arbejde at finde de sympatiske Sider ved den gamle Stormægtighed, og han har vel ogsaa nogen Held i sine Bestræbelser. — En Dygtighed var Otto Krumpen, men ogsaa en haard Mand, der nok vidste at erhverve sig Indflydelse og Mammon.

Som foran nævnt lagde Rasmus Jørgensen Skarregaard under Frøslevgaard, som han ejede 1724—27, da han gik fallit. Senere kom Skarregaard til Stadel, der ejede Ullerup og Sø. 1833 solgte Fr. H. Stadel (til Ullerup og Sø 1831—60) sin yderste Gaard mod Nord for 2200 Rbd. til *Jørgen Chr. Over-*

gaard, i hvis Slægt Skarregaard siden har været. Overgaard var en meget dygtig Mand, og ved hans Død i 1876 skrev »Viborg Samler« 2. Februar: »En af vore driftigste og utrætteligste Landmænd er gaaet til Hvile, nemlig Jørgen Chr. Overgaard, forhen Eier af Skarregaard. Denne Eiendom købte han 1833, og den trængte just til en Mand som Overgaard. Gaarden var dengang kun en Rønne i en Sump, uden synderlig Avling, uden Eng og Kultur — nu er den en af de første Bøndergaarde i Amtet. Flere Tusinde Favne Grøfter forvandlede 100 Tdr. Land stinkende Moradser til tørlagte Agre, og andre 100 Tdr. golde og øde Strande vandedes ved Overrisling af opførte Sneglemøller. Gaarden maatte to Gange opbygges fra Grunden, da Vandfloden 1839 ødelagde den første, og under disse store Byggeforetagender anlagdes et stort Teglværk, mergledes hele det store Areal, hvor Mergel kunde bruges, anlagdes en betydelig Have med henved 50 Frugttræer og udtørredes Søer paa 60 Tdr. Land. Og alle disse store Arbejder foretoges under uheldige Forhold under Kamp med trange Kaar og tidt med Tidens Fordomme, uden at han nogensinde tabte Modet.«

Den næste Ejer af Skarregaard, *Karl Christian Overgaard*, besad den store Ejendom til 1901, da den overtoges af hans Søn, *Jørgen Chr. Overgaard*, der døde 15. Februar 1958. Derefter overgik Skarregaard til hans Søn *Karl Overgaard*.

Om Skarregaard se ogsaa Historisk Aarbog for Mors, 1927, 111, 122—23. Om Voldstedet Skarreborg se Fra Mors I (1957), 23—26. Vilh. la Cour og Hans Stiesdal: Danske Voldsteder I (1957).

*

I det foranstaaende er skrevet om nogle af Morsøs gamle Herregaarde, hvorom jeg har fundet et og andet, som ikke er nærmere omtalt i Traps Danmark og i Værker om danske Slotte og Herregaarde. Endvidere har jeg i Artikler i Morsø Folkeblad skrevet om flere andre af Øens Storgaarde. Disse Artikler kan der ikke blive Plads til at udnytte her, men da de vil være til Gavn for fremtidige Morslandshistorikere,

skal der i det følgende meddeles en Fortegnelse over disse Artikler:

Højris. Morsø Folkeblad 26.-8. 1941. 8.-4., 29.-4. 1942. 26.-3. 1943. 8.-3., 23.-4. 1945. 19.-4., 6.-9. 1947. 11.-10. 1954. Hertil kan føjes G. Th. Gravesens udførlige Oplysninger om Højris i Ljørslev og Ørding Sognes Historie III (1952), 95-189.

Lund. M. F. 22.-6. 1943. 19.-11. 1945. 19.-11. 1956.

Bassehave. M. F. 26.-7. 1944.

Ullerup. M. F. 20.-5. 1930. 22.-9. 1948. 5.-10. 1949.

Galtrupgaard. 23.-6. 1930. 6.-2. 1945. 31.-3., 23.-6. 1947.

Votborg. M. F. 10.-1. 1947.

Dueholm. M. F. 6.-11. 1947.

Sindbjerggaard. M. F. 27.-1. 1947. 18.-6. 1952. 7.-12. 1954. 5.-7. 1956.

Nandrup. M. F. 21.-11. 1952. 14.-1. 1955.

Et Folkevisahaandskrift og dets Tilknytning til Mors

Blandt de bemærkelsesværdige Folkevisahaandskrifter, der opbevares paa Det kongelige Bibliotek, er det ældste den saakaldte Hjertebog. Naar Bogen aabnes, har den Form som et Hjerte, deraf Navnet. — Det indbundne Haandskrift er senest paabegyndt Aar 1553. Det indeholder 82 Viser, som paa en enkelt Undtagelse nær alle er skrevet med samme faste, pyntelige Haand. De 20 Viser er gamle værdifulde Folkeviser; Størsteparten af det øvrige Indhold er smaa lyriske Elskovsdigte; de er i samme Stil som den samtidige lyriske Digtning i Tyskland, en Udløber af Minnesangen- og Troubadourdigtningen. Denne Digtgenre har en vis Interesse, idet den betyder det første Forsøg inden for den verdslige Litteratur i Danmark paa at skabe en ren lyrisk Digtning, som udelukkende vil skildre en indre Følelserverden.

De forskellige Folkeviseforskere, der har beskæftiget sig med Hjertebogens Indhold, har været interesseret i at faa opklaret, hvem der havde skrevet Hjertebogen, da det var af Betydning at faa at vide, i hvilke Kredse den oprindelig har hørt hjemme.

Og ved en minutiøs Gennemgang af Haandskriftet i 1923 lykkedes det nuværende Arkivar i Rigsarkivet, Dr. Erik Kroman at finde ud af, hvem der havde indskrevet Hjerkebogens Viser i det særegent formede Haandskrift.

Skriveren var den kongelige Køgemester Albert Mus, der første Gang findes nævnt ved Hove 1546. Han tilhørte en jydsk Adelslægt, som havde sit Hjem paa Ullerup paa Mors.

I det 15.—16. Aarhundrede ejedes denne morslandske Herregaard af Slægten Mus, der skal have taget sit Navn efter de Mus'er paa Herresædet Stenalt Syd for Randers Fjord. Albert Mus den ældre, hvis Moder var en Datter af Strange Mus paa Stenalt, er den første kendte Mand af den faatallige Familie. Han havde en Broder Jens Nielsen Mus, der ligeledes skrev sig til Ullerup i 1517, og en Søn, Mus Albertsen, »Mus udi Mors«, som han slet og ret blev kaldt. Dennes Søn, Albert Mus, er det, som har skrevet Hjerkebogen.

Han var Hofmand, og i 1546 tjente han som Hingstrider og tilhørte saaledes den laveste og yngste Klasse af Hofjunckerne. Hingstriderne hørte saavel som Hofsiderne til den Stab af unge Adelsmænd, som opvartede Kongen ved Hoffet og fulgte ham paa Rejser. 1548 var Albert Mus blevet Hofsinde. Sammen med en Del andre Hofsider anbragtes han dette Aar i Borgeleje paa Hald ved Viborg. 1549 blev han sammen med tre andre Adelsmænd beordret til Kalundborg for at »tage Vare« paa Christiern II, som dette Aar blev flyttet hertil fra Fængslet paa Sønderborg. 1557 træffer vi Albert Mus igen i Borgeleje sammen med en Del andre Hofsider, denne Gang paa Aalborghus.

I Aarene derefter er han bleven Køgemester. Han har fulgt Kongen paa hans Rejser og taget sig af Indkøbene til Køkkenet. Køkkenforretningerne har dog sikkert ikke lagt overvældende Beslag paa hans Tid. Han var først og fremmest Hofmand. Vi finder Albert Mus nævnt mellem de 23 Adelsmænd, som 1556 sammen med Tronfølgeren (Frederik II) lod sig indskrive i Københavns Skydeselskabs Broderbog som Laugsbrødre i »den Hellig Trefoldighedslaug i det danske Compagni«.

Det er i disse Aar, Albert Mus har skrevet Hjertebogen. Indskrivningen af Viserne har i hvert Fald været ret frem-skreden i 1553, men endelig afsluttet har Bogen ikke været før 1555, da Registret, som er anbragt forrest i Bogen, er forsynet med dette Aarstal.

At Hoflivet ikke havde formaaet at udviske Mus' Dialekt (vel fra Barndomsaarene paa Mors), kan man se af, at Haandskriftets Sprog tydeligt er dialektfarvet, hvad der især træder frem i den hyppige Brug af yen, ien, yet for en og et. At denne Skrivemaade ikke stammer fra de Forlæg, Mus har brugt, ses af, at han i Registret undertiden bruger Dialektformer paa Steder, hvor de ikke findes i Teksten.

I Bogens ydre Form og de paa det samtidige Læderbind paa-trykte Guldhjerter kan man sandsynligvis blot se en Allusion til den lyriske Modepoesi, den var bestemt til at indeholde.

Om Albert Mus' mulige Kærlighedshistorier ved vi nu ingen Besked. Han menes at have haft to Døtre, Anne og Dorte Mus; hans Hustru har vist været en Datter af Christiern Bagge; helt sikkert er det dog ikke. Han er muligvis ikke blevet gift før 1556, da han blev forlenet med Gaarden Slaugslunde i Nord-sjælland.

Albert Mus er formodentlig død allerede i Begyndelsen af 1560'erne. Han nævnes ikke efter Aar 1560. Hans Broder Josef Mus døde af Pest i Sverige 1566, under Syvaarskrigen, og da han var Mus-Slægtens sidste Mand, bragte hans Datter Anne Gaarden Ullerup til sin Mand, Albert Vind, saa nu kom der en ny Slægt til at residere paa det gamle Herresæde i Galtrup Sogn.

Albert Mus' Fortjeneste i vor Literaturhistorie er altsaa, at han har samlet en Række Viser. Der er Mulighed for, at han i enkelte Tilfælde kan være Forfatteren (eller Oversætteren) til en og anden Vise i Hjertebogen. Under alle Omstændigheder har dens lyriske Viser haft deres Hjem i de Hofkredse, i hvis Midte Hjertebogen er blevet skrevet. Her ved den tysktalende Christian III's Hof, hvor saa mange tyske opholdt sig, er det naturligt at man i særlig Grad har yndet

denne i sin Oprindelse fremmede Lyrik; han har vel ogsaa i selve denne Kreds oversat eller digtet Viser af den Art. Rundt om i Hjertebogen har Albert Mus selv med en Slags rødt Blæk skrevet en Del løsrevne mere eller mindre tungsindige Hjertesuk, Salmeremiscenser og Tankesprog, alt sammen med Tidens sædvanlige religiøse Udtryksmaade. Disse Tilføjelser staar ofte i en ret mærkelig Kontrast til Visernes rent verdslige Indhold. Den nærmere Grund til de personlige tungsindige Stemninger er os nu ukendt.

Erik Kroman har i det norske Litteraturtidsskrift »Edda« (1925) skrevet udførligt om Hjertebogens Indhold og Historie.

Fra Agerø

Agerø, der hører til Karby Sogn, har en yndig Beliggenhed i Fjorden Vest for Glomstrup Vig og mellem Mors og Thy. I Middelalderen hørte Øen til det mægtige Viborg Domkapitel, men i Kapitlets Diplomatarium Vibergense, udgivet af A. Heise, hvor Øen gentagne Gange omtales, nævnes det ideligt, at den er beliggende mellem Salling og Mors. De geografiske Kundskaber var i hine Tider minimale, saa det er let forstaaeligt, at man nede i Viborg har kunnet tage fejl og lægge *Agerø* paa den forkerte Side af Mors.

Øens Navn (i 1231 skrevet *Akær*) er det samme som *Ager*, der er afledt af Roden i Udsagnsordet *age*, samme Ord som latinske *agere* »drive«; den oprindelige Betydning af *Ager* er »Sted, hvor Kvæget drives hen, Græsgang«. Denne Betydning er sandsynligvis bevaret i visse gamle Naturnavne, saaledes i vort *Agerø*, der, som vi har set, oprindeligt var et usammenfat Navn. I Oldtiden var Øen formodentlig ikke opdyrket, men blev anvendt til Græsning for Kvæget om Sommeren. Flere smaa Øer har faaet deres Navne i samme Anledning, f. Eks. Kalvø, Kidholm og Fejø, ældre Fæø.

Inde fra Land har man saa drevet Kvæget over paa Græseren paa den lille Ø, der er ca. 386 Hektar i Udstrækning.

Af Øens over 700 Tønder Land er de 200 i vore Dage Eng, medens de øvrige Arealer er under Plov. Det er udmærket Jord paa Agerø, der har 52 Tdr. Hartkorn, medens Glomstrup, hvortil Øen en Tid hørte, kun havde 32 Tdr. Hartkorn.

Iflg. Kong Valdemars Jordebog af 1231 ejede Kongen paa Akær Jord, der var ansat til 18 Mark Guld.

I 1239 befriedes Viborg Domkapitels Ejendomme for al kongelig Ret, saadan at deres Bryder og Fæstere, som boede paa disse Ejendomme, og andre, som var dem undergivne, ikke burde svare til nogen anden end til deres Provst, eller hvem Kapitlet satte dertil. Kongen havde ikke noget at skulle have sagt. Men for at opnaa dette, var det, at Kapitlet bl. a. paa Akær afstod sine Jorder til Kongen. Disse Jorder blev ansat til 30 Mark Guld, saa Kongen har formodentlig derefter ejet hele Agerø.

Det var den 10. Marts 1239, at Dokumentet om Agerø blev udstedt i Slesvig af Kong Valdemar II Sejr og med Tilslutning af hans Søn og Medkonge Erik Plovpenning. I Eftertiden blev Retten til Øen bekræftet af de følgende Konger.

Agerø maa dog senere være kommet fra Kronen; thi ved Aar 1600 ejedes den ikke af denne. I Aarhundredernes Løb har Øen hørt under forskellige adelige Godsejere paa Mors; en Tid hørte den til Damsgaard, hvortil Agerøboerne skulde gøre Hoveri. De var naturligvis kede af den lange Vej til Hovmarken, hvorfor de var glade over, at der kom en Byttehandel i Stand, saaledes at Agerø kom under Glomstrup. For at faa denne Handel i Orden, gik Agerøboerne ind paa at udføre alt det Hovarbejde, Glomstrup maatte forlange, blot for at slippe for den lange Vej til Damsgaard.

En gammel versformet Udtalelse, overleveret fra Folkmunde, tyder dog paa, at man paa Agerø heller ikke var glad for Hoveriet paa Glomstrup:

*»War et' Glomstrup Haaww,
saa ku æ Aggerbo beslaa med Guld djæ Plaaww
(eller Hææsthaaww).«*

Heraf synes det at fremgaa, at Hoveriet paa Glomstrup gjorde Bønderne paa Agerø fattige.

I gammel Tid laa alle Øens Gaarde (i 1842: 10) paa den nordøstlige Side, og al Jorden var i Fællesdrift. Agerø blev vist udskiftet sammen med det øvrige Karby Sogn i 1797. Maaske ogsaa Øens Beboere ved denne Lejlighed blev Selvejere; samtidig hermed er Hoveriet saa blevet afskaffet. Karby Sogn havde tidligere Hvidbjerg til Anneks, indtil det ved Reskript af 18. April 1903 i Stedet fik tillagt Rakkeby Sogn. Fra 1. Juli 1923 er Rakkeby atter lagt til Tæbring Sogn. Vi fik herved tre Pastorater i seks Sogne: Karby-Rakkeby, Tæbring-Ovtrup og Redsted-Hvidbjerg.

Agerø havde imidlertid faaet sin egen Kirke indviet 3. Maj 1908. Fra denne Tid var der saa 3 Kirker at betjene i Pastoratet: Karby, Rakkeby og Agerø. I de første seks Aar indtil 1914 blev Agerø Kirke betjent af Præsterne i Karby og Redsted med to Gudstjenester om Maaneden, een for hver Præst. Efter 1914 bortfaldt denne Forpligtelse for Redsted Præsts Vedkommende. Paa Agerø er der nu almindeligvis Gudstjeneste tre Søndage i Maaneden, og der gøres flittig Brug af den lille Ø-Kirke, hvor der er ca. 80 Siddepladser, hvilket jo er nok til Øens godt 100 Indbyggere. I 1902 var der 140 Indbyggere; Tilbagegangen nu skyldes, at de Gamle er døde, og nogle er flyttet fra Øen, der siden o. 1860 ved en Dæmning over »Agervejle« har været landfast ved Mors, saa man lever nu ikke her længere nogen isoleret Tilværelse.

Ved Agerøs Vestside ligger Øen *Stenklæppen* (ca. 6,5 ha), ligesom ogsaa her findes nogle mindre, ikke navngivne Smaaøer. — Om Agerø Kirkes 50 Aars Jubilæum 3. Maj 1958 se Artikler i Morsø Folkeblad 30. April, 5. Maj 1958.

INDHOLDSFORTEGNELSE

<i>Indledning</i>	5
<i>Byen og Øen</i>	7
*	
<i>Nogle morslandske Præster</i>	12
<i>En Biske-Udnævnelse 1911</i>	63
*	
<i>Morsø-Historikere</i>	67
<i>Læge Jens Lund</i>	70
<i>A. C. Skyum</i>	76
*	
<i>von Post'erne til Glomstrup</i>	79
<i>Fra Ørndrup</i>	81
<i>Slægtsnavnet Riis fra Blidstrup</i>	88
<i>Fra Damsgaard</i>	90
<i>Fra Sø</i>	97
<i>Fra Skarregaard</i>	101
<i>Et Folkevisehaandskrift og dets Tilknytning til Mors</i>	106
*	
<i>Fra Agerø</i>	109